

การนิเทศการศึกษาที่จัดเป็นระบบ

(พ.ศ. 2494 ถึง พ.ศ. 2508)

การจัดระบบการนิเทศการศึกษาในประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2494 เป็นต้นมา ถือว่าการนิเทศการศึกษาเริ่มมีระบบระเบียบที่แน่นอน และมีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง ซึ่งต่างกับช่วงระยะปี พ.ศ. 2414-2493 ที่การนิเทศการศึกษายังไม่เป็นระบบที่แน่นอนและไม่มีหน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรง

ก่อนที่จะเริ่มมีหน่วยศึกษานิเทศซึ่งรับผิดชอบทางด้านการนิเทศการศึกษานั้น ในปี พ.ศ. 2491¹ ประเทศไทยได้เข้าเป็นสมาชิกองค์การศึกษาวិทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization หรือ UNESCO) เมื่อวันที่ 1 มกราคม พ.ศ. 2491 โดยเป็นรัฐสมาชิกที่ 45 นับว่าปีนี้เป็นปีที่เราริเริ่มต้นตัวทางการศึกษาเป็นอย่างมาก เมื่อมีการประชุมใหญ่ของ ยูเนสโก ในปี พ.ศ. 2491 ที่นครเบรุต ประเทศเลบานอน ประเทศไทยได้ส่งผู้แทนเข้าร่วมประชุมด้วย² ผลจากการประชุมครั้งนี้ ยูเนสโก ตกลงส่งผู้เชี่ยวชาญมาสำรวจการศึกษาในประเทศไทย ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492 จำนวน 2 คน คือ Sir John Sargent และ Dr. Pedro Orata ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 2 ได้สำรวจสภาวะการศึกษาของประเทศไทย และเขียนโครงการเสนอ ยูเนสโก เรียกว่าโครงการ 10 ปี

¹กรมวิชาการ, ความเป็นมาของการบริหารการศึกษา (พระนคร : มงคลการพิมพ์, 2505), หน้า 209.

²อภิ๋ จันทวิมล, "การปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาในจังหวัดฉะเชิงเทรา; การปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนประชาบาล (ชนบุรี : โรงเรียนการช่างวุฒศึกษา (แผนกการพิมพ์), 2495), หน้า 511-512.

ในโครงการเสนอให้ส่งผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศมาร่วมกับผู้เชี่ยวชาญของฝ่ายไทย ให้พิจารณาปรับปรุงการศึกษาของประเทศไทย

ในปลายปี พ.ศ. 2493 ยูเนสโก ได้ส่งนาย Thomas Wilson มาร่วมกับผู้เชี่ยวชาญฝ่ายไทย ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการได้แต่งตั้งให้ นายอภัย จันทวิมล และนายสนั่น บัณฑิติน ร่วมงานด้วย คณะกรรมการทั้ง 3 ท่าน ได้พิจารณาหาบริเวณจังหวัดที่จะใช้ทดลองและวางโครงการที่จะดำเนินการ ในที่สุดได้ตกลงใช้จังหวัดฉะเชิงเทราเป็นสถานที่ทดลองและเสนอโครงการต่อกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งก็ได้รับความเห็นชอบ คณะกรรมการจึงได้เริ่มดำเนินการตั้งแต่วันที่ 23 มกราคม 2494 สาเหตุที่เลือกจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นที่ทำการทดลองก็เพราะเหตุผล ดังนี้³

1. จังหวัดฉะเชิงเทรามีภูมิประเทศที่คล้ายกับส่วนสำคัญต่าง ๆ ของประเทศไทย มีทั้งชายทะเล ทุ่งนา แม่น้ำลำคลอง มีการเพาะปลูกผลไม้ มีการจับปลาตามชายทะเล มีป่า และมีเนื้อที่ขนาดปานกลางไม่ใหญ่หรือเล็กเกินไป ความหนาแน่นของพลเมืองก็อยู่ในระดับปานกลาง
 2. จังหวัดฉะเชิงเทราอยู่ใกล้กรุงเทพฯ ระยะทางประมาณ 61 กิโลเมตร การคมนาคมก็สะดวกมีทั้งทาง เรือ รถยนต์ และ รถไฟ จึงสะดวกแก่การควบคุมดูแลการปฏิบัติงานตามโครงการ
 3. จังหวัดฉะเชิงเทรามีโรงเรียนประเภทต่าง ๆ ทุกประเภทอยู่แล้ว คืออนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา ฝึกหัดครู และโรงเรียนผู้ใหญ่
- ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงถือว่าจังหวัดฉะเชิงเทราเป็นจังหวัดที่เหมาะสมแก่การทดลอง เพราะผลที่ได้จากการทดลอง สามารถนำไปใช้ได้กับจังหวัดอื่นทั้งประเทศตามโครงการ

³กรมสามัญศึกษา, รายงานการประชุมคนควาชอบเรื่องการศึกษาประชาบาล (ธนบุรี: โรงเรียนการช่างวุฒิสศึกษา แผนกการพิมพ์, 2498), หน้า 820.

ปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาระดับเชิงเทรานั้นได้มีข้อตกลงในหลักการใหญ่ ๆ ดังนี้คือ เลือกลงสถานที่ให้เหมาะสมที่จะขยายการศึกษา ทำการทดลองหาวิธีการที่ดีที่สุด เพื่อนำไปเผยแพร่ในส่วนอื่น ๆ ของประเทศ ระยะเวลาที่ใช้จะต้องมากพอที่จะเก็บผลการทดลองไปเป็นตัวอย่างเป็นตัวอย่างใด คือต้องใช้เวลาอย่างน้อย 10 ปี ใหญ่ดำเนินงานมีความสามารถเป็นผู้นำ และร่วมมือกันในรูปแบบคณะกรรมการ⁴

โครงการปรับปรุงนี้กำหนดเป็น 2 ระยะ คือระยะแรก 5 ปี โดยการดำเนินการของกรมการสมระหว่างไทยกับต่างประเทศ ระยะ 5 ปี หลังจัดการดำเนินงานโดยกระทรวงศึกษาธิการ ใญ่ผู้เชี่ยวชาญไทยโดยเฉพาะ แต่ภายหลังสภาพการทางคานเศรษฐกิจและสังคมเปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอกประเทศ ทำให้กระทรวงศึกษาธิการเห็นความจำเป็นที่จะต้องให้มีผู้เชี่ยวชาญชาวต่างประเทศร่วมมือช่วยเหลือด้วย⁵ การดำเนินงานตามโครงการนี้ได้รับความร่วมมือจากองค์กรต่างประเทศมากมาย เช่น องค์การศึกษาวินยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) องค์การอาหารและเกษตร (FAO) องค์การกรรมกรสากล (ILO) องค์การอนามัยโลก (WHO) และองค์การบริหารความร่วมมือระหว่างประเทศแห่งสหรัฐอเมริกา (USOM) สำหรับความร่วมมือจากภายในประเทศมีกระทรวงศึกษาธิการเป็นเจ้าของโครงการส่งข้าราชการจาก กรมสามัญศึกษากรมวิสามัญศึกษา กรมการฝึกหัดครู กรมพลศึกษา กรมอาชีวศึกษา เข้าร่วมกับข้าราชการของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ นอกจากนั้นยังได้รับความช่วยเหลือจากกระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตร และกระทรวงมหาดไทย⁶ ซึ่งนับว่าการดำเนินงานตามโครงการนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการนิเทศการศึกษาที่สำคัญ กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดทำตามโครงการ

⁴ องค์การปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาระดับเชิงเตตรา, กระทรวงศึกษาธิการ, การปรับปรุงการศึกษาตามโครงการระดับเชิงเตตรา (พระนคร : บริษัทประชุมช่าง, 2501), หน้า 3.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7-8.

มุ่งปรับปรุงในด้านการจัดวางระบบการศึกษาในโรงเรียน จากชั้นเด็กเล็กและอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อาชีวศึกษา การฝึกหัดครู ตลอดจนการศึกษาผู้ใหญ่ ให้เป็นแบบอย่างที่ดีและเขาสู่ระบบการศึกษาที่จะนำไปสู่ผลอย่างมีประสิทธิภาพ

เพื่อเป็นการช่วยเหลือในการปรับปรุงตามโครงการ คณะกรรมการได้เสนอให้กระทรวงศึกษาธิการ แต่งตั้งผู้อำนวยการในแขนงวิชาต่าง ๆ ให้ไปทำงานร่วมกับคณะกรรมการที่จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยคัดเลือกครูที่มีฝีมือในด้านการสอนจากโรงเรียนต่าง ๆ ของทุกกรมในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ทั้งนี้เพื่อจะได้คอยควบคุม แนะนำและช่วยเหลือในการทดลองค้นคว้าให้โดยลัด ซึ่งผู้เชี่ยวชาญดังกล่าวได้ปฏิบัติหน้าที่ในรูปแบบของการนิเทศการศึกษาทุกประการ เช่น อบรมครู สาธิตการสอน ส่งเสริมการทำและการใช้อุปกรณ์⁷ การสอนแต่ยังไม่เรียกว่าศึกษานิเทศก์ เพียงแต่ปฏิบัติงานในฐานะกรรมการของโครงการเท่านั้น โครงการนี้ไปสิ้นสุดในปี พ.ศ. 2504

ความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกประการหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการนิเทศการศึกษา คือ การประชุมคนควาอบรมเรื่องการศึกษาประชาบาล⁸ ซึ่งจัดในรูปแบบของการสัมมนาที่มีขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยจัดขึ้นที่โรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง (วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตรปัจจุบัน) ถนนประสานมิตร โดยเริ่มตั้งแต่ 4 มกราคม ถึง 16 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2494 ผู้เข้าร่วมประชุมสัมมนาครั้งนี้ประกอบด้วยบุคคลหลายประเภท และมาจากถิ่นต่าง ๆ กันกล่าวคือ หัวหน้ากอง ข้าราชการตรวจการศึกษามณฑล ศึกษาธิการจังหวัด ผู้ช่วยศึกษาธิการจังหวัด ศึกษาธิการอำเภอ ครูใหญ่ และครูโรงเรียน

⁷ สัมภาษณ์ อาจารย์พินิจ ภวังคะรัต, ศึกษาธิการกรมสามัญศึกษา เมื่อ 22 มกราคม 2516, เวลา 15.30-16.00 น., ณ ศูนย์สัมมนาการ พญาไทย กรุงเทพมหานคร.

⁸ กรมสามัญศึกษา, การปฏิรูปการศึกษาประชาบาล (ธนบุรี : โรงเรียนการช่างวุฒิชัยศึกษา แผนกการพิมพ์, 2511), หน้า 5-10.

วิชาการศึกษาระดับประถมศึกษา ครูใหญ่ และครูโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นต้น ผู้ที่เคยศึกษา
 วิชาการศึกษาชั้นสูง จากในประเทศและต่างประเทศ ผู้มีวุฒิพิเศษ เช่น ครูอนุบาล ครู
 วาดเขียน นายแพทย์ พยาบาล สถาปนิก ครูพลศึกษา ครูช่างไม้ และครูกลีกรรม
 ผลจากการประชุมสัมมนาครั้งนี้นำให้เกิดการปฏิรูปทางการศึกษาครั้งสำคัญ ในด้านการปรับ
 ปรับพระราชบัญญัติประถมศึกษา การสร้างอาคารเรียน และเครื่องครุภัณฑ์ การจัดตั้งองค์
 การส่งเสริมสวัสดิภาพของครู การสอบไล่นักเรียนชั้นประถมศึกษา การจัดแบบเรียนการ
 จัดทำคู่มือครู การอบรมครู การปรับปรุงโรงเรียนฝึกหัดครู และการนิเทศการศึกษาใน
 รูปแบบปัจจุบัน ในปี พ.ศ. 2494⁹ ปีเดียวกันนี้ ผู้เชี่ยวชาญของ USOM (United
 State Operation Mission) ได้รายงานกรมสามัญศึกษา ซึ่งในขณะนั้นรับผิดชอบ
 การศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา ฝึกหัดครู และโรงเรียนราษฎร์ ว่าการปรับ
 ปรับการศึกษานั้น จะต้องปรับปรุงจากการฝึกหัดครูก่อน ซึ่งขณะนั้นโรงเรียนฝึกหัดครูในส่วน
 ภูมิภาค ผลิตรูมด ซึ่งใช้เวลาศึกษาเพียงปีเดียวหลังจากสำเร็จชั้นมัธยมปีที่ 6 เจ้าหน้าที่
 ของ USOM ได้เสนอแนะให้กรมสามัญศึกษา จัดบุคคลขึ้นคณะหนึ่ง ออกไปช่วยเหลือทาง
 ด้านวิชาการแก่ครูในสถาบันฝึกหัดครู กรมสามัญศึกษาจึงได้เริ่มส่งผู้เชี่ยวชาญทางด้านวิชา
 วิทยาศาสตร์ ซึ่งมีอาจารย์เจริญ บุญญวิวัฒน์ และอาจารย์สองศรี ชูทิวังศ์ เป็นชุดแรก
 ให้ออกไปช่วยเหลือ แต่ยังไม่เรียกว่าศึกษานิเทศก์ เพียงแต่เป็นอาจารย์วิทยาศาสตร์ที่ส่ง
 ออกไปช่วยเหลือทางด้านวิชาวิทยาศาสตร์เท่านั้น และในปีเดียวกันนี้เอง¹⁰ กระทรวง
 ศึกษาธิการได้เห็นความจำเป็นที่จะปรับปรุงวิธีบริหารและวิธีสอนภาษาอังกฤษให้ได้มาตรฐาน
 และเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น จึงได้ตกลงกับ USOM ให้ส่งผู้เชี่ยวชาญในวิชานี้มาช่วยเหลือโดย
 จัดตั้งเป็นคณะกรรมการขึ้น

⁹ สัมภาษณ์ ม.ล.บุญเหลือ เพ็ญสุวรรณ, เมื่อ 14 มกราคม 2516 เวลา 09.00-
 11.50 น., ณ บ้านเลขที่ 209/61 ซอยโชคชัย ถนนเพชรเกษม กรุงเทพมหานคร.

¹⁰ กรมวิสามัญศึกษา, ข่าวสารกรมสามัญศึกษา ฉบับที่ 1, พ.ศ. 2497, หน้า 42.

ในปี พ.ศ. 2494¹¹ กองโรงเรียนประชาบาล ซึ่งเดิมสังกัดอยู่ในกรม
 สามัญศึกษา ก็ได้ยกฐานะขึ้นเป็นกรมประชาศึกษาตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง
 ทบวงกรม (ฉบับที่ 13) พ.ศ. 2494 ต่อมาเมื่อวันที่ 8 มีนาคม พ.ศ. 2495 ได้มี
 พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม ใหม่เป็นผลให้กรมสามัญศึกษาเปลี่ยนชื่อ
 เป็นกรมวิสามัญศึกษา และกรมประชาศึกษา เปลี่ยนชื่อเป็นกรมสามัญศึกษา ทั้งนี้เพื่อความ
 เหมาะสมตามแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 ซึ่งได้กำหนดไว้ว่า¹² มัชฌิมสามัญศึกษา
 ได้แก่การศึกษา วิชาสามัญต่อจากประถมศึกษา และการฝึกหัดทำการงาน ซึ่งเป็นพื้นความ
 รู้ความสามารถเบื้องต้นของพลเมือง จัดสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมสามัญปีที่ 1 ถึงปีที่ 3 สายนี้
 เป็นสายใหม่ คือชั้นประถมปีที่ 5 ถึง ชั้นประถมปีที่ 7 ในปัจจุบัน ส่วนมัธยมวิสามัญ
 ศึกษาได้แก่การศึกษาวิชาซึ่งเป็นพื้นความรู้สำหรับศึกษาในชั้นเตรียมอุดมศึกษา หรืออาชีว-
 ศึกษา จัดสอนตั้งแต่ชั้นมัธยมวิสามัญตอนต้นปีที่ 1 ถึงปีที่ 3 และชั้นมัธยมวิสามัญตอนปลาย
 ปีที่ 4 ถึงปีที่ 6

งานของกรมวิสามัญศึกษา (กรมสามัญศึกษาเดิม) ซึ่งได้เริ่มดำเนินงานทาง
 คำนการนิเทศการศึกษา โดยจัดอาจารย์ที่มีความชำนาญทางค่านวิชาวิทยาศาสตร์ของกอง
 ฝึกหัดครูออกไปช่วยเหลือ โรงเรียนฝึกหัดครูในส่วนภูมิภาคและได้ช่วยเหลือโรงเรียนใน
 ค่านวิชาการสาขาอื่น และค่านการบริหารค่านนั้น เมื่องานค่านการนิเทศการศึกษาเริ่ม
 มีเค้าโครงขึ้น ในวันที่ 19 ธันวาคม 2495¹³ กรมวิสามัญศึกษา ได้จัดให้มีการอบรม
 ศึกษานิเทศก์ขึ้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทยที่ตึกประถม โรงเรียนสวนสุนันทาวิทยาลัย

¹¹กรมสามัญศึกษา, งานของกรมสามัญศึกษา (ธนบุรี : โรงเรียนการช่างรุทธิ
 ศึกษา แผนกการพิมพ์, 2512), หน้า 1.

¹²กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435-2507 (พระนคร:
 โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507), หน้า 363.

¹³กรมวิสามัญศึกษา, รายงานของกรมวิสามัญศึกษา พุทธศักราช 2495 (พระนคร:
 โรงพิมพ์คุรุสภา, 2498), หน้า 3-4.

เวลาอบรม 50 ชั่วโมง ผู้เข้ารับการอบรมมี 20 คน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ แผนกตรวจ และ
 อบรมของกองฝึกหัดครู กองโรงเรียนรัฐบาล และกองโรงเรียนราษฎร์ด้วย การอบรม
 สิ้นสุดเมื่อ 14 มกราคม 2496 ภายหลังจากอบรม คณะศึกษานิเทศก์ก็ได้ไปปฏิบัติงานที่
 จังหวัดอุดรธานี และที่จังหวัดสงขลา เป็นแห่งแรก ซึ่งเป็นการฝึกงานภาคปฏิบัติภายหลัง
 การฝึกอบรม จึงถือว่าศึกษานิเทศก์ของกรมวิสามัญศึกษาเป็นหน่วยแรกที่เริ่มดำเนินงาน
 ทางด้านการนิเทศการศึกษา แต่จุดประสงค์ของการจัดตั้งในขั้นต้นของการดำเนินการมุ่ง
 เพื่อให้ความช่วยเหลือโรงเรียนในสังกัดกองฝึกหัดครู ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า ศึกษานิเทศก์
 ทางด้านการฝึกหัดครู เป็นศึกษานิเทศก์หน่วยแรกของประเทศไทย¹⁴ ซึ่งเป็นรูปแบบที่ถูก
 ต้องตั้งแต่ปี พ.ศ. 2495 ในปีเริ่มต้นมีศึกษานิเทศก์จำนวน 5 คน โดยมี คร.กอ สวัสดิ-
 พานิชย์ เป็นหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์คนแรก แต่ตำแหน่งศึกษานิเทศก์ที่จัดตั้งขึ้นนี้เป็นการ
 แต่งตั้งเป็นการภายใน กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้ขออนุมัติไปยัง ก.พ. เพื่อขอตั้ง
 ตำแหน่งศึกษานิเทศก์ขึ้น ในการขอตั้งตำแหน่งนั้น เป็นการขอตั้ง เจ้าหน้าที่วิชาการประจำ
 กรม หน่วยศึกษานิเทศก์ที่ตั้งขึ้นก็ไม่อยู่ในระบบบริหาร ไม่เป็นกอง งานจึงฝากไว้กับ
 สำนักงานเลขาธิการกรม¹⁵

ในปี พ.ศ. 2496 ก.พ.ได้กำหนดตำแหน่งศึกษานิเทศก์ขึ้นในกรมวิสามัญ
 ศึกษา โดยได้ออกกฎ ก.พ. ฉบับที่ 113 (พ.ศ. 2496)¹⁶ ออกตามความในพระราช

¹⁴ สัมภาษณ์ คร.สาย ภาณุรัตน์ รองอธิบดีกรมสามัญศึกษา, เมื่อ 15 มกราคม
 2516 เวลา 09.00-10.00 น., ณ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

¹⁵ สัมภาษณ์ คร.กอ สวัสดิพานิชย์ อธิบดีกรมสามัญศึกษา, เมื่อ 29 มกราคม 2516
 เวลา 09.45 - 10.40 น., ณ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.

¹⁶ "กฎ ก.พ. ฉบับที่ 113 (พ.ศ. 2496) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบ
 ข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2495", วิทยากรย (ภาคผนวก), ปีที่ 52 ฉบับที่ 9 (กันยายน,
 2496), หน้า 347 - 348.

บัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2495 กำหนดตำแหน่งศึกษานิเทศก์ขึ้น ซึ่งเป็นตำแหน่งที่เรียกชื่อเป็นอย่างอื่นในกรมวิสามัญศึกษา โดยกำหนดให้มีศึกษานิเทศก์โท และศึกษานิเทศก์เอก เทียบกับตำแหน่งหัวหน้าแผนก และหัวหน้ากองตามลำดับ

เมื่อโครงการปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาระยะเชิงเทรา ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการจัดตั้งขึ้นด้วยความร่วมมือขององค์การยูเนสโกได้ดำเนินมาแล้วเป็นเวลา 1 ปี คือในปี พ.ศ. 2495 กรมสามัญศึกษาได้จัดตั้ง โครงการปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนประชาบาลในจังหวัดพระนครและธนบุรี¹⁷ เรียกโดยย่อว่า โครงการกรุงเทพฯ - ธนบุรี โดยมีจุดมุ่งหมายไว้ 3 ประการ คือ

1. ปรับปรุงอาคารสถานที่ และบริเวณโรงเรียน
2. ปรับปรุงวิธีสอน ตลอดจนการทำและการใช้อุปกรณ์การสอน
3. ปรับปรุงการสอนสุขศึกษา และพลศึกษา

การคัดเลือกโรงเรียนคณะกรรมการได้คัดเลือกโรงเรียน 4 ประเภท คือ โรงเรียนที่มีอาคารเสื่อมโทรม โรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนมาก โรงเรียนที่มีจำนวนนักเรียนน้อย และโรงเรียนที่อยู่ในสภาพปานกลาง โครงการนี้ได้เลิกดำเนินไปในปี พ.ศ. 2509 โดยได้ตั้งโรงเรียนในโครงการนี้เป็นโรงเรียนสังกัดส่วนกลางซึ่งกรมสามัญได้ใช้เป็นโรงเรียนปรับปรุงมาตรฐานของกระทรวงศึกษาธิการ

การดำเนินงานตามโครงการกรุงเทพฯ - ธนบุรี กรมสามัญศึกษาได้ออแนวดำเนินการตามโครงการปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาระยะเชิงเทรา งานที่สำคัญของโครงการนี้คือ การสอนแผนใหม่ จัดทำประมวลการสอน จัดทำหนังสืออ่านประกอบ ทดลองการจัดผลการศึกษาแนวใหม่ ซึ่งการดำเนินงานในเรื่องนี้กรมสามัญศึกษาได้คัดบุคคลจากครูที่มีฝีมือใน

¹⁷กรมสามัญศึกษา, การปฏิรูปการศึกษาประชาบาล, เรื่องเดิม, หน้า 21.

วิชาต่างๆ ตามหลักสูตร มาเข้าร่วมดำเนินการ¹⁸ ซึ่งบุคคลที่คัดเลือกมานี้คือ ผู้ทำหน้าที่
 นิเทศการศึกษา เมื่อการปรับปรุงโรงเรียนตามโครงการปรับปรุงส่งเสริมการศึกษา
 ฉะเชิงเทรา และโครงการกรุงเทพฯ - ชนบุรีบังเกิดผลดี การปรับปรุงการศึกษาก็ขยาย
 ไปสู่ส่วนภูมิภาค¹⁹ จังหวัดต่างๆ ได้จัดให้มีการปรับปรุงโรงเรียน มีการประชุมอบรมครู
 ในการนี้จังหวัดต่างๆ จึงได้ขอให้กรมสามัญศึกษาส่งวิทยากรไปช่วยเหลือ กรมสามัญศึกษา
 จึงได้จัดส่งครูที่สอนอยู่ในโรงเรียนโครงการกรุงเทพฯ - ชนบุรีไปช่วยเหลือ แต่การส่งครู
 ไปช่วยนั้นยอมไม่สะดวก กรมสามัญศึกษาจึงจัดให้มีเจ้าหน้าที่ส่วนกลางขึ้นคณะหนึ่ง สำหรับ
 ออกไปช่วยเหลือโรงเรียนต่างๆ หน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษาจึงได้ก่อรูปขึ้น โดยได้
 มีการประชุมหัวหน้ากองในกรมสามัญศึกษา พิจารณาจัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ขึ้น เมื่อวันที่ 1
 กรกฎาคม 2497²⁰ ที่ประชุมได้มอบหมายให้ ดร. สาย ภาณุรัตน์ และ ดร. วิลฟี
 ซอนเดอร์ (Dr. Will P. Saunders) ผู้เชี่ยวชาญการศึกษาขององค์การบริหารความ
 ร่วมมือระหว่างประเทศแห่งสหรัฐอเมริกา (I.C.A.) เขียนโครงการพร้อมทั้งตัวบุคคล
 ที่จะปฏิบัติงานในหน่วยเสนอกระทรวงศึกษาธิการพิจารณา หน่วยศึกษานิเทศก์ขณะนั้นมีชื่อว่า
 "ศูนย์ที่ทำการโครงการกรุงเทพฯ - ชนบุรี"²¹ มีสำนักงานตั้งอยู่ที่โรงเรียนพญาไท อำเภอ
 คูสิต จังหวัดพระนคร และกระทรวงศึกษาธิการได้อนุมัติให้จัดตั้งเป็นหน่วยศึกษานิเทศก์กรม
 สามัญศึกษา เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2497 หน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษาจึงได้ตั้งขึ้น
 เป็นทางการตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา โดยมี ดร. สาย ภาณุรัตน์ เป็นหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์

¹⁸สัมภาษณ์ ดร. สาย ภาณุรัตน์, วัน เวลาเดิม.

¹⁹กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507, เรื่อง
 เดิม, หน้า 739 - 740

²⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 739.

²¹นิตยา ฤทธิโยธี, ประวัติความเป็นมาของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา
 (เอกสารอัครสำเนา), หน้า 13.

กรมสามัญศึกษาเป็นคนแรก

ในปี พ.ศ. 2497 นี้เอง ก.พ.ก็ยอมรับตำแหน่งศึกษานิเทศก์ของกรมสามัญศึกษา โดยได้ออกกฎ ก.พ. ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2497) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497²² ว่าด้วยตำแหน่งที่เรียกชื่อเป็นอย่างอื่นในกรมสามัญศึกษา โดยกำหนดใหม่ศึกษานิเทศก์ตรี โท และเอก เป็นตำแหน่งเทียบกับตำแหน่งประจำแผนก หัวหน้าแผนก และหัวหน้ากองตามลำดับ

ก่อนที่กรมสามัญศึกษาจะจัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ขึ้นในปี พ.ศ. 2497 นั้น ในปี พ.ศ. 2496 กระทรวงศึกษาธิการได้อนุมัติให้กรมอาชีวศึกษาจัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ขึ้นเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2496²³ และ ก.พ.ได้กำหนดตำแหน่งศึกษานิเทศก์โทและเอก เทียบกับตำแหน่งหัวหน้าแผนก และหัวหน้ากองตามกฎหมาย ก.พ.ฉบับที่ 115 (พ.ศ. 2496) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2495²⁴

²²กฎ ก.พ.ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2497) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497", วิทยากรย์ (ภาคผนวก), ปีที่ 53 ฉบับที่ 10 (ตุลาคม, 2497), หน้า 396 - 397

²³ กรมอาชีวศึกษา, สมุดหมายเหตุรายวันของหน่วยศึกษานิเทศก์กรมอาชีวศึกษา, หน้า 1.

²⁴กฎ ก.พ.ฉบับที่ 115 (พ.ศ. 2496) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2495", วิทยากรย์ (ภาคผนวก), ปีที่ 52 ฉบับที่ 9 (กันยายน, 2496), หน้า 350 - 351.

ต่อมาในปี พ.ศ. 2497²⁵ มีพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการกรมพลศึกษา ในกระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดให้มีแผนกพลศึกษานิเทศก์ขึ้นในกองส่งเสริมพลศึกษา แต่ไม่ได้เป็นหน่วยอิสระที่ขึ้นตรงต่อกรมเช่นหน่วยอื่น คงเป็นแค่เพียงแผนกหนึ่งในกองส่งเสริมพลศึกษาเท่านั้น

การดำเนินงานของคณะกรรมการที่กรมวิสามัญศึกษาจัดตั้งขึ้น เพื่อพิจารณาแนวและวิธีการสอนวิชาภาษาอังกฤษ และได้เสนอรายงานต่อกรมเมื่อวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2495 แล้วนั้น ได้เริ่มทดลองแนะนำครูในบางโรงเรียนให้สอนภาษาอังกฤษด้วยวิธีสอนแบบใหม่ ซึ่งกรมวิสามัญศึกษาได้อนุมัติให้เริ่มในโรงเรียนบางโรงเรียน และเพื่อให้การปรับปรุงบรรลุผล คณะกรรมการชุดนี้จึงได้เสนอกกรมวิสามัญศึกษาให้จัดตั้งอนุกรรมการพิจารณาปรับปรุงวิธีสอนภาษาอังกฤษขึ้น²⁶ และได้คัดเลือกผู้ที่ได้เรียนรูระเบียบวิธีสอนภาษาต่างประเทศในคณะกรรมการเข้ามาประชุมด้วย ต่อมาการประชุมของคณะกรรมการนี้มีงานที่จะต้องทำกว้างขวางออกไป เช่น การคัดเลือกแบบเรียนซึ่งเป็นหน้าที่ของกรมวิชาการ กรมวิสามัญศึกษาจึงได้เสนอกระทรวงศึกษาธิการขอแต่งตั้งคณะกรรมการชุดหนึ่ง เรียกว่า คณะกรรมการพิจารณาการสอนภาษาอังกฤษ ประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิและเจ้าหน้าที่กรมกองต่างๆ ซึ่งคณะกรรมการได้เสนอผลการพิจารณาเพื่อปรับปรุงโดยมีหลักการที่แตกต่างไปจากเดิมในด้านที่เกี่ยวกับการสอนวิชาภาษาอังกฤษ เมื่อได้รับอนุมัติให้ปรับปรุงวิธีการสอนได้ จึงได้เสนอต่อกระทรวงขอตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ภาษาอังกฤษขึ้น

²⁵"พระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการกรมพลศึกษาในกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2497", วิทยากร (ภาคผนวก), ปีที่ 54 ฉบับที่ 2 (กุมภาพันธ์, 2498), หน้า 53.

²⁶กรมวิสามัญศึกษา, รายงานของกรมวิสามัญศึกษา พุทธศักราช 2497 - 2498 (พระนคร : โรงพิมพ์วิทยาลัยเทคนิค, 2499), หน้า 76 - 77.

ทั้งนี้ เพื่อต้องการให้มีเจ้าหน้าที่ประจำคอยคนควาแนะนำแก่ครู และจัดทำอุปกรณ์การสอน และกระทรวงศึกษาธิการได้อนุมัติให้ตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ภาษาอังกฤษขึ้น เมื่อเดือน มีนาคม พ.ศ. 2497 โดยมี ม.ล. บุญเหลือ กุญชร เป็นหัวหน้าหน่วย กรมวิสามัญศึกษาจึงมีหน่วยศึกษานิเทศก์ขึ้น 2 หน่วย คือ หน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายฝึกหัดครู และหน่วยศึกษานิเทศก์ภาษาอังกฤษ

ในปี พ.ศ. 2497 นี้เอง ได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวง กรม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2497²⁷ กำหนดให้มีกรมการฝึกหัดครูขึ้นในกระทรวงศึกษาธิการ และมีพระราชกฤษฎีกาจัดวางระเบียบราชการกรมการฝึกหัดครู ได้แยกกิจการคานการฝึกหัดครู ทุกแขนงไปดำเนินการโดยเฉพาะ ให้กรมวิสามัญศึกษาจัดงานคานวิสามัญศึกษาแต่เพียงคานเดียว เมื่อแยกกองการฝึกหัดครูไปเป็นกรม หน่วยศึกษานิเทศก์ที่ทำหน้าที่ทางคานกองการฝึกหัดครูก็ไปสังกัดกรมการฝึกหัดครู เป็นหน่วยศึกษานิเทศก์กรมการฝึกหัดครู ส่วนหน่วยศึกษานิเทศก์ภาษาอังกฤษก็ยังคงอยู่ในสังกัดกรมวิสามัญศึกษาตามเดิม²⁸

ผู้ตรวจการประถมศึกษาซึ่งได้แต่งตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2491²⁹ นั้น ได้ประกาศยกเลิกในปี พ.ศ. 2497 ทั้งนี้ เพราะกระทรวงศึกษาธิการไม่พร้อมที่จะให้อำนาจแก่ผู้ตรวจการประถมศึกษาสั่งการให้โรงเรียนประชาบาลปฏิบัติตามคำสั่งได้

²⁷กรมวิสามัญศึกษา, ประวัติกรมวิสามัญศึกษา เอกสารการศึกษา ฉบับที่ 8 (ธนบุรี : โรงเรียนการช่างวุฒิสศึกษา แผนกการพิมพ์ , 2503), หน้า 156.

²⁸สัมภาษณ์ ดร.กอ สวัสดิพิพาณิชย์, วันเวลาเดิม.

²⁹"หนังสือกระทรวงศึกษาธิการ ที่ 17852/2491 ลงวันที่ 30 สิงหาคม 2491 เรื่อง การตรวจโรงเรียน", ประมวลกฎหมายและระเบียบราชการ เล่ม 2 (ธนบุรี : โรงเรียนการช่างวุฒิสศึกษา แผนกการพิมพ์, 2496), หน้า 216.

ต่อมาในปี พ.ศ. 2498 ได้มีการโอนโรงเรียนประชาบาลในเขตเทศบาลให้เทศบาลดำเนินการ เทศบาลนครกรุงเทพจึงได้กำหนดให้มีครูทำหน้าที่ในเทศการศึกษารับโรงเรียนเทศบาล และได้ตั้งแผนกนิเทศการศึกษาขึ้นในปี พ.ศ. 2505³⁰

ในปี พ.ศ. 2500 เมื่อกรมสามัญศึกษาเห็นว่าการดำเนินงานตามโครงการปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาจะเชิงเหรา และโครงการกรุงเทพ - ชนบุรี ได้ผลดีต่อการปรับปรุงการศึกษาเป็นอย่างมาก จึงได้ขยายการปรับปรุงโรงเรียนในส่วนภูมิภาค เพื่อให้การศึกษาในส่วนภูมิภาคมีมาตรฐานสูงขึ้น ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นแบบอย่างและเป็นศูนย์กลางของการอบรมครูด้วย ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2500 กรมสามัญศึกษาจึงได้เริ่มดำเนินการปรับปรุงโรงเรียนสามัญศึกษาในส่วนภูมิภาค³¹ เรียกว่าโครงการ ป.ส.ภ. โดยได้ปรับปรุงโรงเรียนประชาบาล 1 โรงเรียน และโรงเรียนมัธยมศึกษา 1 โรงเรียน เป็นตัวอย่าง และเพื่อให้การดำเนินงานของโรงเรียนในโครงการ ป.ส.ภ.บรรลุผลตามเป้าหมาย กรมสามัญศึกษาจึงได้จัดให้มีหน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัดขึ้น เพื่อให้ทำหน้าที่ในเทศการศึกษา เรียกว่า หน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด³²

³⁰สัมภาษณ์ อาจารย์ระพีพันธ์ อารีย์, หัวหน้าแผนกนิเทศการศึกษา เทศบาลนครหลวงฯ, เมื่อ 7 กุมภาพันธ์ 2516, เวลา 09.00 - 11.00 น. ณ สำนักงานเทศบาลนครหลวงฯ.

³¹กองการประถมศึกษา กรมสามัญศึกษา, รายงานประจำปี 2502 (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2503), หน้า 43.

³²"หนังสือกระทรวงศึกษาธิการ ด่วนมากที่ 17436/2500 ลงวันที่ 15 พฤศจิกายน 2500 เรื่อง การตั้งคณะศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด," คู่มือนิเทศการศึกษา 2503 (พระนคร : โรงพิมพ์พานิชกิจ, 2504), หน้า 127.

ในปี พ.ศ. 2500 นี้เอง กระทรวงศึกษาธิการเห็นว่ากรมต่างๆ กล่าวคือ กรมสามัญศึกษา กรมการฝึกหัดครู กรมวิสามัญศึกษา และกรมพลศึกษา มีหน่วยงานในเทศก^{๓๓} ขึ้นแล้ว จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการประสานงานนิเทศการศึกษา^{๓๓} ขึ้น โดยมีรองปลัด-กระทรวงเป็นประธานกรรมการ และหัวหน้าหน่วยงานในเทศก^{๓๓}ทุกกรมเป็นกรรมการ เพื่อประสานงานการปฏิบัติงานของหน่วยงานในเทศก^{๓๓}กรมต่างๆ และในปีเดียวกันนี้ กระทรวงศึกษาธิการก็ได้กำหนดท้องที่จังหวัดต่างๆ ขึ้นเป็น 12 หน่วย เรียกว่า ภาคศึกษา ซึ่งแบ่งได้ดังนี้^{๓๔}

ภาคศึกษา 1 มี 7 จังหวัด คือ พระนคร ชนบุรี นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรสาคร
สมุทรปราการ และนครปฐม

ภาคศึกษา 2 มี 4 จังหวัด คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส สตูล

ภาคศึกษา 3 มี 5 จังหวัด คือ สงขลา พัทลุง นครศรีธรรมราช สุราษฎร์ธานี
และชุมพร

ภาคศึกษา 4 มี 5 จังหวัด คือ ภูเก็ต ตรัง กระบี่ พังงา และระนอง

ภาคศึกษา 5 มี 6 จังหวัด คือ ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ สุพรรณบุรี
กาญจนบุรี และสมุทรสงคราม

³³กระทรวงศึกษาธิการ, การสัมมนาศึกษานิเทศก^{๓๓}และผู้บริหารการศึกษา
(พระนคร : แผนกการพิมพ์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, 2508), หน้า 26.

³⁴"คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ ป. 232/2500 เรื่อง กำหนดท้องที่เพื่อ
การตรวจของผูตรวจราชการกระทรวงศึกษาธิการ." วิทยาคารย (ภาคผนวก), ปีที่ 56
ฉบับที่ 8 (สิงหาคม, 2500), หน้า 378 - 379.

- ภาคศึกษา 6 มี 7 จังหวัด คือ พระนครศรีอยุธยา อ่างทอง สิงห์บุรี ลพบุรี
สระบุรี ชัยนาท และอุทัยธานี
- ภาคศึกษา 7 มี 8 จังหวัด คือ พิจิตร พิษณุโลก นครสวรรค์ อุตรดิตถ์ เพิจิตร ตาก
กำแพงเพชร สุโขทัย และเพชรบูรณ์
- ภาคศึกษา 8 มี 7 จังหวัด คือ เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง ลำพูน แพร่
น่าน และแม่ฮ่องสอน
- ภาคศึกษา 9 มี 5 จังหวัด คือ อุตรธานี นครนายก เดย ขอนแก่น และ
สกลนคร
- ภาคศึกษา 10 มี 5 จังหวัด คือ อุดรราชธานี ร้อยเอ็ด มหาสารคาม กาฬสินธุ์
และนครพนม
- ภาคศึกษา 11 มี 5 จังหวัด คือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ สุรินทร์ และ
ศรีสะเกษ
- ภาคศึกษา 12 มี 7 จังหวัด คือ ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี ชลบุรี จันทบุรี ตราด
ระยอง และนครนายก

เมื่อได้แบ่งท้องที่จังหวัดต่างๆ ออกเป็นภาคศึกษาแล้ว ในปี พ.ศ. 2501³⁵
กระทรวงศึกษาธิการและผู้เชี่ยวชาญของยูเนสโก ได้พิจารณาถึงความเห็นร่วมกันว่าการ
ปรับปรุงการศึกษาของประเทศจะได้อผลเต็มที่ ก็ต่อเมื่อทุกกรมกองของกระทรวงศึกษาธิการ
ได้รวมประสานงานกันทุกชั้นทุกตอน ดังนั้น กระทรวงศึกษาธิการจึงตั้งโครงการพัฒนาการ
ศึกษาขึ้น (เรียกว่าโครงการ ค.พ.ศ.) เพื่อรวมความช่วยเหลือของสหรัฐอเมริกาที่
ให้แก่กรมการฝึกหัดครู กรมวิสามัญศึกษา และกรมสามัญศึกษาเข้าด้วยกัน

³⁵ กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507,
เรื่องเดิม, หน้า 581.

การดำเนินงานของโครงการพัฒนาการศึกษา³⁶ ได้จัดตั้งศูนย์พัฒนาการศึกษาขึ้น 12 แห่ง ตามจำนวนของภาคการศึกษา โดยจัดตั้งในจังหวัดที่ตั้งภาคการศึกษา คือ จังหวัด นครปฐม ยะลา สงขลา ภูเก็ต ราชบุรี ลพบุรี พิษณุโลก เชียงใหม่ อุตรธานี อุบลราชธานี นครราชสีมา และฉะเชิงเทรา ตามลำดับ ศูนย์พัฒนาการศึกษาแต่ละภาคจะประกอบด้วย สถาบัน 9 แห่ง ซึ่งเป็นหลักในการพัฒนาการศึกษาของจังหวัด คือ สถาบันฝึกหัดครู 1 แห่ง โรงเรียนอาชีวศึกษา 1 แห่ง โรงเรียนมัธยมวิสามัญศึกษา 2 แห่ง โรงเรียนมัธยมศึกษา 2 แห่ง โรงเรียนประถมศึกษา 2 แห่ง และหน่วยศึกษานิเทศก์ภาค 1 แห่ง

ด้วยเหตุดังกล่าวแล้ว ตามภาคการศึกษาจึงมีหน่วยศึกษานิเทศก์ประจำทุกภาคการศึกษา และมีศึกษานิเทศก์ของกรมต่างๆ ไปปฏิบัติงานอยู่ที่ศูนย์พัฒนาการศึกษา แต่ศึกษานิเทศก์ที่ประจำอยู่นี้เป็นศึกษานิเทศก์ที่ส่งไปร่วมงานเท่านั้น ไม่ใคร่แต่งตั้งเป็นศึกษานิเทศก์ภาคโดยตรง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2503³⁷ กรมสามัญศึกษาจึงได้แต่งตั้งคณะศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำภาคขึ้นตามภาคการศึกษาทั้ง 12 ภาค เพื่อเป็นการสนับสนุนส่งเสริมการดำเนินงานของโครงการพัฒนาการศึกษาส่วนภูมิภาคส่วนหนึ่ง และเพื่อเป็นหลักในการปรับปรุงคุณภาพโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษาตามภาคการศึกษาต่างๆ ด้วย และในปี พ.ศ. 2505³⁸ เทศบาลนครกรุงเทพ ได้จัดตั้งแผนกนิเทศการศึกษาขึ้นเพื่อทำหน้าที่ทางด้านการนิเทศการศึกษาโดยตรง

³⁶กระทรวงศึกษาธิการ, โครงการพัฒนาการศึกษา 2502 (พระนคร : โรงพิมพ์จำลองศิลป์, 2503), หน้า 1 - 5.

³⁷กองการประถมศึกษา, กรมสามัญศึกษา, รายงานประจำปี 2503 (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2504), หน้า 33.

³⁸สัมภาษณ์ อาจารย์ระพีพันธ์ อารีย์, วันเวลาเดิม.

ในปี พ.ศ. 2507³⁹ กระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษา ซึ่งกล่าวถึงเกณฑ์การคัดเลือกตัวบุคคลเข้าเป็นศึกษานิเทศก์ภาค และจังหวัด รวมทั้งระบบบริหารงานและในปี พ.ศ. 2508⁴⁰ ก็มีระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยระบบบริหารงานศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษา

ในระยะเวลาระหว่างปี พ.ศ. 2494 ถึง พ.ศ. 2508 ระบบการนิเทศการศึกษาในประเทศไทยได้มีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงในก้นต่างๆ ดังนี้

นโยบายในการจัดการนิเทศการศึกษา

ในระยะเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2494 ซึ่งเป็นปีที่เริ่มมีโครงการส่งเสริมการศึกษา ฉะเชิงเทรานั้น งานนิเทศการศึกษาได้เริ่มต้นดำเนินการขึ้นแล้ว โดยมีนโยบายในด้าน⁴¹ การวางโครงการเพื่อสนองความต้องการของเด็ก การชี้แจงทำความเข้าใจแก่ครูถึงวัตถุประสงค์ของการศึกษา การพัฒนาหลักสูตรและวิธีสอน การส่งเสริมและสร้างความสามารถของครู สร้างความยอมรับนับถือของครูให้บังเกิดขึ้นต่อความเปลี่ยนแปลงทางด้านการศึกษา และส่งเสริมความร่วมมือระหว่างชุมชน สำหรับการปฏิบัติงานเน้นการแนะนำช่วยเหลือ และไม่มีอำนาจควบคุมตรวจตรา โดยมีนโยบาย ดังนี้

³⁹"ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษา พ.ศ. 2507," คู่มือนิเทศการศึกษา 2508 (พระนคร : แผนกการพิมพ์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, 2511), หน้า 243.

⁴⁰"ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดระบบบริหารงานศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา พ.ศ. 2508," คู่มือนิเทศการศึกษา 2508 (พระนคร : แผนกการพิมพ์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, 2511), หน้า 241.

⁴¹องค์การปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาฉะเชิงเทรา, กระทรวงศึกษา, เรื่อง เคมี, หน้า 82.

1. เพื่อจัดระบบการศึกษาในโรงเรียนให้เข้าสู่ระดับที่ดี สำหรับกุลบุตร กุลธิดา ทุกวัย เพื่อให้การศึกษาก้าวหน้า และมีประสิทธิภาพ
2. เพื่อปรับปรุงอาคารสถานที่ วิธีสอน การสุภาพนิบาลโรงเรียน เพื่อให้กุลบุตร กุลธิดามีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ ได้รับความรู้มีความฉลาดเฉลียว เป็นพลเมืองดี ทำคนให้เป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง
3. จัดโรงเรียนให้มีความรับผิดชอบในการยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ให้ดีขึ้น และให้มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างโรงเรียนกับชุมชน⁴²

ในปี พ.ศ. 2495 เมื่อกรมวิสามัญศึกษาได้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์เพื่อรับผิดชอบงานด้านการฝึกหัดครูขึ้น นโยบายเริ่มตนมุ่งเพื่อช่วยเหลือโรงเรียนในสังกัดกองการฝึกหัดครูสอนหลักสูตรครูมูล ซึ่งเป็นหลักสูตรปีเดียวภายหลังจากสำเร็จชั้นมัธยมปีที่ 6 แล้ว และโรงเรียนที่เปิดสอนชั้นเตรียมอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาค การดำเนินงานเน้นให้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับกรม⁴³ ให้คำปรึกษาในด้านการแก่โรงเรียน ช่วยเหลือครูในด้านการสอน สาธิตการสอน จัดพิมพ์เอกสารทางวิชาการ ประสานงานระหว่างโรงเรียนกับโรงเรียนเสนอแนะทางด้านการปกครอง และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริหารระดับภูมิภาคกับโรงเรียน

การนิเทศการศึกษาของกรมวิสามัญศึกษาในส่วนที่เกี่ยวข้องกับวิชาภาษาอังกฤษ จัดตั้งหน่วยขึ้นในปี พ.ศ. 2497 นั้น มีนโยบาย⁴⁴ ทางด้านสร้างขวัญของครู ทั้งนี้ เพื่อ

⁴² คำรง มัชฌมพันธ์, "โครงการร่วมมือกับองค์การศึกษา สหประชาชาติใน ส่วนโครงการละเชิงเทรา," วิทยาจารย์, ปีที่ 56 ฉบับที่ 11 (พฤศจิกายน, 2500), หน้า 847 - 850.

⁴³ กรมวิสามัญศึกษา, รายงานของกรมวิสามัญศึกษา พุทธศักราช 2495, เรื่องเดิม. หน้า 3 - 4.

⁴⁴ สัมภาษณ์ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วันเวลาเดิม.

ให้ครูไว้วางใจ เพื่อศึกษานิเทศก์จะได้ทราบปัญหาอันแท้จริงของโรงเรียน

สำหรับโครงการปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนประชาบาลในจังหวัดพระนคร - ชนบุรี มีนโยบายที่จะปรับปรุงอาคารสถานที่ และบริเวณโรงเรียนปรับปรุงวิธีสอน และอุปกรณ์การสอน ปรับปรุงการสอนสุขศึกษาและพลศึกษาซึ่งเป็นนโยบายที่คล้ายคลึงกับโครงการปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาระดับเรธา เมื่อกรมสามัญศึกษาได้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ขึ้นในปี พ.ศ. 2497 ซึ่งถือว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากโครงการกรุงเทพ - ชนบุรี นโยบายในระยะเริ่มต้นของหน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษามี 4 ประการ คือ⁴⁵

1. ปรับปรุงอาคารสถานที่ และบริเวณโรงเรียน
2. ปรับปรุงการบริหารในโรงเรียน โดยให้ครูมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนแบบประชาธิปไตย
3. ปรับปรุงระเบียบวิธีสอน โดยให้ครูเข้าใจหลักสูตรแบบเรียน หนังสืออ่านประกอบ การทำและการใช้อุปกรณ์การสอน การวัดผลการศึกษา
4. ปรับปรุงทางค่านพละนามัยและสุขศึกษา

จากนโยบายทั้ง 4 ประการดังกล่าว หน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษาได้วางเป้าหมายหรือนโยบายในการปฏิบัติงานไว้ 5 ประการ คือ⁴⁶

⁴⁵ สัมภาษณ์ คร. สาย ภาณุรัตน์, วันเวลาเดิม.

⁴⁶ กรมสามัญศึกษา, รายงานการศึกษาประจำปี 2505 (ชนบุรี : โรงเรียนการช่างวุฒศึกษา แผนกการพิมพ์, 2507, หน้า 165 - 166.

1. เพื่อช่วยเหลือในการปรับปรุงส่งเสริมโรงเรียนในสังกัดกรมสามัญศึกษา
ใดแก่ โรงเรียนอนุบาล โรงเรียนประถมศึกษา และโรงเรียนมัธยมสามัญศึกษา(ประถม
ศึกษาคอนพลาย)
2. เพื่อช่วยเหลือศึกษาธิการจังหวัด และศึกษาธิการภาคในกรณีประชุมอบรมครู
3. รวมมือกับกองฝึกหัดครูในกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับการอบรมผู้สมัครเป็นครู
และผู้ที่เป็นครูอยู่แล้ว
4. เพื่อช่วยเหลือแผนการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและชุมชน
5. เพื่อจัดทำคู่มือครู และเอกสารส่งเสริมสามัญศึกษา⁴⁷

แทนนโยบายที่สำคัญคือ⁴⁸ ช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ทางฝ่ายบริหารทางด้านวิชาการ
โดยปรับปรุงคุณภาพการศึกษาให้ดียิ่งขึ้น และเป็นเพื่อนกับครูมากกว่าผู้บังคับบัญชา

ทางด้านกรมอาชีวศึกษาซึ่งได้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ขึ้นในปี พ.ศ. 2496 ได้
รับอนุมัติเป็นทางการเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน 2496 นโยบายของการจัดตั้งครั้งแรกนั้นมี
นโยบายให้ศึกษานิเทศก์ที่จัดตั้งขึ้นออกไปแนะนำโรงเรียนทางด้านการเรียนการสอน แต่
นโยบายที่สำคัญ คือ การตรวจสอบทางการเงินของโรงเรียน⁴⁹ ทั้งนี้ เพราะเหตุว่า

⁴⁷กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507,
เรื่องเดิม. หน้า 739 - 740.

⁴⁸หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, บันทึกการนิเทศการศึกษา พ.ศ. 2508
(ธนบุรี : โรงพิมพ์บรรหาร, 2507), หน้า 25 - 28.

⁴⁹สัมภาษณ์ อาจารย์กิตติ ภมร, รองหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมอาชีวศึกษา,
เมื่อ 11 มกราคม 2516 เวลา 10.00 - 11.30 น., ณ กรมอาชีวศึกษา กระทรวง
ศึกษาธิการ.

โรงเรียนมีเงินทุนและเงินหมุนเวียนใช้จ่ายในโรงเรียนปีหนึ่งเป็นจำนวนมาก และครูใหญ่
ต้องติดต่อรับงานมาให้เด็กเรียนฝึกหัด ต้องจ่ายชื้อวัสดุอุปกรณ์ตลอดจนจ่ายเป็นเบี้ยเลี้ยงให้
นักเรียน จ้างคนงาน ติดต่อหน่วยงานต่างๆ ตลอดเวลา⁵⁰

ส่วนกรมพลศึกษาซึ่งเริ่มจัดตั้งให้มีศึกษานิเทศก์ขึ้นในปี พ.ศ. 2497 แต่สังกัด
อยู่ในแผนกพลศึกษาในเทศ กongsong เสริมพลศึกษานั้น นโยบายที่สำคัญก็คือการจัดอบรมครู
และเจ้าหน้าที่ทางการศึกษาของกรมกองอื่น⁵¹

ในปี พ.ศ. 2498⁵² ในเดือน ตุลาคม ได้มีการประชุมศึกษานิเทศก์ของ
กรมการฝึกหัดครู กรมวิสามัญศึกษา และกรมสามัญศึกษาที่ตำบลอ่างศิลา จังหวัดชลบุรี
และผู้บริหารระดับกระทรวง กล่าวคือ ปลัดกระทรวงศึกษา และอธิบดีกรมต่างๆ ได้กำหนด
นโยบายให้ศึกษานิเทศก์มีหน้าที่แนะนำ ช่วยเหลือครูในเรื่องการเรียน การสอน และไม่มี
หน้าที่ทางด้านการตรวจ ฟ้อง ทั้งนี้ เพื่อให้ครูทั่วไปเลิกเข้าใจผิดคิดกลัวการตรวจ

และในปี พ.ศ. 2499⁵³ ได้มีการประชุมศึกษานิเทศก์สังกัดกรมต่างๆ ของ

⁵⁰กรมวิสามัญฯ, รายงานการศึกษา ปีการศึกษา 2500 (ธนบุรี : โรงเรียน
การช่างวุฒิศึกษา แผนกการพิมพ์, 2501), หน้า 133.

⁵¹สัมภาษณ์อาจารย์ ธนิต คงมนต์, พนักงานพลศึกษาเอก ทำหน้าที่หัวหน้างาน
ศึกษานิเทศก์ กongsong เสริมพลศึกษาและสุขภาพ กรมพลศึกษา, เมื่อ 25 มกราคม 2516
เวลา 10.30 - 12.00 น., ณ กongsong เสริมพลศึกษา กรมพลศึกษา.

⁵²ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, "ของเก่า-ของใหม่," จันทร์เกษม, ฉบับที่
11 (เมษายน, 2499), หน้า 33.

⁵³ฉลอง ศรีจันทร์, "เกณฑ์การคัดเลือกตัวบุคคลเข้าเป็นศึกษานิเทศก์,"
คู่มือการนิเทศการศึกษา หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา (พระนคร : กรุงเทพมหานคร
พิมพ์, 2504), หน้า 9 - 10.

กระทรวงศึกษาธิการชั้นอีก เมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2499 ถึงวันที่ 3 พฤศจิกายน 2499 ณ วิทยาลัยหมานจอมบึง ที่ประชุมได้กำหนดนโยบายในการนิเทศการศึกษาไว้ว่า การนิเทศก การศึกษาของมุงนิเทศโรงเรียนในสังกัด โดยอาจจะรวมกับศึกษานิเทศกรรมอื่นๆ เป็นที่ ปรีการราชการของกรมเจ้าสังกัดทางคานวิชาการ อบรมครุที่ทำการสอนอยู่ในโรงเรียน และเป็นสื่อสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายวิชาการ แต่ไม่มีอำนาจทางการบริหาร นโยบาย ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ทำหน้าที่วิจัยงานทางคานการศึกษา ซึ่งนโยบายอันนี้เองกรมต่างๆ จึงได้ถือเป็นข้อปฏิบัติและกำหนดหน้าที่ของศึกษานิเทศกในแต่ละกรมตลอดมา ซึ่งจะเห็นได้จาก หน้าที่ของศึกษานิเทศก กรมวิสามัญศึกษา ซึ่งกำหนดไว้ว่า

1. ช่วยเหลือโรงเรียนในคานวิชาการ และคานบริหารการศึกษา
2. เสนอแนะหรือให้คำปรึกษาแก่กรมทางคานวิชาการ และการบริหารการศึกษา ตามมรรยาทของศึกษานิเทศก
3. เป็นสื่อสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายวิชาการ
4. ช่วยเหลือในการจัดการอบรมครูประจำการ
5. ทำการวิจัยในเรื่องเกี่ยวกับงานของศึกษานิเทศก⁵⁴

การจัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศกฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัดในปี พ.ศ. 2500 นโยบายก็เพื่อต้องการปรับปรุงการศึกษาประชาบาลให้ไคมาตรฐานสูงขึ้น เป็นผู้ช่วยเหลือ ศึกษาธิการจังหวัดทางคานวิชาการ ไม่มีอำนาจทางคานการบริหารแต่อย่างใด งานที่ปฏิบัติ ก็ยึดถือนโยบาย⁵⁵ ช่วยเหลือโรงเรียนทางคานวิชาการและการบริหาร ช่วยวางโครงการ

⁵⁴กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานของกรมวิสามัญศึกษา พุทธศักราช 2500 - 2501 (พระนคร : โรงพิมพ์จำลองศิลป์, 2503), หน้า 75.

⁵⁵"หนังสือกระทรวงศึกษาธิการ ที่ 2132/2504 ลงวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2504," วิทยากร, ปีที่ 12 ฉบับที่ 21 (มีนาคม, 2504), หน้า 47.

นิเทศการศึกษาของจังหวัด ในด้านวิชาการและการบริหารการศึกษา จัดอบรมครูและทำการวิจัย

สำหรับการจัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำภาคในปี พ.ศ. 2503 นโยบายที่จัดตั้งก็เพื่อให้เป็นผู้ประสานงานของกรมกับส่วนภูมิภาค นิเทศและอบรม รวมทั้งปฏิบัติงานอย่างอื่นตามที่จะได้รับมอบหมายจากทางภาค การปฏิบัติงานเหมือนกับศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด

นโยบายการนิเทศการศึกษาของแผนกนิเทศการศึกษาของเทศบาล⁵⁶ ก็มุ่งเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน เสนอแนะเกี่ยวกับด้านวิชาการแก่ฝ่ายบริหาร สร้างความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายวิชาการกับฝ่ายบริหาร แนะนำช่วยเหลือทางด้านวิชาการแก่โรงเรียน ผลิตเอกสารทางด้านวิชาการ ประเมินผลการสอนของครู วิจัยงานในหน้าที่ของศึกษานิเทศก์ ซึ่งเป็นงานทางด้านวิชาการ แต่จะไม่มีกรตรวจแม้จะเป็นแผนกหนึ่งซึ่งมีอำนาจที่จะตรวจก็ตาม

การจัดองค์การบริหารการนิเทศการศึกษา

ในระยะเวลาที่เริ่มดำเนินงานปรับปรุงการศึกษาตามโครงการปรับปรุงการศึกษาระยะเชิงเทร่า และโครงการกรุงเทพฯ - ชนบทนั้น ความรับผิดชอบในด้านกรดำเนินงานเป็นไปในรูปของคณะกรรมการ ครูผู้ทำหน้าที่นิเทศการศึกษาซึ่งได้รับการแต่งตั้งให้มีส่วนร่วมเป็นกรรมการในโครงการ จึงปฏิบัติงานในรูปของคณะกรรมการ เช่นเดียวกัน

แต่ในปี พ.ศ. 2495 กรมวิสามัญศึกษาได้เริ่มดำเนินงานด้านกรนิเทศการศึกษา โดยเริ่มในโรงเรียนซึ่งสังกัดในกองการฝึกหัดครูในส่วนภูมิภาค และโรงเรียนที่เปิด

⁵⁶ สัมภาษณ์ อาจารย์ ระพีพันธ์ อารีย์, วันเวลาเดิม.

สอนชั้นอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาคก่อนนั้น ได้กำหนดหน้าที่ไว้ 5 ประการคือ⁵⁷

1. ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษากิจการของโรงเรียนทางด้านวิชาการ
2. ทำหน้าที่เป็นสื่อสัมพันธ์ระหว่างกรมกับโรงเรียน
3. ทำหน้าที่เป็นสื่อสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับโรงเรียน
4. ทำหน้าที่เป็นผู้เสนอแนะปรับปรุงการศึกษาในสถานโรงเรียนฝึกหัดครู
5. ทำหน้าที่เป็นสื่อสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับจังหวัดและภาค

ต่อมาในปี พ.ศ. 2495 จึงได้จัดตั้งขึ้นเป็นหน่วยศึกษานิเทศก์แต่เป็นการแต่งตั้งขึ้นเป็นการภายในไม่อยู่ในระบบบริหารที่เป็นทางการ⁵⁸ บุคคลผู้ทำหน้าที่นี้เทศก์การศึกษาในระยะเริ่มตนยังคงเป็นอาจารย์ผู้ทำหน้าที่ทางด้านวิชาการของกรม ในปี พ.ศ. 2496⁵⁹ จึงได้รับการยอมรับจาก ก.พ. ให้มีศึกษานิเทศก์โท และศึกษานิเทศก์เอกขึ้นในกรมวิสามัญศึกษา ซึ่งในระยะนั้นมีกองฝึกหัดครูสังกัดอยู่ในกรมวิสามัญศึกษาค่าย ในปี พ.ศ. 2497 กระทรวงศึกษาธิการได้อนุมัติให้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ภาษาอังกฤษขึ้นอีกหน่วยหนึ่งในกรมวิสามัญศึกษา โดยให้มีหน้าที่ปรับปรุงการสอนภาษาอังกฤษ ฉะนั้นกรมวิสามัญศึกษาจึงมีหน่วยศึกษานิเทศก์ 2 หน่วย ซึ่งแต่ละหน่วยก็มีหัวหน้าหน่วยเป็นผู้บริหารภายในหน่วย ขึ้นตรงต่อกรม แต่ต่างงานไว้กับสำนักงานเลขาธิการกรม มีอธิบดีเป็นผู้บังคับบัญชา สำหรับหัวหน้าหน่วยนั้นแต่งตั้งขึ้นเป็นการภายใน โดยคัดเลือกจากผู้อาวุโสเพื่อทำหน้าที่ควบคุมงานภายในหน่วยงาน⁶⁰ มีศึกษานิเทศก์ประจำวิชาอยู่ที่บังคับบัญชา

⁵⁷กรมวิสามัญศึกษา, รายงานของกรมวิสามัญศึกษาพุทธศักราช 2495, เรื่องเดิม, หน้า 3 - 4.

⁵⁸สัมภาษณ์ คร. กอ สวัสดิ์พาณิชย์, วันเวลาเดิม.

⁵⁹"กฎ ก.พ. ฉบับที่ 113 (พ.ศ. 2496) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2495," เรื่องเดิม, หน้า 347 - 348.

⁶⁰สัมภาษณ์ คร. กอ สวัสดิ์พาณิชย์, วันเวลาเดิม.

สำหรับหน่วยศึกษานิเทศกรรมสามัญศึกษา ซึ่งเริ่มดำเนินการในรูปของโครงการกรุงเทพ-ธนบุรี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2495 และได้รับอนุมัติให้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ขึ้นในปี พ.ศ. 2497 นั้น หน่วยศึกษานิเทศก์ขึ้นตรงต่อสำนักงานเลขาธิการกรม⁶¹ ทั้งนี้เพราะศึกษานิเทศก์ที่มีอยู่ในระยะนั้นมีจำนวนน้อยจำกัดอาศัยสำนักงานเลขาธิการกรม เพื่อให้อำนวยเหลืองานทางคานธุการ แต่การบังคับบัญชาขึ้นตรงต่อกรม

การแบ่งสายงานภายในหน่วยศึกษานิเทศก์ ได้แบ่งตามสายวิชาซึ่งมีอยู่ในหลักสูตร คือ วิชา พลานามัย ภาษาไทย ศิลปศึกษา ภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์เบื้องต้น คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา และหัตถศึกษา มีหัวหน้า หน่วยศึกษานิเทศก์เป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารงานในหน่วยงาน การแบ่งสายงานในหน่วยศึกษานิเทศกรรมสามัญศึกษา ในปี พ.ศ. 2497 จึงมีลักษณะดังแผนผังที่ 1.

งานในหน้าที่ ของหน่วยศึกษานิเทศก์อันเป็นงานวิชาการ ของกรมสามัญศึกษา ที่หน่วยศึกษานิเทศก์ต้องรับผิดชอบในคานคุณภาพของการศึกษาคือ⁶²

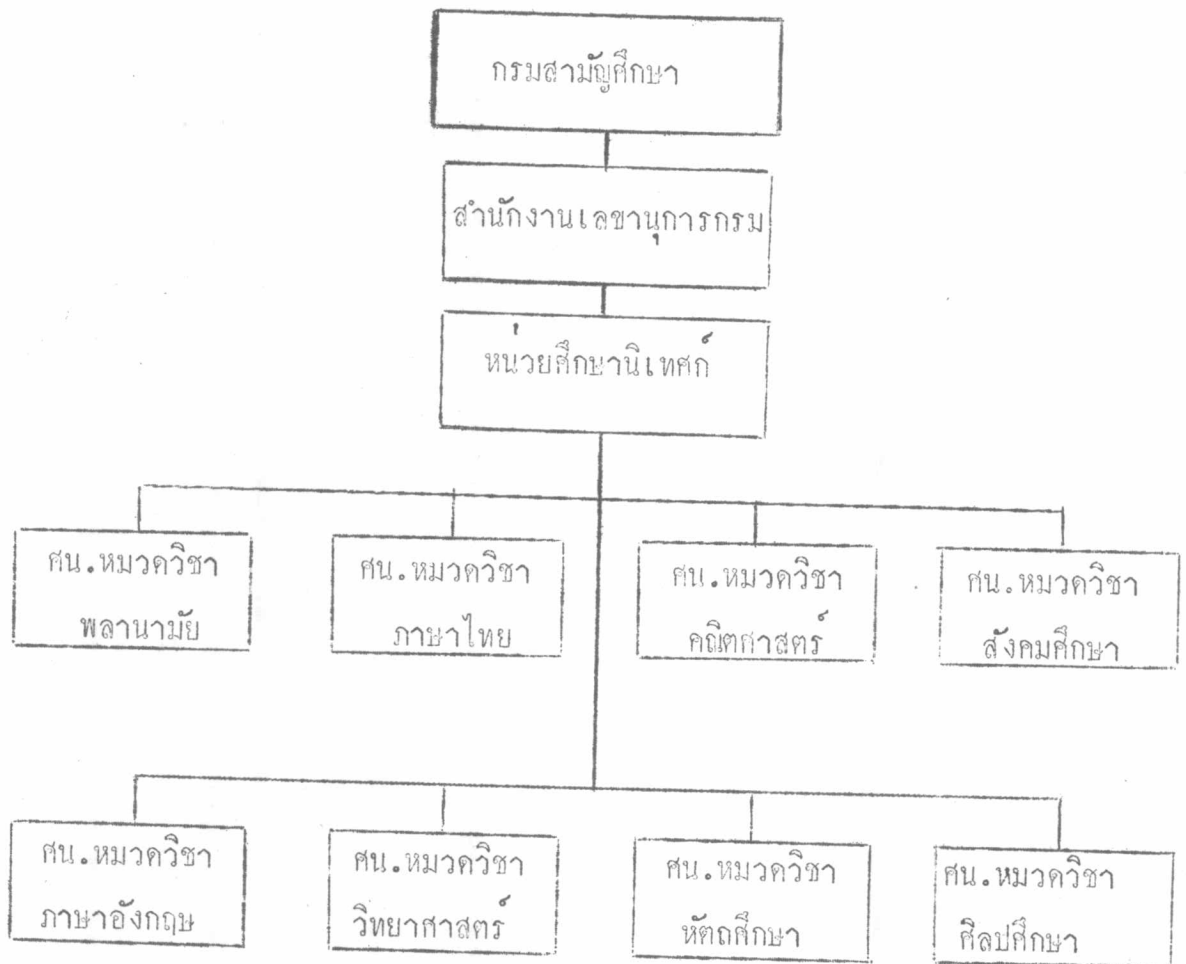
1. ปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาภาคบังคับในระดับประถมศึกษาตอนต้น
2. การขยายการศึกษาภาคบังคับในระดับประถมศึกษาตอนปลาย
3. การปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาพิเศษได้แก่การศึกษาระดับอนุบาล และเด็กเล็ก รวมทั้งการจัดการศึกษาที่จัดให้แก่เด็กพิการทางร่างกาย ทางสมอง และเด็กที่อยู่ไกลคมนาคม
4. ปรับปรุงส่งเสริมการศึกษานักเรียนใหญ่

⁶¹ สัมภาษณ์ ดร. สาย ภาณุรัตน์, วันเวลาเดิม.

⁶² กระทรวงศึกษาธิการ, ประวัติกระทรวงศึกษาธิการ 2435 - 2507, เรื่องเดิม, หน้า 741.

แผนผังที่ 1

การแบ่งสายงานของหน่วยศึกษานิเทศกรรมสามัญศึกษา พ.ศ. 2497

หมายเหตุ : - ศน. = ศึกษาานิเทศก์

ควยเหตุคังถวหนวยศึกษานิตศกักรมสามัญศึกษาจิงตองมีหนำที่ในค้ำนการ
 วยเหลือปรับปรุงโรงเรียนในสังกักรมสามัญศึกษา วยเหลือศึกษาธิการภาค ศึกษา
 ธิการจังหวัดและศึกษาธิการอำเภอในการอบรมครู วยเหลือให้ควมร่วมมือกับกรมกอง
 ่างๆ ที่จะค้ำเนินงานการศึกษา วางแผนการสงเสริมการศึกษาและจัดทำค้อมือเอกสาร
 สงเสริมสามัญศึกษา⁶³

ในปี พ.ศ. 2497 ได้มีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม
 (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2497 ได้เพิ่มกรมการฝึกหัดครูขึ้นในกระทรวงศึกษาธิการ หนวยศึกษา
 นิตศกักรมการฝึกหัดครูจิงได้เกิดขึ้น การบริหารงานในหนวยงานขึ้นตรงต่อกรม มีหัวหน้า
 หนวยศึกษานิตศกักรมเป็นผู้รับผิดชอบการค้ำเนินงานในหนวยงาน การบังคับบัญชาขึ้นตรงต่อ
 กรมเจ้าสังกัด งานก็ยงฝักไว้กับสำนักงานเลขาณการกรม

หนำที่ของศึกษานิตศกักรมการฝึกหัดครูในระยะนั้นให้ช่วยเหลือโรงเรียนให้
 ค้ำเนินการสอนให้ถูกต้อง โดยไม่ใช่อำนาจทางการบริหาร มุงช่วยเหลือทางค้ำนการ
 เรียน การสอนเป็นสำคัญ หนำที่ในระยะนั้นของหนวยศึกษานิตศกักรมการฝึกหัดครูมี 5
 ประการ คือ⁶⁴

1. ทำหนำที่เป็นที่ปรักษาจิกการของโรงเรียน
2. สร้างควมสัมพันธ์และควมเข้าใจอันดีระหว่างกรมกับโรงเรียน
3. เป็นผู้ประสานงานระหว่างโรงเรียนกับโรงเรียน

⁶³ ครุสภา, รายงานการประชุมสามัญครุสภาประจำปี 2498 (พระนคร :
 โรงพิมพ์ครุสภา, 2499), หนา 142.

⁶⁴ กรมการฝึกหัดครู, ผลงานครบ 16 ปี ของกรมการฝึกหัดครูตั้งแต่ตั้งกรม -
29 ก.ย. 2513 (พระนคร : โรงพิมพ์ครุสภา, 2514), หนา 137 - 138.

4. เสนอแนะปรับปรุงการเรียนการสอนให้แก่โรงเรียน

5. สร้างความสัมพันธ์ และความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนจังหวัดและภาค

ลักษณะงานทางด้านการนิเทศการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไปบ้างในระยะต่อมา
หน้าที่ที่ศึกษานิเทศก์กรมการฝึกหัดครูปฏิบัติได้แก่การนิเทศการศึกษา คำเนิงานด้านวิชาการ
และให้คำแนะนำแก่สถานศึกษาฝึกหัดครูในคานต่างๆ เพื่อปรับปรุงสถานศึกษาฝึกหัดครู
กล่าวคือ อบรมสัมมนาครูอาจารย์ในแขนงวิชาต่างๆ ตามหลักสูตร ร่างหลักสูตรฝึกหัดครู
และระเบียบวัดผล รวมทั้งพิจารณาให้ความเห็นในการแก้ไขหลักสูตร จัดทำเอกสารนิเทศ
การศึกษา คัดเลือกหนังสือที่เป็นประโยชน์แก่การศึกษาคนควาของนักเรียนและครูอาจารย์
จัดทำหนังสือเรียน คู่มือครูให้คำแนะนำเกี่ยวกับการออกแบบก่อสร้างอาคารและครุภัณฑ์
สำรวจสภาพอาคาร โดยพิจารณาหาทางแก้ไขและปรับปรุง ซึ่งเป็นงานที่ปฏิบัติตามหน้าที่
5 ประการข้างตน

ก่อนปี พ.ศ. 2504⁶⁵ การแบ่งส่วนงานในหน่วยงานได้แบ่งศึกษานิเทศก์ออก
ตามสายวิชาต่างๆ ตามหลักสูตรได้แก่วิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา คณิตศาสตร์
วิทยาศาสตร์ พละนามัย วิชาการศึกษา เกษตร โสตทัศนศึกษาแนะแนว หองสมุด และยัง
ได้แบ่งงานออกเป็นการประสานงานในหน่วยงานการเงิน การพัสดุ การทำระเบียบสถิติ
งานสารบรรณ การทำรายงานประจำปี การพิมพ์เอกสารตำรา อุปกรณ์การสอน หลักสูตร
และจัดยานพาหนะ

สำหรับหน่วยศึกษานิเทศก์ภาษาอังกฤษ ซึ่งขึ้นตรงต่อกรมวิสามัญศึกษาภายหลัง
จากที่หน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายฝึกหัดครูแยกไปสังกัดกรมการฝึกหัดครู ก็ได้แบ่งสายงานภายใน

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 139.

หน่วยเป็นสาขาวิชาต่าง ๆ ประกอบด้วย⁶⁶ สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษ แต่ละสาขาวิชามีศึกษานิเทศกรับผิดชอบ 1 คน ไม่มีหัวหน้าสายประจำวิชา เพราะเห็นว่าศึกษานิเทศกรักแต่ละคนมีความรู้ จึงให้มีการหมุนเวียนกันเป็นผู้นำในการประชุมกลุ่มหรือการสัมมนาภายในหน่วย การออกนิเทศโรงเรียนก็จะออกไปเป็นคณะ และศึกษานิเทศกรักทุกคนจะนิเทศเฉพาะวิชาที่รับผิดชอบเท่านั้น⁶⁷

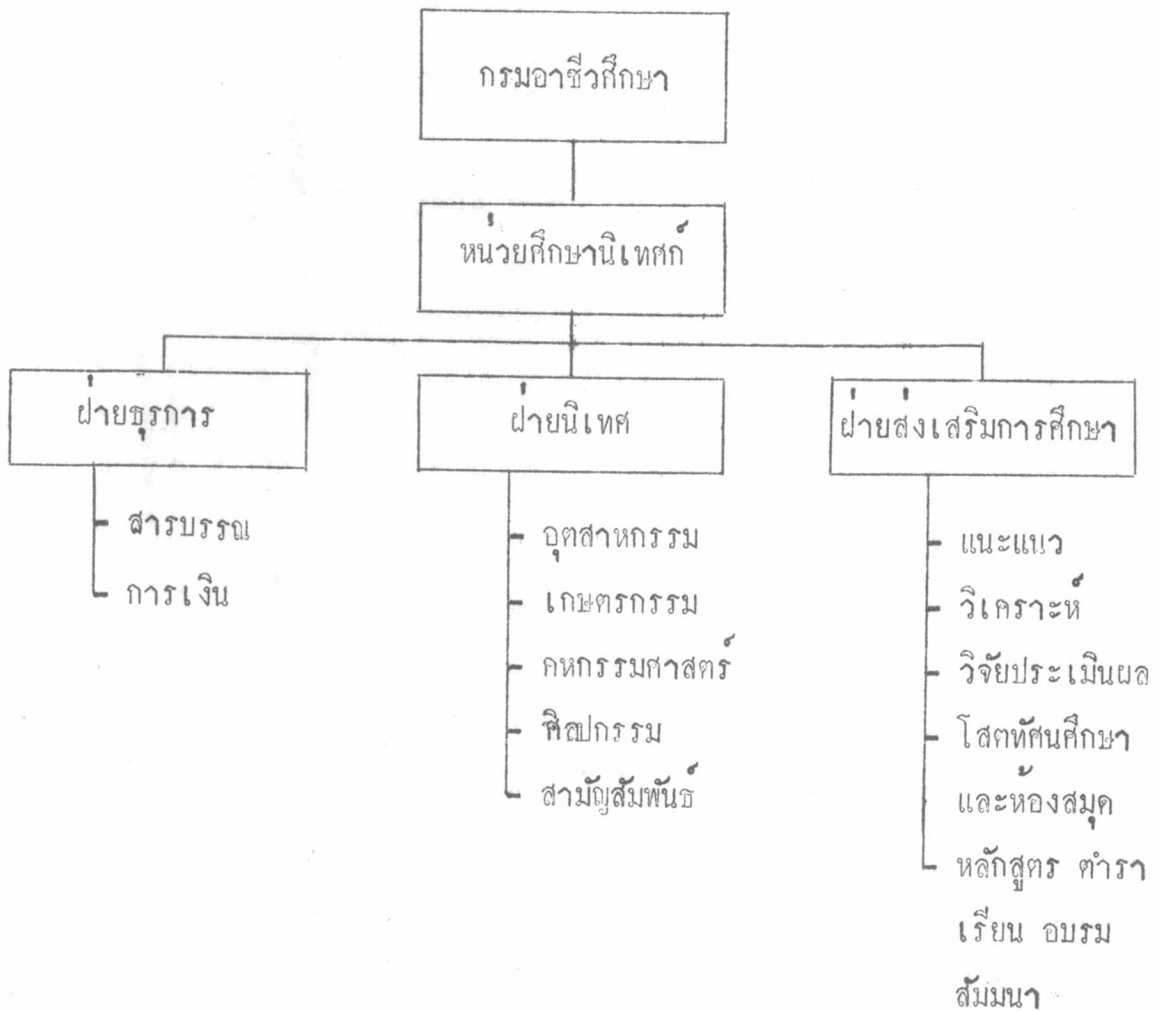
ในปี พ.ศ. 2496 กรมอาชีวศึกษาได้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศกรักขึ้นเป็นการภายใน เพื่อช่วยเหลืองานทางด้านวิชาการของกรม เป็นหน่วยงานที่ไม่มีในระบบบริหารเช่นกัน หน้าที่ในระยะเริ่มแรกก็คือ แนะนำโรงเรียนทางด้านการศึกษาและการสอน แต่งานที่ถือเป็นหลักสำคัญคือ การตรวจสอบทางการเงินของโรงเรียน และต่อมาได้กำหนดหน้าที่ของหน่วยศึกษานิเทศกรักไว้ดังนี้ คือ ให้คำปรึกษาเสนอแนะต่อโรงเรียนในด้านการสอน การจัดและการบริหารโรงเรียน ช่วยจัดทำแบบเรียน ตำรา และคู่มือสำหรับใช้สอนในโรงเรียนอาชีวศึกษา เสนอแนะให้คำปรึกษาแก่กรมวิชาการ และการบริหารการศึกษาตามมรรยาทของศึกษานิเทศกรัก ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร และประมวลการสอน ให้คำแนะนำแก่โรงเรียนเกี่ยวกับการแนะนำอาชีพ จัดอบรมครูประจำการ ทำการวิจัยสำรวจและติดตามผลงานต่าง ๆ⁶⁸ สำหรับการจัดแบ่งสายงาน ได้แบ่งเป็นฝ่ายธุรการ ฝ่ายนิเทศและฝ่ายส่งเสริมการศึกษา ซึ่งมีลักษณะดังแผนผังที่ 2

⁶⁶ สลักพันธ์ กิวิรักษ์, "สัมภาษณ์ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ," วิทยาสาร, ปีที่ 21 ฉบับที่ 39 (15 ตุลาคม, 2513), หน้า 29.

⁶⁷ สัมภาษณ์ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วันเวลาเดิม.

⁶⁸ "ประวัติความเป็นมาของกรมอาชีวศึกษา," รายงานประจำปี 2512 กรมอาชีวศึกษา (พระนคร : โรงพิมพ์ส่งเสริมอาชีพ, 2513), หน้า 4.

การแบ่งสายงานของหน่วยศึกษานิเทศกรมอาชีวศึกษา พ.ศ. 2496

ทางคานกรมพลศึกษา ในปีพ.ศ. 2497 ซึ่งเป็นปีที่เริ่มมีแผนกพลศึกษานีเทศ
 ขึ้นในกองส่งเสริมพลศึกษา ในระยะเริ่มต้นมีเพียงฝ่ายธุรการ ทำหน้าที่ในแผนกเท่านั้น⁶⁹
 ซึ่งประกอบด้วยหัวหน้าแผนก ประจำแผนก และเสมียนพนักงาน สำหรับศึกษานีเทศนั้น ได้
 ยืมตัวบุคคลมาจากวิทยาลัยพลศึกษา และได้จัดตั้งศึกษานีเทศกขึ้นในปีต่อมา การแบ่งสายงาน
 ภายในแผนกแบ่งเป็นฝ่ายธุรการ ซึ่งมีประจำแผนก เสมียนพนักงาน ส่วนฝ่ายวิชาการก็
 มีศึกษานีเทศก ฝ่ายวิชาพลศึกษา ฝ่ายวิชาลูกเสือ ฝ่ายวิชาอนุภาค และศึกษานีเทศก
 พลศึกษา ซึ่งจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2506 การแบ่งสายงานของหน่วยศึกษานีเทศก ในแผนก
 พลศึกษานีเทศกมีลักษณะดังแผนผังที่ 3

หน้าที่ของศึกษานีเทศกของแผนกพลศึกษานีเทศก ของกรมพลศึกษาได้กำหนด
 ไว้ดังนี้⁷⁰

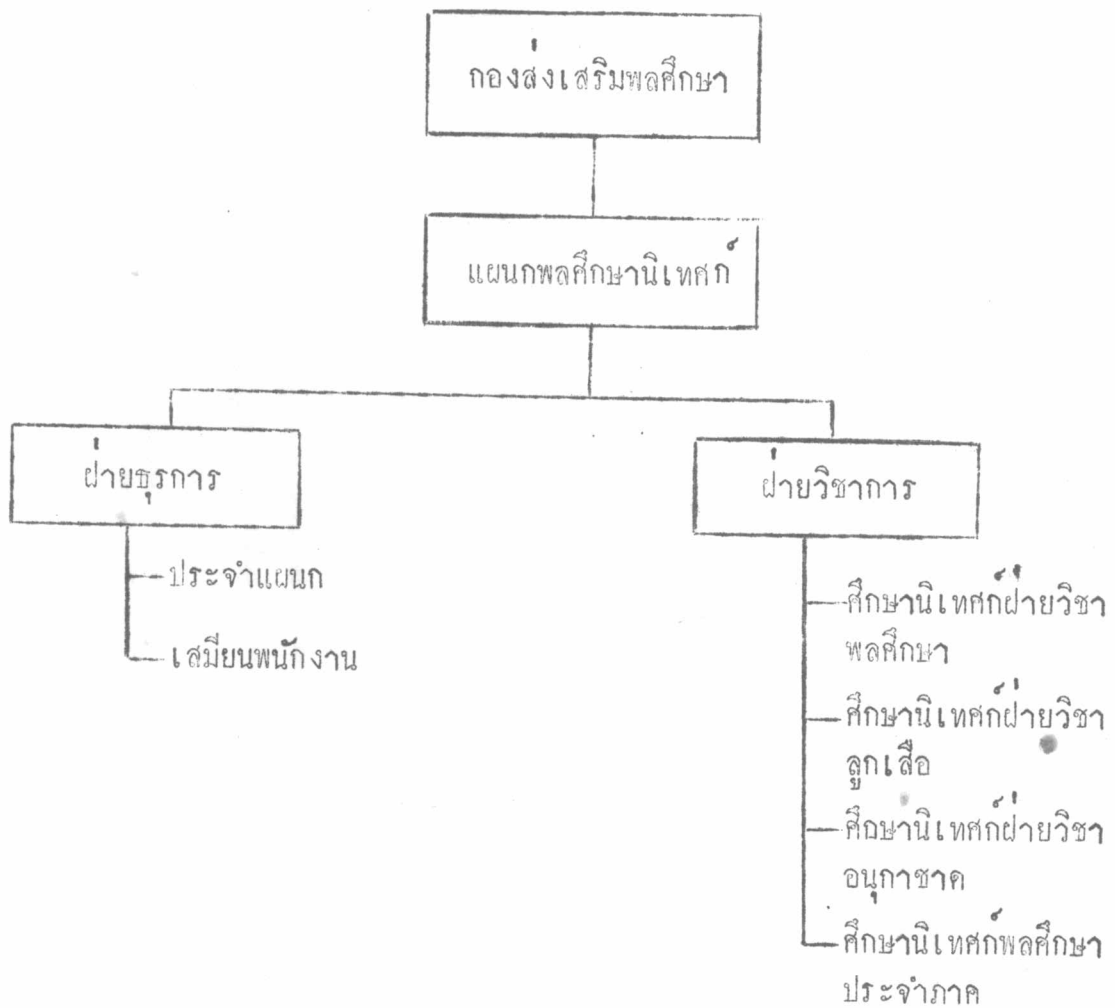
1. เป็นผู้ตรวจสอบและตลอดจนเป็นที่ปรึกษากิจกรรมพลศึกษา ของโรงเรียน
 ร่วมกับครู จัดแสดงวิธีการสอน ร่วมประชุมอภิปรายปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสุขศึกษา และ
 พลศึกษาทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค
2. ตรวจสอบและเป็นสื่อสัมพันธ์ติดต่อสอบถามที่จะทำให้เกิดความเข้าใจอันดีใน
 การปฏิบัติงานในคานสุขศึกษา และพลศึกษาแก่โรงเรียน สถานศึกษาต่าง ๆ ทวีราช
 อาณาจักร รวมทั้งการจัดรายการเสนอขอคิดเห็นเกี่ยวกับสองวิชานี้
3. จัดออกหนังสือ เอกสารนิตเทศการศึกษา เพื่อให้โรงเรียนและสำนักศึกษา
 ต่าง ๆ ทราบเกี่ยวกับความเคลื่อนไหวในวงการพลศึกษา

⁶⁹ สัมภาษณ์, อาจารย์ ชนิต คงมนต์, วันเวลาเดิม.

⁷⁰ กองการเผยแพร่การศึกษา, หน้าที่และแผนผังการแบ่งส่วนราชการของกระทรวงศึกษาธิการ (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2510), หน้า 92.

การแบ่งสายงานของแผนกพลศึกษาในเทศก กรมพลศึกษา

พ.ศ. 2497.

หมายเหตุ :- ศึกษาในเทศกพลศึกษาประจำภาคเริ่มแต่งตั้งในปี พ.ศ. 2506.

จะเห็นว่าหน้าที่ของศึกษานิเทศก์แผนกพลศึกษาพิเศษ ยังมุ่งในด้านการตรวจ เพราะการบริหารภายในแผนกเป็นไปในลักษณะของการบริหาร ไม่ใช่หน่วยงานช่วย เหมือนกับศึกษานิเทศก์ในกรมอื่น แต่การปฏิบัติจริงนั้น ศึกษานิเทศก์ในแผนกพลศึกษา ได้ปฏิบัติงานทางด้านการอบรมครูในสังกัดเทศบาล และโรงเรียนราษฎร์ ช่วยเหลือภาคและจังหวัดในการอบรมในหมวดวิชาพลานามัย และผลิตเอกสารทางด้านการวิชาการที่เกี่ยวกับวิชาพลศึกษาและกีฬา ในลักษณะของคู่มือครู⁷¹

ในปี พ.ศ. 2500 ซึ่งกรมสามัญศึกษาได้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ประจำจังหวัดขึ้น เพื่อให้ทำหน้าที่นิเทศการศึกษา ปรับปรุงการศึกษาประชาบาลให้มีมาตรฐานสูงขึ้น เรียกว่า "หน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด"⁷² ในระยะเริ่มต้นได้คัดเลือกครูประชาบาลให้ทำหน้าที่ศึกษานิเทศก์ จังหวัดละ 4 คน ให้นิเทศการศึกษาในวิชาสามัญทั่วไป 2 คน วิชาสุขศึกษาและพลศึกษา 1 คน วิชาศิลปะหรือดนตรี 1 คน ศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด ก็คือข้าราชการครูนั่นเอง การปฏิบัติงานขึ้นตรงต่อศึกษาธิการจังหวัด ในระยะเริ่มต้นไม่มีหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ การแบ่งสายงานมีลักษณะดังแผนผังที่ 4

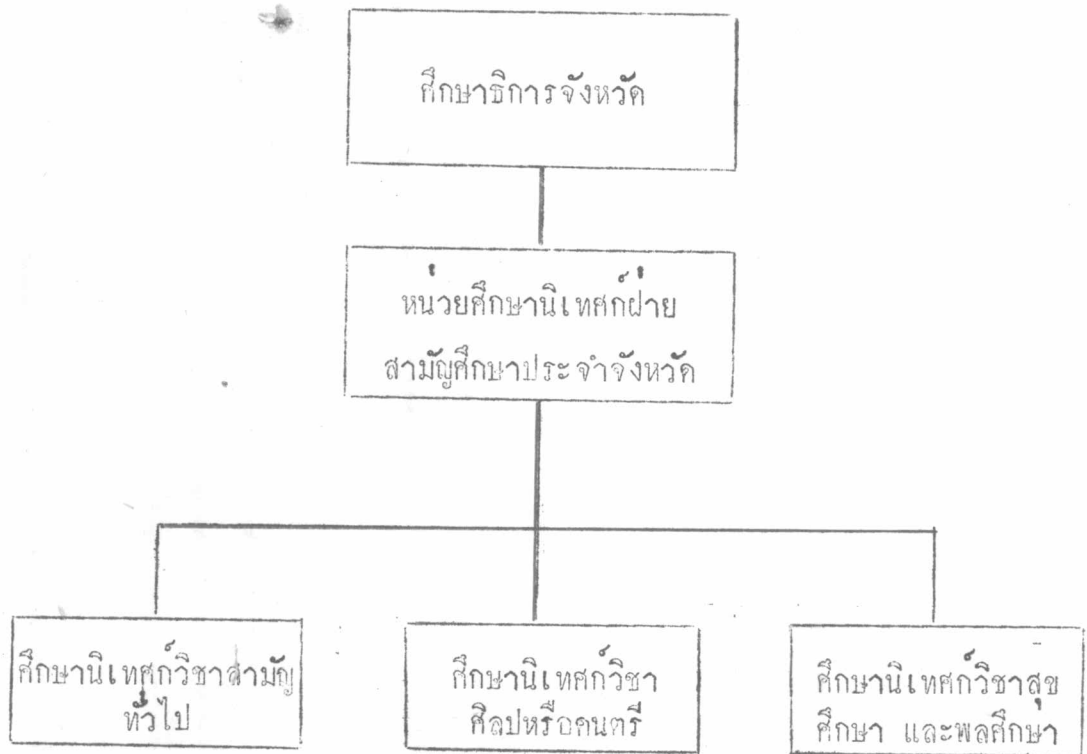
สำนักงานของศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด เรียกว่า หน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด (ออกชื่อจังหวัด)⁷³ สำนักงานจะตั้งอยู่ที่โรงเรียนปรับปรุงของจังหวัด หรือสถานที่อื่นใดที่เห็นว่าเหมาะสม

⁷¹สัมภาษณ์ อาจารย์ ชนิศ คงมนต์. วันเวลาเดิม.

⁷²"หนังสือกระทรวงศึกษาธิการ คานวณที่ 17436/2500 ลงวันที่ 15 พฤศจิกายน 2500 เรื่อง การตั้งคณะศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด" เรื่องเดิม, หน้า 127-129.

⁷³"หนังสือกระทรวงศึกษาธิการที่ 2132/2504 ลงวันที่ 7 กุมภาพันธ์ 2504" เรื่องเดิม, หน้า 46.

การแบ่งสายงานของหน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด พ.ศ. 2500

สำหรับหน้าที่ที่ใคร่จะไขว่คว้า ใหม่นี้หน้าที่ ช่วยเหลือโรงเรียนในค่านวิชาการศึกษาและ การบริหารการศึกษา ช่วยวางโครงการนิเทศการศึกษาของจังหวัด และเสนอตามความคิด เห็นเกี่ยวกับ การศึกษาต่อจังหวัดในค่านวิชาการศึกษาและการบริหารการศึกษา เป็นสื่อสัมพันธ์ ระหว่างฝ่ายวิชาการกับฝ่ายบริการ ช่วยเหลือในการอบรมครู และทำการวิจัยในเรื่องที่ เกี่ยวกับงานนิเทศการศึกษา แต่ศึกษานิเทศก์ไม่มีอำนาจสั่งการ⁷⁴

ในปี พ.ศ. 2500 นี้เอง กระทรวงศึกษาธิการได้เห็นว่า การปฏิบัติงาน ของศึกษานิเทศก์กรมต่าง ๆ ที่จัดตั้งขึ้น นั้นจะมีคณะกรรมการชั้นชุดหนึ่งเป็นผู้ประสานงาน ดังนั้นในปีนี้ กระทรวงศึกษาธิการ จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการประสานงานขึ้น ประกอบด้วย รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน มีหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ของแต่ละกรมเป็น กรรมการ และให้มีเลขาธิการของคณะกรรมการหนึ่งคน หน้าที่ของคณะกรรมการประสาน งานนิเทศการศึกษาคือ

1. วางระบบงาน
2. ประสานงาน
3. รายงานกิจการต่อกระทรวง⁷⁵

สำหรับเลขาธิการของคณะกรรมการประสานงานนิเทศการศึกษาให้เปลี่ยนทุกปี โดยหมุนเวียนกันแต่ละกรม ซึ่งแต่งตั้งจากศึกษานิเทศก์คนใดคนหนึ่งในแต่ละกรม⁷⁶

⁷⁴กรมสามัญศึกษา, บันทึกการนิเทศการศึกษา, เรื่องเดิม, หน้า 17.

⁷⁵กระทรวงศึกษาธิการ, การสัมมนาศึกษานิเทศก์และผู้บริหารการศึกษา, เรื่องเดิม, หน้า 24.

⁷⁶สัมภาษณ์ คร.สาย ภาณุรัตน์, วันเวลาเดิม.

ต่อมาในปี พ.ศ. 2503 กรมสามัญศึกษาได้จัดตั้งคณะศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำภาคขึ้น เรียกว่า หน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำภาคศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำภาคขึ้นตรงต่อผู้ตรวจการศึกษภาค จำนวนของศึกษานิเทศก์มีจำนวนเท่ากันกับศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด โดยเริ่มกันมีเพียง 4 คน และรับผิดชอบวิชาเช่นเกี่ยวกับควย การแบ่งสายงานก็มีรูปแบบเดียวกัน ต่างกันเฉพาะผู้บังคับบัญชาเท่านั้น หน้าที่ของศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำภาคมีดังนี้ คือ

1. จัดการอบรมระดับภาค โดยมุ่งหวังให้ผู้นำของแต่ละจังหวัดภายในภาคนำความรู้ไปถ่ายทอดในจังหวัดของตน
2. ให้ความช่วยเหลือการอบรมของจังหวัด
3. จัดการติดตามผลและวิจัยค้นคว้าปัญหาทางด้านวิชาการของโรงเรียนในภาค
4. ให้ความช่วยเหลือศึกษานิเทศก์จังหวัดในการนิเทศการศึกษาตามโรงเรียนต่างๆ ในภาคเมื่อจังหวัดร้องขอ
5. ทำการนิเทศโรงเรียนที่ได้รับมอบหมายเช่น โรงเรียนในโครงการ ค.พ.ศ.โครงการ ป.ส.ภ.⁷⁷

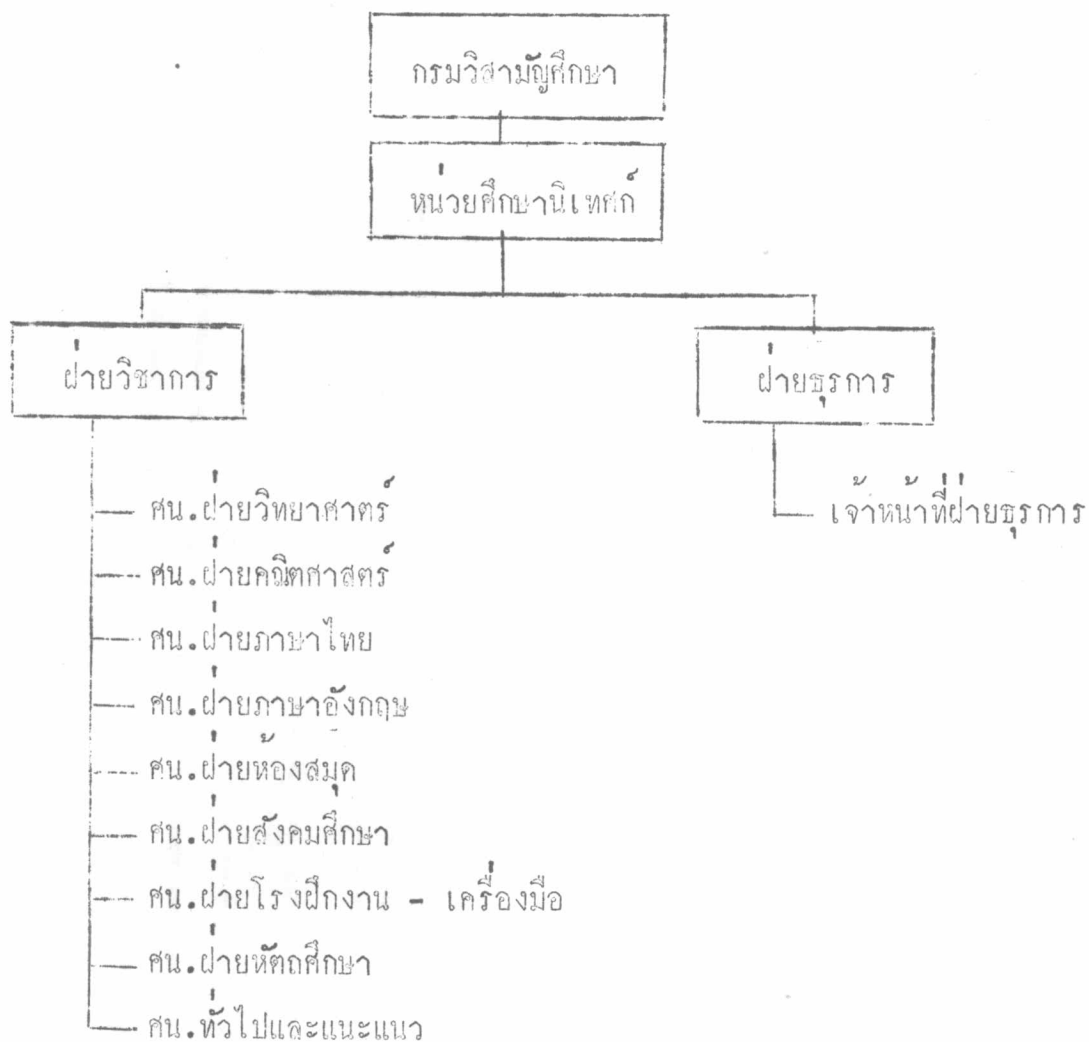
และในปี พ.ศ. 2503 กรมวิสามัญศึกษาได้แบ่งสายงานภายในหน่วยงานออกเป็นฝ่ายวิชาการ และฝ่ายธุรการ⁷⁸ โดยแบ่งศึกษานิเทศก์รับผิดชอบเป็นสายวิชา ดังแผนผังที่ 5 โดยมีหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์เป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารขึ้นตรงต่อกรม

⁷⁷กรมสามัญศึกษา, บันทึกการนิเทศการศึกษา (พระนคร : โรงพิมพ์การช่าง วุฒศึกษา แผนกการพิมพ์, 2503), หน้า 20.

⁷⁸กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานของกรมวิสามัญศึกษา พุทธศักราช 2503 (พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2505), หน้า 49.

แผนผังที่ 5

การแบ่งสายงานของหน่วยงานนิเทศกรรมวิสามัญศึกษา พ.ศ. 2503

หมายเหตุ :- สน. = ศึกษานิเทศ

ในปี พ.ศ. 2504 หน่วยงานนิเทศกรรมการฝึกหัดครูได้จัดแบ่งสายงานภายในหน่วยออกเป็นฝ่าย เลขานุการ ฝ่ายโครงการอบรม ฝ่ายปฏิบัติการนิเทศการศึกษา ฝ่ายวิจัยและวิชาการ และในปี พ.ศ. 2506 ได้เพิ่มฝ่ายฝึกหัดครูชนบทซึ่งคืออีกฝ่ายหนึ่งเพื่อปฏิบัติงานในสถานโครงการฝึกหัดครูชนบท และในปี พ.ศ. 2508 ได้แยกสถาบันซึ่งอยู่ในฝ่ายปฏิบัติการนิเทศการศึกษาคั้งเป็นฝ่ายออกแบบและก่อสร้าง⁷⁹ การแบ่งหน่วยงานของหน่วยงานนิเทศกรรมการฝึกหัดครูตั้งแต่ พ.ศ. 2504 - 2508 ดังแผนผังที่ 6 และได้แบ่งหน่วยงานในรูปแบบนี้ไปจนถึงปี พ.ศ. 2512

ในปี พ.ศ. 2505⁸⁰ หน่วยงานนิเทศกรรมสามัญศึกษาได้กำหนดให้มีสายนิเทศขึ้นนอกเหนือจากศึกษาพิเศษตามสายวิชาที่มีอยู่เดิม โดยกำหนดเป็น 4 สาย ให้แต่ละสายรับผิดชอบ 3 ภาคศึกษา คือ

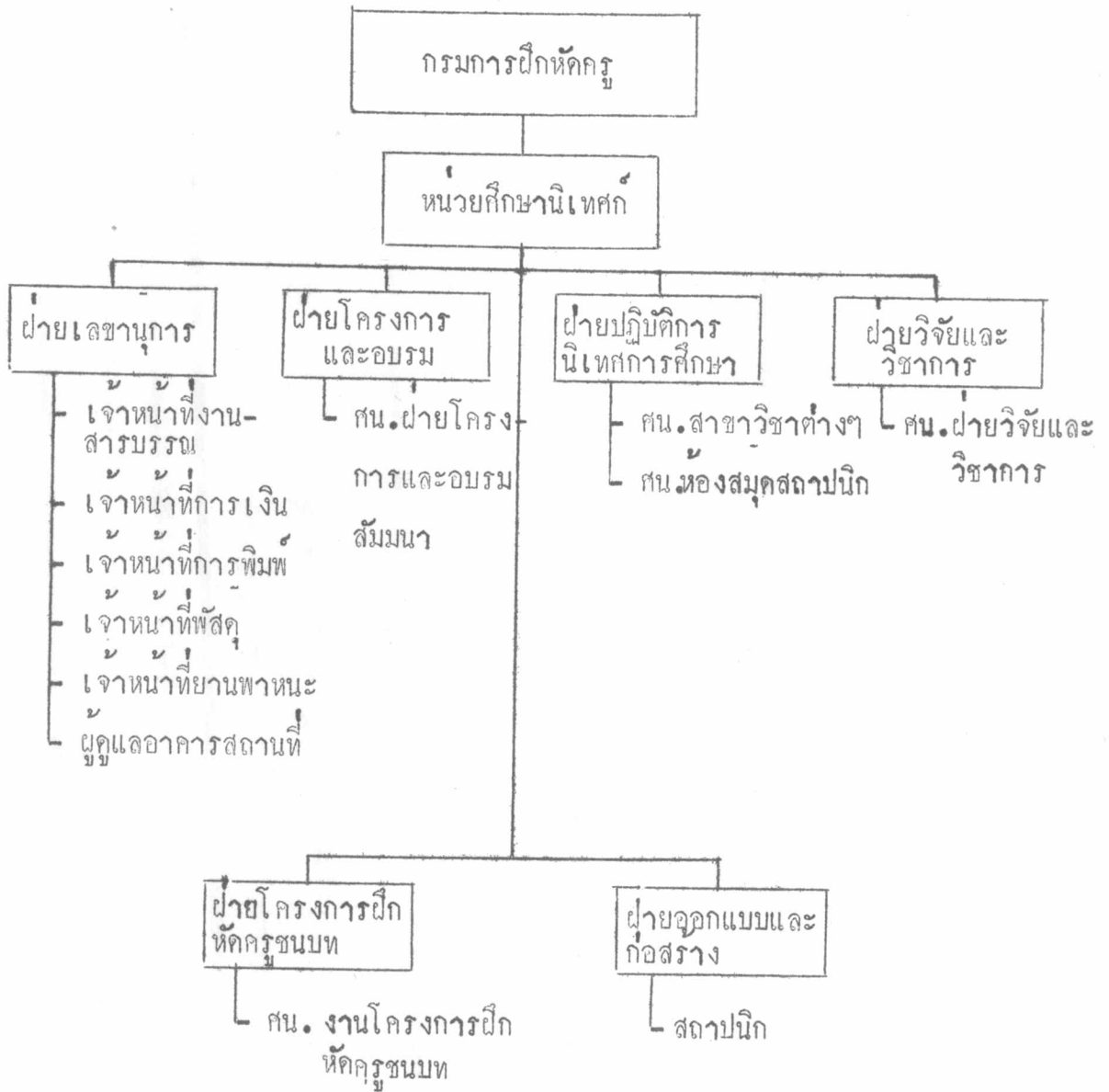
สายที่ 1	รับผิดชอบ ภาคศึกษา	6, 7 และ 8
สายที่ 2	รับผิดชอบ ภาคศึกษา	1, 5 และ 12
สายที่ 3	รับผิดชอบ ภาคศึกษา	9, 10 และ 11
สายที่ 4	รับผิดชอบ ภาคศึกษา	2, 3 และ 4

ในแต่ละสายจะมีศึกษานิเทศก์เป็นประธานสาย 1 คน และมีศึกษานิเทศก์หมวดวิชาอื่นๆ อีก ประมาณ 5 คน สายนิเทศนี้มีหน้าที่ออกเยี่ยมเยียนหน่วยงานนิเทศภาค

⁷⁹กรมการฝึกหัดครู, ผลงานครบรอบ 16 ปี ของกรมการฝึกหัดครูตั้งแต่ตั้งกรม - 29 ก.ย. 2513, เรื่องเดิม, หน้า 139 - 140.

⁸⁰กรมสามัญศึกษา, รายงานการศึกษาประจำปีการศึกษา 2505, เรื่องเดิม, หน้า 168.

การแบ่งสายงานของหน่วยงานนี้เทศกกรมการฝึกหัดครู พ.ศ. 2504 ถึง พ.ศ. 2508

หมายเหตุ :- สน. = ศึกษาานนี้เทศก

1. ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2506

2. ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2508 โดยแยกสถาบันจากฝ่ายปฏิบัติการนิเทศการศึกษาไปตั้งเป็นฝ่ายออกแบบและก่อสร้าง

จังหวัดและโรงเรียน ศึกษาการปฏิบัติงานของศึกษานิเทศก์ในส่วนภูมิภาค รับทราบปัญหา
ต่างๆ เพื่อเสนอกรมพิจารณาช่วยเหลือ การปฏิบัติงานตามสายนิเทศน์นี้จะเปลี่ยนสายกันทุก
2 ปี⁸¹

ทางฝ่ายเทศบาลนครกรุงเทพในปี พ.ศ. 2505 ได้เริ่มจัดตั้งแผนกนิเทศการ
ศึกษาขึ้น ในกองการศึกษา ฝ่ายการศึกษาและสวัสดิการสังคม เพื่อให้มีหน้าที่รับผิดชอบ
ทางด้านงานนิเทศการศึกษาในโรงเรียนสังกัดเทศบาล โดยกำหนดหน้าที่เหมือนกับศึกษา
นิเทศก์ของกรมต่างๆ ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการกล่าวคือ⁸² ให้มีหน้าที่ปรับปรุง
โรงเรียนทางด้านการเรียนการสอน ให้คำปรึกษาแก่เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหาร แนะนำช่วย
เหลือครูทางด้านวิชาการ ผลิตเอกสารทางด้านวิชาการ เป็นผู้ประสานงานระหว่าง
โรงเรียนกับผู้บริหาร และทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยทางวิชาการ การแบ่งสายงานภายใน
แผนกนิเทศการศึกษาแบ่งออกเป็น 4 ฝ่าย คือ⁸³ ฝ่ายธุรการ ฝ่ายวิชาการ ฝ่ายอุปกรณ์
การศึกษา และฝ่ายโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ในฝ่ายวิชาการจะมีศึกษานิเทศก์หมวดวิชาต่างๆ
ดังนี้ คือ หมวดวิชาวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย สังคมศึกษา หัตถ
ศึกษา นาฏศิลป์ พลานามัย และโภชนาการ ทุกหมวดวิชามีหัวหน้าสายวิชารับผิดชอบ สาย
การบังคับบัญชาและการแบ่งสายงานของแผนกนิเทศการศึกษาของเทศบาล ดังแผนผังที่ 7
ซึ่งได้ถือปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบันนี้

⁸¹สัมภาษณ์ ดร.สาย กานูรัตน์, วันเวลาเดิม.

⁸²"หน้าที่ของศึกษานิเทศก์," (เอกสารอัครสำเนาของแผนกนิเทศการศึกษา
กองการศึกษา เทศบาลนครกรุงเทพ).

⁸³สัมภาษณ์ อาจารย์ ระพีพันธ์ อารีย์, วันเวลาเดิม.

ฝ่ายโทรทัศน์เพื่อศึกษานั้นครูที่สังกัดในแผนกนิเทศการศึกษาและศึกษานิเทศก์
ร่วมกันดำเนินงาน สถาน์ที่ออกอากาศใช้สถานีโทรทัศน์ไทยทีวี ของ 4 วิชาที่จัดสอนคือ
วิชาวิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ภาษาอังกฤษ ชีวร้องดนตรี คณิตศาสตร์ และภาษาไทย
ซึ่งใช้เวลา 10.00 - 11.00 น. ทุกวันจันทร์และวันศุกร์ สำหรับฝ่ายอุปกรณ์การศึกษา
เป็นหน่วยผลิตอุปกรณ์ เพื่อใช้ในการดำเนินงานทางด้านการสอนโทรทัศน์ และผลิตอุปกรณ์
ช่วยเหลือหมวดวิชาต่างๆ

ในปี พ.ศ. 2505⁸⁴ หน่วยงานนิเทศกรรมวิสามัญศึกษา ได้เพิ่มหมวดวิชา
ศิลปศึกษา ศิลปปฏิบัติ และฝ่ายกองโรงเรียนราษฎร์ เพิ่มขึ้นจากการแบ่งสายงานในปี
พ.ศ. 2503 และตัดฝ่ายโรงฝึกงาน - เครื่องมือ และหัตถศึกษาออกไป ในปี พ.ศ. 2507⁸⁵
ได้เพิ่มฝ่ายพลาณามัยขึ้นอีกฝ่ายหนึ่ง และต่อมาในปี พ.ศ. 2508⁸⁶ ได้เพิ่มฝ่ายอุตสาหกรรม-
ศิลป์ ฝ่ายบริหาร คหกรรมศิลป์ ธุรกิจศิลป์ เกษตรกรรมศิลป์ โสตทัศนศึกษา และแยกฝ่าย
แนะแนวซึ่งเดิมรวมอยู่กับฝ่ายนิเทศทั่วไปออกมาเป็นฝ่ายแนะแนวโดยเฉพาะ การแบ่งสาย
งานของหน่วยงานนิเทศกรรมวิสามัญศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 ถึง พ.ศ. 2508 ดังที่
แสดงในแผนผังที่ 8

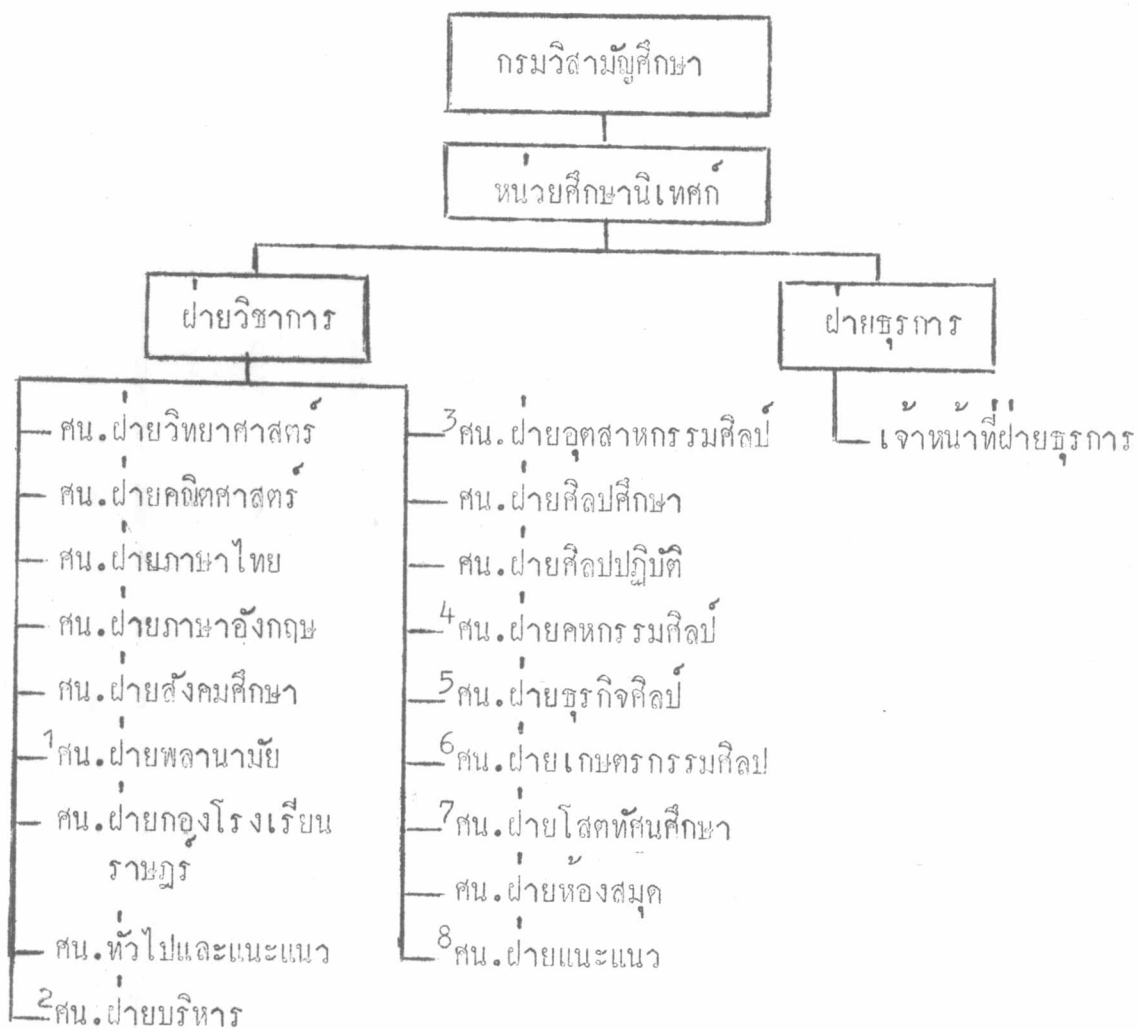
ในปี พ.ศ. 2507 ได้มีการเปลี่ยนแปลงภายในหน่วยงานนิเทศกรรมวิสามัญศึกษา
ประจำจังหวัดและภาค โดยกระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วย

⁸⁴ กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานกรมวิสามัญศึกษา พ.ศ. 2505 (พระนคร :
โรงพิมพ์คุรุสภา, 2507), หน้า 49.

⁸⁵ กรมวิสามัญศึกษา, รายงานการศึกษาประจำปี 2507 (พระนคร : โรงพิมพ์
คุรุสภา, 2508), หน้า 340.

⁸⁶ กรมวิสามัญศึกษา, รายงานการศึกษาประจำปี 2508 (พระนคร : โรงพิมพ์
คุรุสภา, 2509), หน้า 119 - 120.

การแบ่งสายงานของหน่วยศึกษานิเทศก์กรมวิสามัญศึกษา พ.ศ. 2505 ถึง พ.ศ. 2508

หมายเหตุ :- สน. = ศึกษานิเทศก์

1 ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2507

2 - 8 ตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2508

8 แยกจากศึกษานิเทศก์หัวไปและแนะแนวไปเป็นฝ่ายแนะแนว
โดยเฉพาะ

ศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษา พ.ศ. 2507⁸⁷ ได้กำหนดว่าศึกษานิเทศก์จังหวัด คือ ข้าราชการครูที่ทำหน้าที่นิเทศการศึกษาในโรงเรียนที่สังกัดกรมสามัญศึกษา ให้มีสำนักงานศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด 1 แห่ง สำนักงานตั้งอยู่ในโรงเรียนปรับปรุงของจังหวัด หรือที่ศึกษาธิการจังหวัดเป็นสมควร สำนักงานศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำภาคให้ตั้ง ณ สำนักงานผู้ตรวจการศึกษาระดับภาค สำหรับจำนวนศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำภาคและประจำจังหวัดแต่ละหน่วยมีได้ไม่เกิน 9 คน ตามหมวดวิชา ดังนี้คือ ศึกษานิเทศก์ทั่วไป 1 คน และศึกษานิเทศก์หมวดวิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์ เบื้องต้น หัตถศึกษาชาย หัตถศึกษาหญิง และศิลปศึกษา หรือพลานามัย หมวดวิชาละ 1 คน จังหวัดใดที่มีปริมาณงานน้อยหรือหาตัวบุคคลที่มีคุณสมบัติครบถ้วนไม่ได้ก็ให้ศึกษานิเทศก์คนหนึ่งรับผิดชอบมากกว่าหนึ่งหมวดวิชา และให้มีหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัดหรือประจำภาค ถ้าจังหวัดหรือภาคใดยังหาบุคคลที่เหมาะสมสำหรับที่จะแต่งตั้งเป็นหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ไม่ได้ก็ให้ศึกษาธิการจังหวัดหรือผู้ตรวจการศึกษารักษาราชการในตำแหน่งไปพลางก่อน การแบ่งสายงานของศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำภาคและจังหวัดจึงมีลักษณะดังแผนผังที่ 9

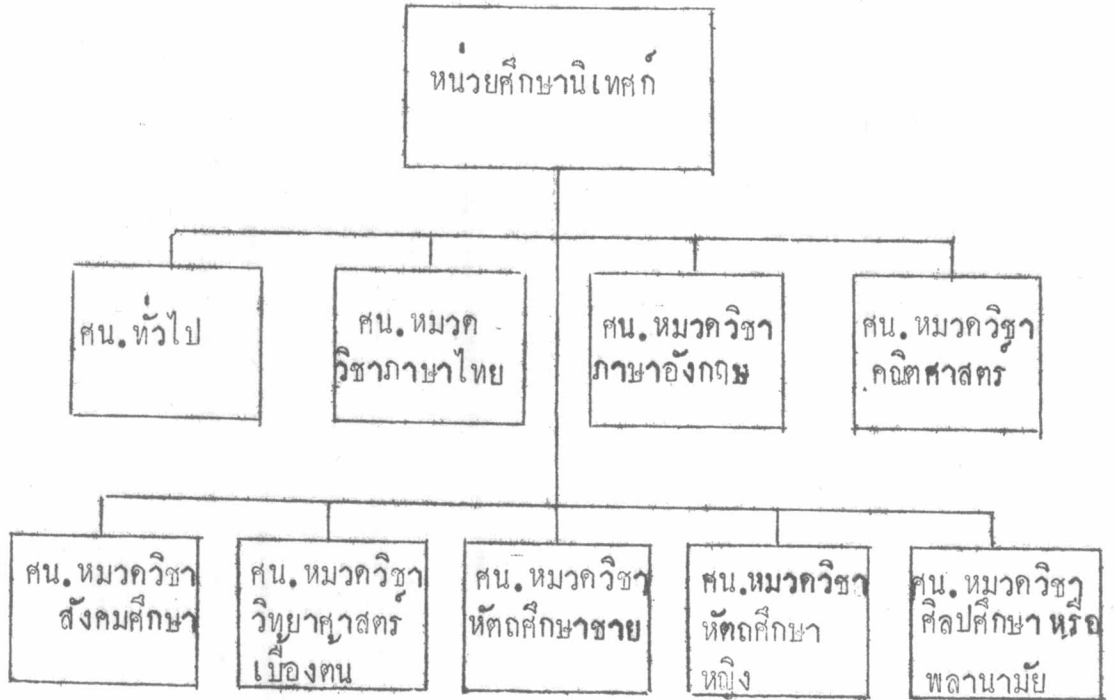
และในปี พ.ศ. 2507 ก.พ. ได้รับรองตำแหน่งศึกษานิเทศก์ในกรมพลศึกษาเป็นครั้งแรก ตามกฎ ก.พ. ฉบับที่ 450 (พ.ศ. 2507)⁸⁸ ให้มีตำแหน่งศึกษานิเทศก์โท และศึกษานิเทศก์เอกเทียบเท่ากับตำแหน่งข้าราชการพลเรือน หัวหน้าแผนกและหัวหน้ากองตามลำดับ

⁸⁷"ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษา พ.ศ. 2507" เรื่องเดิม, หน้า 243 - 244.

⁸⁸"กฎ ก.พ. ฉบับที่ 250 (พ.ศ. 2507) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497" การตั้งนามศึกษานิเทศก์และผู้บริหารการศึกษา (พระนคร : แผนกการพิมพ์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, 2508), หน้า 29.

แผนผังที่ ๑

การแบ่งสายงานของหน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำภาคและจังหวัด พ.ศ. 2507

หมายเหตุ :- ศน. -ศึกษานิเทศก์

-ในกรณีที่เป็นหน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำภาค
ผู้บังคับบัญชาคือผู้ตรวจการศึกษภาค

-ในกรณีที่เป็นหน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด
ผู้บังคับบัญชาคือ ศึกษาธิการจังหวัด

ต่อมาในปี พ.ศ. 2508 ได้มีการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารงานในหน่วยงานนิเทศกรรมสามัญศึกษาตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการจัดระบบบริหารงานศึกษานิเทศกรรมสามัญศึกษา พ.ศ. 2508⁸⁹ ได้แบ่งหน่วยงานของหน่วยศึกษานิเทศกรรมสามัญศึกษา ตามสาขาวิชาและประเภทการศึกษา ดังนี้ คือ การบริหารทั่วไป ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ สังคมศึกษา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศิลปศึกษา พละนามัย หัตถศึกษา การศึกษาอนุบาล การศึกษาพิเศษ การศึกษาผู้ใหญ่ และการวัดผล ทุกสาขามีหัวหน้าแผนกวิชาเป็นผู้รับผิดชอบ ให้ปลัดกระทรวงศึกษาธิการมีอำนาจแต่งตั้งบุคคลให้ทำหน้าที่หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์และอธิบดีกรมสามัญศึกษามีอำนาจแต่งตั้งบุคคลให้ทำหน้าที่หัวหน้าแผนกวิชา สำหรับสายนิเทศที่ใดกำหนดให้มีขึ้น 4 สาย ในปี พ.ศ. 2505 นั้น ก็ยังคงมีอยู่เช่นเดิม การแบ่งสายงานภายในหน่วยศึกษานิเทศกรรมสามัญศึกษาจึงมีลักษณะดังแผนผังที่ 10

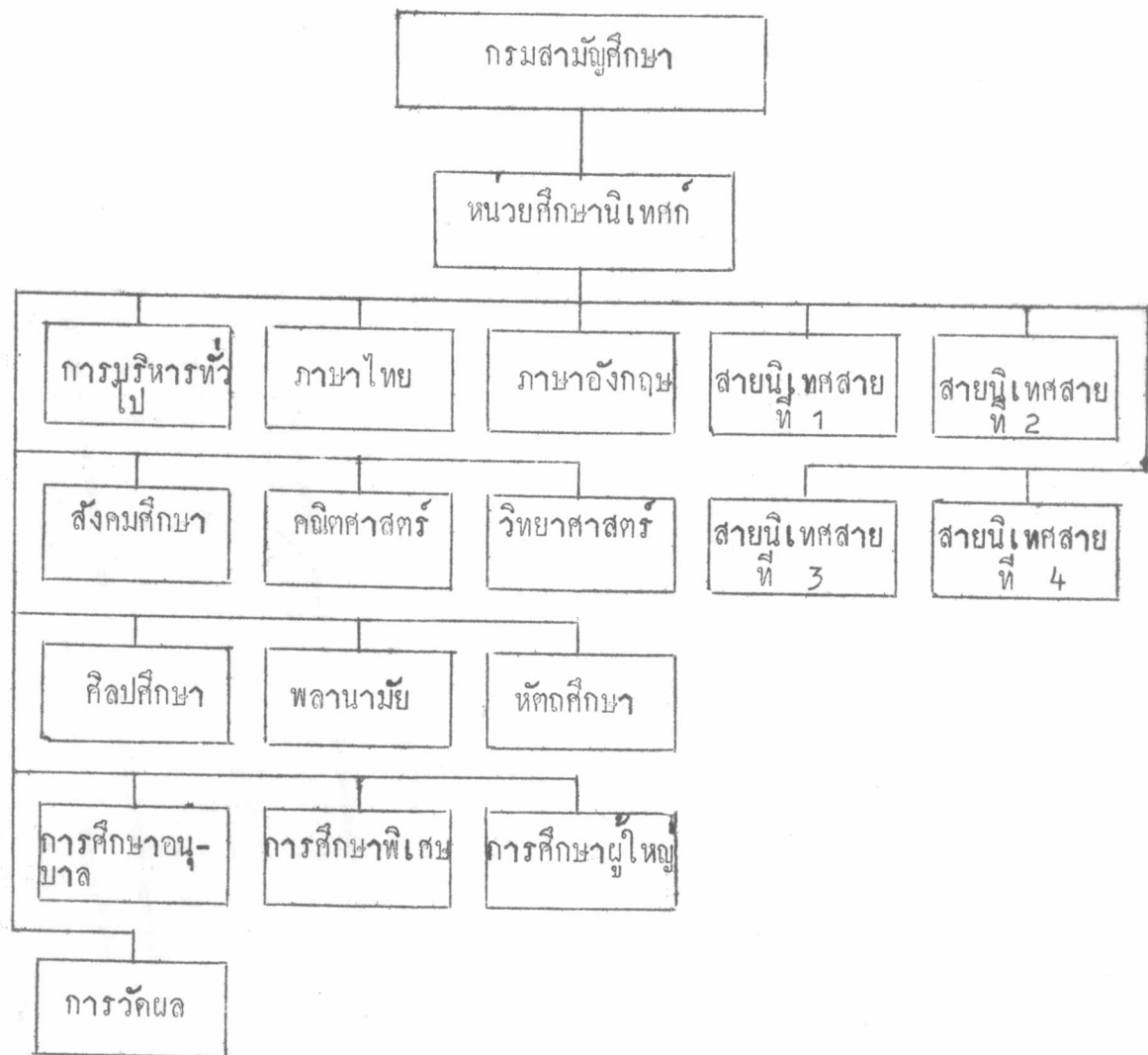
การบริหารงานบุคคล

การนิเทศการศึกษาในประเทศไทยเริ่มเป็นระเบียบระบบในปี พ.ศ. 2494 แต่เริ่มตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ขึ้นในกรมวิสามัญศึกษาเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2495 เพื่อนิเทศการศึกษาในโรงเรียนฝึกหัดครูสวนกุฎิมณฑล ในระยะเริ่มต้นได้คัดเลือกครูเข้ามาช่วยราชการก่อน ยังไม่ได้รับการแต่งตั้งเป็นศึกษานิเทศก์เป็นทางราชการ การปฏิบัติงานขึ้นตรงต่อกรมโดยมีหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ ซึ่งตั้งขึ้นเป็นการภายในให้เป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินงานภายในหน่วย แต่ไม่เป็นที่ตำแหน่งทางการบริหารคงเป็นที่ตำแหน่งครู อาจารย์อยู่เช่นเดิม การคัดเลือกบุคคลเข้ามาดำเนินงานในครั้งแรกนี้ ถือเกณฑ์ทางด้านประสบการณ์และความชำนาญในด้านการสอน⁹⁰ แต่ก้คัดเลือกบุคคลที่มีวุฒิสองชั้น สำหรับวุฒิจากบุคคลที่

⁸⁹"ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการบริหารงานศึกษานิเทศกรรมสามัญศึกษา พ.ศ. 2508," เรื่องเดิม, หน้า 241 - 242.

⁹⁰สัมภาษณ์ คร. กอ สวัสดิคพาณิชย์, วันเวลาเดิม.

การแบ่งสายงานของหน่วยศึกษานิเทศกรรมสามัญศึกษา พ.ศ. 2508

หมายเหตุ :- -ทุกสาขาวิชามีหัวหน้าแผนกวิชารับผิดชอบ
 -สายนิเทศตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2505

- สายที่ 1 รับผิดชอบ ภาคศึกษา 6, 7, 8
- สายที่ 2 รับผิดชอบ ภาคศึกษา 1, 5, 12
- สายที่ 3 รับผิดชอบ ภาคศึกษา 9, 10, 11
- สายที่ 4 รับผิดชอบ ภาคศึกษา 2, 3, 4

คัดเลือกเข้ามาอย่างน้อยวุฒิ ป.ม. ผู้ทำหน้าที่หัวหน้าหน่วยคัดเลือกและแต่งตั้งขึ้นเป็นการภายใน ไม่เป็นตำแหน่งทางการบริหาร ส่วนใหญ่จะคัดเลือกจากผู้ที่มีอาวุโส โดยคัดเลือกกันเองในหมู่ศึกษานิเทศก์แล้วเสนอกรมเพื่อแต่งตั้ง⁹¹

บุคคลที่คัดเลือกเข้ามาทำหน้าที่ศึกษานิเทศก์ก่อนให้ปฏิบัติงานก็จัดให้มีการฝึกฝนอบรม เพื่อทำความเข้าใจในงานด้านการศึกษา โดยใช้เวลา 50 ช.ม. วิชาที่ประชุมอบรมนั้นได้แก่ วิชาการทางด้านการนิเทศการศึกษา กล่าวคือเทคนิคการนิเทศการศึกษา ระเบียบการที่ควรจะนำไปใช้เพื่อการนิเทศ แต่ส่วนใหญ่ของวิชาที่จัดฝึกฝนอบรมเป็นวิชาทางด้านความรู้เกี่ยวกับทฤษฎีการนิเทศการศึกษา⁹² และมีการฝึกงานภาคปฏิบัติ โดยออกปฏิบัติงานทางด้านการนิเทศการศึกษาในโรงเรียนหลังจากการประชุมอบรมแล้ว

และในปี พ.ศ. 2496 ก.พ.ได้ออกกฎ ก.พ. ฉบับที่ 113 (พ.ศ.2496)⁹³ ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2495 โดยกำหนดตำแหน่งศึกษานิเทศก์ขึ้นในกรมวิสามัญศึกษา โดยเทียบกับตำแหน่งข้าราชการพลเรือนที่เรียกชื่อเป็นอย่างอื่น กล่าวคือได้กำหนดให้มีศึกษานิเทศก์โท และศึกษานิเทศก์เอก เทียบตำแหน่งหัวหน้าแผนกและหัวหน้ากอง

การกำหนดตำแหน่งศึกษานิเทศก์นี้ เมื่อกระทรวงศึกษาธิการนำเรื่องไปหารือ ก.พ. เพื่อขอกำหนดตำแหน่งศึกษานิเทศก์ขึ้น การชี้แจงครั้งแรก ก.พ.ยังไม่เข้าใจจุดมุ่งหมาย แต่เมื่อได้รับคำชี้แจงจนเป็นที่เข้าใจ ก.พ. ออกความเห็นว่ ศึกษานิเทศก์ ต้อง

⁹¹ สัมภาษณ์ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วันเวลาเดิม.

⁹² สัมภาษณ์ ดร. กอ สวัสดิ์พาณิชย์, วันเวลาเดิม.

⁹³ "กฎ ก.พ.ฉบับที่ 113 (พ.ศ. 2496) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2495," เรื่องเดิม, หน้า 347 - 348.

ใช้ข้าราชการชั้นเอกและชั้นพิเศษ แต่ในระยษนั้น กรมต่างๆ ในกระทรวงศึกษาธิการขาดบุคคลในระดับดังกล่าวโดยเฉพาะบุคคลจากทางคานวิชากร กระทรวงศึกษาธิการจึงตกลงกับ ก.พ.ขอให้มืเพียงศึกษานิเทศก์โทและศึกษานิเทศก์เอก⁹⁴และต่อมากรมสามัญศึกษาได้ขอ กำหนดเพียงศึกษานิเทศก์ตรี ศึกษานิเทศก์โทและศึกษานิเทศก์เอก ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาขึ้นภายหลังเกี่ยวกับการเลื่อนชั้นของศึกษานิเทศก์

สำหรับกรมวิสามัญศึกษาซึ่งรับผิดชอบทางคานภาษาอังกฤษของกองโรงเรียน รัฐบาลซึ่งขึ้นตรงต่อกรม และไม่เป็นหน่วยงานที่มีอยู่ในระบบบริหารเช่นกัน มีเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลเพื่อเข้ามาทำหน้าที่ศึกษานิเทศก์ในระยะเริ่มต้นคือปี พ.ศ. 2497 มีหลักเกณฑ์ดังนี้

1. จะต้องเป็นบุคคลที่มีประสบการณ์ทางคานการสอน
2. จะต้องเป็นที่รู้จักและเป็นทีไว้วางใจของครูและผู้บริหาร
3. จะต้องเป็นบุคคลที่เจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารรับรองความสามารถ
4. จะต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติดีมีศีลธรรม ไม่เคยต้องโทษหรือไ้รับคำติเตียน
5. จะต้องเป็นบุคคลที่มีความขยันหมั่นเพียร
6. จะต้องมืวุฒิปริญญาโท

สำหรับวุฒิดหากไม่ถึงระดับดังกล่าวก็จะส่งไปศึกษาต่อในต่างประเทศ

การฝึกฝนอบรมผู้ที่คัดเลือกเข้ามาทำหน้าที่ศึกษานิเทศก์นี้ได้ใช้วิธีการฝึกฝนอบรมเป็นการภายใน โดยใช้วิธีการประชุมทุกสัปดาห์ ให้แต่ละบุคคลบรรยายถึงสภาพการณ์ที่ไ้พบเห็นมา รวมทั้งปัญหา เพื่อให้ศึกษานิเทศก์ทุกคนได้รับทราบและอภิปรายปัญหาต่างๆ เป็นการศึกษาค้นคว้าและเพิ่มประสบการณ์⁹⁵

⁹⁴ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, ความสำเร็จและความล้มเหลว (พระนคร : วชิรวิถการพิมพ์, 2514), หน้า 164 - 165.

⁹⁵สัมภาษณ์ ม.ล. บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, วันเวลาเดิม.

ในปี พ.ศ. 2496 ปีเดียวกันนี้ กรมอาชีวศึกษาได้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ขึ้นมาเพื่อเป็นหน่วยช่วยเหลือทางค่านวิชาการแก่กรม⁹⁶ ซึ่งเป็นการแต่งตั้งภายในไม่อยู่ในระบบบริหารสำหรับการคัดเลือกบุคคลเพื่อทำหน้าที่นี้เทศการศึกษา ในระยะเริ่มต้นได้คัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ทางค่านระเบียบการเงิน⁹⁷ เพื่อช่วยเหลือโรงเรียนในสังกัดกรมอาชีวศึกษาในด้านการจัดทำบัญชีของโรงเรียน และในปี พ.ศ. 2496 นี้เอง ก.พ.ได้ออกกฎ ก.พ.ฉบับที่ 115 (พ.ศ. 2496)⁹⁸ ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2495 กำหนดให้มีศึกษานิเทศก์โทและศึกษานิเทศก์เอก เทียบเท่าตำแหน่งข้าราชการพลเรือนตำแหน่งหัวหน้าแผนกและหัวหน้ากอง การคัดเลือกบุคคลยังไม่กำหนดแน่นอนในค่านประสบการณ์และวุฒิ

การคัดเลือกบุคคลที่ถือเป็นเกณฑ์ในขณะนั้นอีประการหนึ่ง⁹⁹ ก็คือ กรมอาชีวศึกษาได้แต่งตั้งบุคคลซึ่งไม่ทราบว่าจะให้บุคคลนั้นไปทำงานในหน่วยงานใดมาเป็นศึกษานิเทศก์ ทั้งนี้ เพราะไม่เหมาะสมที่จะปฏิบัติงานอยู่ที่หน่วยงานเดิมได้ และเมื่อมีกฎ ก.พ.

⁹⁶กรมอาชีวศึกษา, รายงานประจำปี 2514 (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2515), หน้า 4.

⁹⁷สัมภาษณ์อาจารย์ กิตติ ภมร, วันเวลาเดิม.

⁹⁸"กฎ ก.พ.ฉบับที่ 115 (พ.ศ. 2496) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2495," เรื่องเดิม, หน้า 350 - 351.

⁹⁹สัมภาษณ์อาจารย์ บัญญัติ สุญสินธ์ย์, อดีตหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์กรมอาชีวศึกษา, เมื่อ 23 มกราคม 2516 เวลา 11.30 - 12.30 น., ณ ตึกสุริโยทัย ถนนพหลโยธิน สพานควาย กรุงเทพมหานคร.

ฉบับที่ 115 (พ.ศ. 2496) ออกมา บุคคลซึ่งปฏิบัติงานอยู่ในตำแหน่งที่มีปริมาณงานไม่พอที่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นชั้นเอกได้ ก็มีการโยกย้ายเข้ามาทำหน้าที่ศึกษานิเทศก์เพื่อจะได้รับการแต่งตั้งเป็นศึกษานิเทศก์เอก

สำหรับการฝึกฝนอบรมไม่ได้อัดฉีดขึ้นเป็นทางการ แต่จะใช้การอบรมร่วมกับเจ้าหน้าที่ทางฝ่ายบริหารของโรงเรียน วิชาที่จัดอบรมได้แก่วิชามนุษยสัมพันธ์ ระเบียบการบริหาร และจิตวิทยาการศึกษา การประชุมศึกษานิเทศก์ภายในหน่วยจะจัดขึ้นเดือนละ 1 ครั้ง เพื่อศึกษาถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ส่วนศึกษานิเทศก์ใหม่ที่ได้รับการแต่งตั้งมากให้ออกปฏิบัติงานกับศึกษานิเทศก์ที่มีประสบการณ์มาแล้ว เพื่อเป็นการฝึกฝนให้มีประสบการณ์ในด้านการนิเทศการศึกษา

ในปี พ.ศ. 2497 ซึ่งเป็นปีที่กรมสามัญศึกษาได้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ขึ้นมาเป็นทางการ โดยได้รับอนุมัติให้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2497 นั้น การบังคับบัญชาขึ้นตรงต่อกรม แต่งงานที่ปฏิบัติฝากไว้กับสำนักงานเลขาธิการกรม¹⁰⁰ ศึกษานิเทศก์ที่ปฏิบัติงานอยู่ในระยะนั้น เป็นครูซึ่งย้ายมาช่วยเหลือในโครงการกรุงเทพฯ - ชนมบุรี การคัดเลือกบุคคลเพื่อมาทำหน้าที่ศึกษานิเทศก์นั้นได้คัดเลือกโดยยึดถือเกณฑ์ดังนี้คือ คัดจากครูในโรงเรียนซึ่งสังกัดกรมสามัญศึกษาที่มีฝีมือในวิชาต่างๆ ตามหลักสูตร โดยพิจารณาจากการไปสังเกตการสอนและการติดตามคุณผลงานและมีวุฒิต่างๆ ป.ม.

การคัดเลือกบุคคลนี้ไม่คำนึงถึงประสบการณ์ ถ้ามีวุฒิสองประสบการณ์น้อยก็ได้ บุคคลใดมีวุฒิต่ำแต่มีความสามารถตรงตามต้องการก็สนับสนุนให้ไปศึกษาต่อ จุดสำคัญที่พึงเล็งมากที่สุดก็คือความสามารถในการสอน

การฝึกฝนอบรมบุคคลที่คัดเลือกเข้ามาทำหน้าที่ศึกษานิเทศก์นั้นก็จัดฝึกอบรมกันเป็นการภายใน เพื่อให้ทราบถึงการปฏิบัติงานและในปี พ.ศ. 2497 ก.พ.ได้กำหนดให้มี

¹⁰⁰ สัมภาษณ์ คร. สาย ภาณุรัตน์, วันเวลาเดิม.

ตำแหน่งศึกษานิเทศก์ชั้นในกรมสามัญศึกษาตามกฎหมาย ก.พ.ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2497)¹⁰¹ ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497 กำหนดให้ตำแหน่งศึกษานิเทศก์ตรี ศึกษานิเทศก์โท และศึกษานิเทศก์เอก เทียบกับตำแหน่งข้าราชการพลเรือนตำแหน่งประจำแผนก หัวหน้าแผนก และหัวหน้ากองตามลำดับ

สำหรับแผนกพลศึกษาในสังกัดซึ่งขึ้นตรงต่อกองส่งเสริมพลศึกษา กรมพลศึกษา แต่งตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2497 นั้น ยังไม่มีตำแหน่งศึกษานิเทศก์เพียงแต่มีบุคคลจากวิทยาลัยพลศึกษามาทำหน้าที่¹⁰² ภายในแผนกพลศึกษาในสังกัดมีเฉพาะหัวหน้าแผนก ประจำแผนก และเสมียนพนักงานเท่านั้น

ในปี พ.ศ. 2498 ซึ่งเริ่มมีศึกษานิเทศก์ของเทศบาลขึ้นนั้น ผู้ทำหน้าที่นี้เทศการศึกษาระยะเริ่มต้นก็คือครูซึ่งช่วยราชการอยู่ในแผนกโรงเรียน และได้รับการแต่งตั้งเป็นศึกษานิเทศก์ในปี พ.ศ. 2500 การคัดเลือกบุคคลให้ทำหน้าที่นี้เทศการศึกษานั้นคัดเลือกจากครูที่มีวุฒิต่างๆ ป.ม. และมีประสบการณ์ทางด้านการสอนมาแล้วอย่างน้อย 5 ปี และเป็นข้าราชการชั้นตรีด้วย¹⁰³ แต่ตามหลักเกณฑ์การบรรจุศึกษานิเทศก์ของเทศบาลนั้น ตามกฎ ก.ท.พุทธศักราช 2486 (ฉบับที่ 29)¹⁰⁴ กำหนดให้มีการสอบคัดเลือก เพื่อ

¹⁰¹"กฎ ก.พ.ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2497) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497," เรื่องเดิม, หน้า 396 - 397.

¹⁰²สัมภาษณ์อาจารย์ ธนิต คงมนต์, วันเวลาเดิม.

¹⁰³สัมภาษณ์อาจารย์ ระพีพันธ์ อารีย์, วันเวลาเดิม.

¹⁰⁴"ข้อบังคับ ก.ท.ฉบับที่ 29 ออกตามความในพระราชกฤษฎีการะเบียบพนักงานเทศบาล พุทธศักราช 2486," ประมวลข้อบังคับ ก.ท.และระเบียบการเกี่ยวกับราชการสวนทองถิ่น (พระนคร : โรงพิมพ์สามมิตร, 2504), หน้า 40 - 41.

บรรจุแต่งตั้งเป็นพนักงานสามัญชั้นตรี ตำแหน่งศึกษานิเทศก์ตรี โดยกำหนดไว้ว่าจะต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปีบริบูรณ์และมีความรู้ ดังนี้

ก. มีความรู้สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรชั้นประโยคมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า เคยรับราชการหรือทำงานเทศบาลตำแหน่งครูมาแล้วเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 5 ปี หรือตำแหน่งครูใหญ่มาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี หรือ

ข. มีความรู้สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรประโยคครูมูล หรือประกาศนียบัตรประโยคครูพิเศษ เคยรับราชการหรือทำงานเทศบาลตำแหน่งครูมาแล้วเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 3 ปี หรือตำแหน่งครูใหญ่มาแล้วเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 2 ปี หรือ

ค. มีความรู้สอบไล่ได้ประกาศนียบัตรประโยคครูประถม หรือประกาศนียบัตรประโยคครูพิเศษประถม เคยเป็นครูมาแล้วไม่ต่ำกว่า 1 ปี

และกำหนดไว้ว่าจะต้องเคยทำงานในหน้าที่ศึกษาธิการอำเภอ ศึกษาธิการแขวง หรือศึกษานิเทศก์มาแล้วเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 6 เดือน และผู้บังคับบัญชาตั้งแต่หัวหน้ากองขึ้นไป ในกรณีที่เป็นข้าราชการนายกเทศมนตรีผู้บังคับบัญชาสำหรับพนักงานเทศบาลรับรองว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และความประพฤติดีสมควร เข้าสอบคัดเลือก เพื่อบรรจุและแต่งตั้งเป็นพนักงานสามัญชั้นตรี ตำแหน่งศึกษานิเทศก์ตรีได้

สำหรับการสอบเพื่อบรรจุและแต่งตั้งศึกษานิเทศก์ตรีของเทศบาลนั้น¹⁰⁵ ผู้สอบจะต้องมีคุณสมบัติและคุณสมบัติดังกล่าวแล้ว หลักสูตรที่สอบมี 2 ภาคคือ ภาควิชาการ และภาคปฏิบัติการ ภาควิชาการจะสอบในด้าน ความรู้ทั่วไป วัฒนธรรม ภาษาต่างประเทศ วิชาเฉพาะตำแหน่ง ระเบียบการต่างๆ ของกระทรวงศึกษาธิการและเทศบาล ส่วนภาคปฏิบัติการสอบเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในหน้าที่และสัมภาษณ์ การตัดสินคะแนนรวมทั้งสิ้นไม่ต่ำกว่าร้อยละ 60 จึงจะนับว่าผ่านการสอบ

¹⁰⁵สังข์ จันทราย, ประมวลข้อบังคับ ก.ท.กฎหมายและระเบียบการเกี่ยวกับราชการส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2510 (พระนคร : โรงพิมพ์สามมิตร, 2510), หน้า 582-586.

จะเห็นว่า การคัดเลือกบุคคลเพื่อทำหน้าที่นี้ เทศการศึกษาของเทศบาลมีการสอบคัดเลือกโดยคนนอก เนื่องจากการพิจารณาจากคุณวุฒิประสบการณ์ และลักษณะส่วนบุคคลแล้ว เมื่อได้รับการบรรจุเป็นศึกษานิเทศก์ก็ต้องออกฝึกงานตามโรงเรียนในสังกัดเทศบาลเป็นเวลา 1 ภาคเรียน¹⁰⁶ ให้ศึกษาปัญหาและได้เห็นสภาพของโรงเรียน เพื่อเปรียบเทียบกับทฤษฎีที่ได้ศึกษาเอาเรียนมา ส่วนใหญ่โรงเรียนที่ใช้เพื่อฝึกงานนั้นจะเป็นโรงเรียนตามชนบท ซึ่งไม่ได้รับการเขียนเขียนจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายบริหารบ่อยนัก เพราะเห็นว่าการปฏิบัติงานในโรงเรียนเหล่านี้ ศึกษานิเทศก์จะได้รับประสบการณ์มากขึ้น

ส่วนการฝึกฝนอบรมผู้ที่ทำหน้าที่นี้ เทศการศึกษาของเทศบาลนอกจากการออกไปฝึกงานตามโรงเรียนแล้ว ยังได้จัดส่งศึกษานิเทศก์ใหม่ไปเข้ารับการอบรมศึกษานิเทศก์ร่วมกับ การอบรมศึกษานิเทศก์ของกรมสามัญศึกษาด้วย และขณะที่ออกปฏิบัติงานก็จะมีศึกษานิเทศก์ซึ่งมีประสบการณ์เป็นผู้เลี้ยงช่วยเหลือในการปฏิบัติงาน การสัมมนาภายในหน่วยงานก็จัดอยู่เป็นประจำ รวมทั้งการประชุมในแต่ละเดือนด้วย

ในปีเดียวกันนี้ ก.พ. ได้ออกกฎ ก.พ. ฉบับที่ 70 (พ.ศ. 2498)¹⁰⁷ ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497 กำหนดให้ศึกษานิเทศก์โท และศึกษานิเทศก์เอกเทียบเท่ากับตำแหน่ง หัวหน้าแผนก และหัวหน้ากองชั้นในกรมวิสามัญศึกษา

เมื่อกรมต่างๆ ในสังกัดกระทรวงศึกษาธิการได้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ขึ้นมาทุกกรมเฉพาะในกรมที่มีโรงเรียนอยู่ในสังกัด¹⁰⁸ ในปี พ.ศ. 2499 จึงได้มีการประชุม

¹⁰⁶ สัมภาษณ์อาจารย์ ระพีพันธ์ อารีย์, วันเวลาเดิม.

¹⁰⁷ "กฎ ก.พ. ฉบับที่ 70 (พ.ศ. 2498) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497," วิทยากร (ภาคผนวก), ปีที่ 54 ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2498), หน้า 296 - 298.

¹⁰⁸ สัมภาษณ์ คร.สาย ภาณุรัตน์, วันเวลาเดิม.

ศึกษานิเทศก์สังกัดกรมต่างๆ ขึ้นเมื่อวันที่ 29 ตุลาคม 2499 ถึงวันที่ 3 พฤศจิกายน 2499 ณ วิทยาลัยหมู่บ้านจอมบึง ที่ประชุมไควว้างหลักเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลเพื่อเข้าทำหน้าที่ศึกษานิเทศก์ไว้ดังนี้¹⁰⁹

ลักษณะของผู้ที่จะได้รับการคัดเลือกเป็นศึกษานิเทศก์นั้นจะต้องมีวุฒิทางครูอย่างต่ำ ป.ม. หรือเทียบเท่า และถ้าเคยผ่านสถาบันการฝึกหัดครูมาแล้วก็ยิ่งดี มีความชำนาญในหน้าที่ครูจะทองเคยเป็นครูมาแล้วอย่างน้อย 5 ปี และจะต้องเป็นครูในระดับการศึกษาที่จะไปนิเทศแต่ละแขนงวิชามาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี ส่วนบุคลิกลักษณะจะต้องเป็นบุคคลที่มีมนุษยสัมพันธ์มีลักษณะเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย มีความคิดริเริ่มดี มีท่วงทีวาจาสนทนาเลื่อมใสเป็นที่ไว้วางใจได้ มีความมานะอดทนเสียสละเพื่อการทำงาน มีสุขภาพดีทั้งทางกายและทางใจ มีใจกว้างขวางยอมรับความเห็นของผู้อื่น และพยายามแสวงหาความรู้เพิ่มเติมและปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้นเสมอ

เกณฑ์การคัดเลือกที่กำหนดขึ้นนี้จะเห็นว่าคำนึงถึงประสบการณ์ในด้านการสอน วุฒิและบุคลิกลักษณะของแต่ละบุคคลที่เหมาะสมสำหรับการปฏิบัติงานในหน้าที่ซึ่งต้องช่วยเหลือแนะนำและประสานงานระหว่างผู้บริหารกับโรงเรียน และโรงเรียนกับโรงเรียนตามหน้าที่ของศึกษานิเทศก์ แต่เกณฑ์ที่กำหนดนี้เป็นเกณฑ์กลางที่ให้ทุกกรมยึดถือเป็นแนวเท่านั้น

สำหรับการพิจารณาคัดเลือกบุคคลเข้าเป็นศึกษานิเทศก์นั้นไควว้างหลักเกณฑ์ไว้ว่า¹¹⁰ การคัดเลือกบุคคลจะต้องตั้งกรรมการคัดเลือก มีอธิบดีเป็นประธานกรรมการ หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ หัวหน้ากองและเลขาธิการกรมเป็นกรรมการ ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกจะต้องผ่านการอบรมหน้าที่ศึกษานิเทศก์ตามสมควรก่อน และต้องไปปฏิบัติงานก่อนพอสมควรแล้วจึงแต่งตั้งเป็นทางการจากการกำหนดกฎเกณฑ์ตนเอง กรมต่างๆ จึงได้กำหนดหลักเกณฑ์การคัดเลือกศึกษานิเทศก์ขึ้น

¹⁰⁹ นลอง ศรีจันทร์, เรื่องเดิม, หน้า 9.

¹¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

ในปี พ.ศ. 2500 ซึ่งกรมสามัญศึกษาได้เริ่มจัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่าย
สามัญศึกษาประจำจังหวัดขึ้น และได้กำหนดคุณสมบัติของบุคคลที่จะคัดเลือกเป็นศึกษานิเทศก์
ไว้ดังนี้

1. ต้องเป็นข้าราชการครูตรีขึ้นไป
2. ต้องมีวุฒิปริญญาไม่ต่ำกว่าประกาศนียบัตรครู ป.ป. หรือเทียบเท่า
3. ต้องรับราชการมาแล้วไม่น้อยกว่า 8 ปี แต่ต้องมีคุณวุฒิตั้งแต่สูงกว่าที่กำหนดไว้

ในข้อ 2. ก็ไม่จำกัดเรื่องเวลาราชการ

4. ควรเป็นผู้มีบุคลิกภาพในประการสำคัญๆ ดังต่อไปนี้
 - เป็นที่รักใคร่เคารพนับถือของครูและผู้อื่น สามารถเป็นผู้นำในกิจการ
ต่างๆ
 - สามารถในการติดต่อและการร่วมมือประสานงานกับครูและผู้อื่น
 - รักการปฏิบัติงานตามหลักประชาธิปไตยมีน้ำใจกว้างขวาง อุดม
 - ฝักใฝ่ในการแสวงหาความรู้ใส่ตนอยู่เสมอ¹¹¹

การกำหนดเกณฑ์การคัดเลือกด้วยบุคคลนี้ก็เพื่อต้องการให้สอดคล้องกับกฎ ก.พ.
ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2497) ซึ่งกำหนดให้มีศึกษานิเทศก์ตรี เป็นชั้นต่ำสุด และประกอบด้วย
ในขณะนั้นหาบุคคลที่มีวุฒิตั้งแต่สูงกว่า

ข้อที่น่าสังเกตคือ การกำหนดหลักเกณฑ์ในข้อ 3. ซึ่งถ้าบุคคลใดมีวุฒิตั้งแต่
วุฒิป.ป. อาจจะไม่ต้องมีประสบการณ์ทางการสอนก็ได้

ศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัดปฏิบัติงานภายใต้การบังคับบัญชา

¹¹¹"หนังสือกระทรวงศึกษาธิการ ทวนมากที่ 17436/2500 ลงวันที่ 15
พฤศจิกายน 2500 เรื่อง การตั้งคณะศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด,"
เรื่องเดิม, หน้า 128.

ของศึกษาธิการจังหวัด¹¹² เพื่อช่วยเหลือศึกษาธิการจังหวัดทางด้านวิชาการ ถ้าไม่มีหัวหน้าหน่วยก็ให้ศึกษาธิการจังหวัดทำหน้าที่หัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ไปก่อนจนกว่าจะได้บุคคลที่เหมาะสม

สำหรับศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำภาคซึ่งเริ่มจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2503 ต้องทำงานภายใต้บังคับบัญชาของผู้ตรวจการศึกษภาคและให้มีหัวหน้าหน่วยเช่นเดียวกับศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด หลักเกณฑ์ในการคัดเลือกบุคคลเพื่อทำหน้าที่ศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำภาค แตกต่างไปจากการคัดเลือกบุคคลเพื่อทำหน้าที่ศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัดบาง กล่าวคือ¹¹³

1. ต้องมีวุฒิต่ำกว่า ป.ม. หรือเทียบเท่า
2. ต้องมีประสบการณ์ในการสอนไม่น้อยกว่า 4 ปี และถ้าเป็นผู้มีประสบการณ์ในการเป็นครูใหญ่มาแล้วก็จะเป็นการดี
3. ต้องเป็นผู้มีบุคลิกภาพในประการสำคัญๆ คือ
 - ฝึกฝนในการแสวงหาความรู้ใส่ตนเองอยู่เสมอ
 - เป็นที่รักใคร่นับถือของครูและบุคคลทั่วไป
 - สามารถให้ความร่วมมือประสานงานกับครูและผู้อื่น
 - สันถัดในการติดต่อกับการปฏิบัติตามหลักประชาธิปไตย และมีน้ำใจกว้างขวาง อุดหนุน
 - สามารถเป็นผู้นำในกิจการต่าง ๆ

¹¹² เกรียง เอี่ยมสกุล, "ฐานะและหน้าที่ของศึกษานิเทศก์," คู่มือนิเทศการศึกษา 2508 (พระนคร : แผนกการพิมพ์วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, 2511), หน้า 4.

¹¹³ หน่วยศึกษานิเทศก์, กรมสามัญศึกษา, บันทึกการนิเทศการศึกษา (พระนคร: โรงเรียนการช่างวุฒศึกษาแผนกการพิมพ์, 2503), หน้า 19.

จะเห็นว่าเกณฑ์การคัดเลือกระหว่างศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด และภาคต่างกันในเรื่องวุฒิและประสบการณ์ กล่าวคือ ศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัดวุฒิต่ำกว่า ป.บ. มีประสบการณ์ 8 ปี ศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำภาควุฒิต่ำกว่า ป.ม. มีประสบการณ์ 4 ปี

สำหรับศึกษานิเทศก์ของกรมอื่นก็ได้วางเกณฑ์การคัดเลือกขึ้นโดยถือหลักเกณฑ์ที่ ได้วางไว้จากการประชุมศึกษานิเทศก์ของทุกกรม ในกระทรวงศึกษาธิการในปี พ.ศ. 2499 โดยแต่ละกรมได้กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกไว้ ดังนี้

ศึกษานิเทศก์กรมการฝึกหัดครู ได้กำหนดคุณสมบัติหรือเกณฑ์การคัดเลือกศึกษานิเทศก์ไว้ดังนี้ คือ ศึกษานิเทศก์ต้องเป็นผู้ที่มีพื้นความรู้อย่างต่ำปริญญาโท หรือเป็นผู้ที่มีพื้นความรู้ปริญญาโทและเคยปฏิบัติราชการมาแล้วเป็นเวลา 5 ปี หรือเคยดำรงตำแหน่งหัวหน้าสถานศึกษามาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี หรือมีประสบการณ์มาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี ในสาขาวิชาหนึ่งวิชาใดที่ทำกรนิเทศการสอน¹¹⁴

สำหรับการฝึกฝนอบรมก็ใช้วิธีการประชุมสัมมนากันในหน่วยงาน มีการประชุมนิเทศศึกษานิเทศก์ใหม่ใหญ่ถึงหน้าที่และการปฏิบัติโดยให้ศึกษานิเทศก์ที่มีประสบการณ์แล้วเป็นผู้ให้คำแนะนำและช่วยเหลือ¹¹⁵ การปฏิบัติงานขึ้นตรงต่อกรม โดยมีหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์เป็นผู้บริหารงานภายในหน่วยงาน

¹¹⁴ กระทรวงศึกษาธิการ, การสัมมนาศึกษานิเทศก์และผู้บริหารการศึกษา, เรื่องเดิม, หน้า 34 - 41.

¹¹⁵ สัมภาษณ์ อาจารย์ ศิวาภรณ์ แสงประภา, ผู้อำนวยการวิทยาลัยครูเพชรบุรี วิทยาลัยการในตำแหน่งหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์กรมการฝึกหัดครู, เมื่อ 11 มกราคม 2516, เวลา 13.30 - 14.20 น., ณ หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู.

ในปี พ.ศ. 2501¹¹⁶ กรมสามัญศึกษาได้จัดอบรมศึกษานิเทศก์ของกรมสามัญศึกษาขึ้นเป็นครั้งแรกในรูปของการสัมมนา ผู้เข้าสัมมนาเป็นศึกษานิเทศก์ระดับกรม จุดมุ่งหมายของการสัมมนาครั้งนี้ เพื่อให้ศึกษานิเทศก์ได้ศึกษาค้นคว้า และสัมมนากันในเรื่องของการนิเทศการศึกษาและความรู้ทั่วไปที่จำเป็นสำหรับการนิเทศการศึกษา ผลของการสัมมนาทำให้หน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษาผลิตเอกสารทางคานการนิเทศขึ้นหลายเล่ม ซึ่งได้ยึดถือเป็นแนวทางในการประชุมอบรมศึกษานิเทศก์ของกรมสามัญศึกษาระดับจังหวัด และระดับภาคในปีต่อๆ มา

และในปี พ.ศ. 2501 นี้เอง กรมสามัญศึกษาก็ได้จัดประชุมอบรมศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัดขึ้นเป็นครั้งแรก ในระยะเวลาของการอบรม 40 วัน โดยวางวัตถุประสงค์ไว้ 3 ประการ คือ 117

1. เพื่อให้เข้าใจความมุ่งหมาย และแนวการปฏิบัติงานตลอดจนเทคนิคของการนิเทศการศึกษา
2. เพื่อให้มีความรู้ความสามารถและทัศนคติที่จะนิเทศโรงเรียนให้ได้ผลตามโครงการที่จัดตั้งศึกษานิเทศก์ส่วนจังหวัด
3. เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีในความสัมพันธ์ของการปฏิบัติงานเป็นหมู่ และส่งเสริมพัฒนาการคานสังคม เพื่อความเหมาะสมในการที่จะเป็นศึกษานิเทศก์ที่ดี

¹¹⁶ สัมภาษณ์ อาจารย์ กมล ศิริภุมม, ผู้ช่วยหัวหน้าหน่วยกรมสามัญศึกษา เมื่อ 17 มกราคม 2516, เวลา 09.30 - 11.00 น., ณ หน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษา

¹¹⁷ หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, "โครงการประชุมและอบรมศึกษานิเทศก์ส่วนจังหวัด," คู่มือการนิเทศการศึกษา (พระนคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2504), หน้า 7.

หลักสูตรที่ใช้ในการอบรมนั้นมี ดังนี้¹¹⁸

1. ฐานะ ลักษณะ ขอบเขตและหน้าที่ของการนิเทศการศึกษา
2. ศึกษาพิเศษกับมนุษยสัมพันธ์
3. การวางแผนงานเพื่อกำเนินงานการนิเทศการศึกษา แนวการปฏิบัติงานและความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยที่เกี่ยวข้อง
4. งานและวิธีดำเนินงานนิเทศการศึกษา
5. การอบรมครูประจำการ
6. ครูใหญ่กับการนิเทศการศึกษา
7. การแนะแนวในโรงเรียนประถม
8. หลักสูตรประถมศึกษา
9. การปรับปรุงการสอน การเรียนในวิชาต่าง ๆ
10. การประเมินผล

สำหรับวิธีดำเนินการใช้วิธีการฟังคำบรรยายของวิทยากร ประชุมหมวดวิชาอภิปราย ค้นคว้า สังเกตการสอน แสดงนิทรรศการและประเมินผลการอบรม ผลจากการประเมินผลผู้เข้ารับการอบรมใช้เป็นหลักในการพิจารณาว่าผู้เข้ารับการอบรมนั้นสมควรหรือเหมาะสมที่จะเป็นศึกษานิเทศก์หรือไม่

จะเห็นว่าหลักสูตรที่ใช้ในการอบรมประกอบด้วยวิชาพื้นฐานการนิเทศวิชาประกอบพื้นฐานการนิเทศ เรื่องของหมวดวิชาและวิชาประกอบอื่นๆ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงาน การฝึกอบรมนี้หน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษาได้จัดอบรมทุกปี

¹¹⁸ หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา, คู่มือนิเทศการศึกษา 2503 (พระนคร : โรงพิมพ์พานิชกิจ, 2504), หน้า 211 - 213.

ในปี พ.ศ. 2502 มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องฐานะของศึกษานิเทศก์
กรมวิสามัญศึกษาอีกครั้งหนึ่ง ก.พ.ได้ออกกฎ ก.พ. ฉบับที่ 205 (พ.ศ. 2502)¹¹⁹
กำหนดตำแหน่งศึกษานิเทศก์ตามความในพระราชบัญญัติข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497
ให้มีศึกษานิเทศก์โทและเอก เทียบกับตำแหน่งหัวหน้าแผนก และหัวหน้ากองตามลำดับ
และต่อมาในปี พ.ศ. 2504 ก.พ.ได้ออกกฎ ก.พ.ฉบับที่ 295 (พ.ศ. 2504)¹²⁰
ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497 กำหนดตำแหน่ง
ศึกษานิเทศก์ในกรมการฝึกหัดครูเป็นศึกษานิเทศก์โท เอก และพิเศษ เทียบกับตำแหน่ง
หัวหน้าแผนก หัวหน้ากอง และผู้อำนวยการกอง นับว่าตำแหน่งศึกษานิเทศก์ได้รับการ
ยกฐานะให้สูงขึ้นถึงขั้นพิเศษ

สำหรับศึกษานิเทศก์กรมวิสามัญศึกษาได้กำหนดคุณสมบัติและหลักเกณฑ์การคัดเลือก
เลือกศึกษานิเทศก์ไว้เป็น 2 ระดับ คือ ระดับภาค และระดับกรม กล่าวคือ¹²¹
ศึกษานิเทศก์ภาคที่ปฏิบัติราชการที่ศูนย์พัฒนาการศึกษาประจำภาค จะต้องเป็นข้าราชการ
ครูตั้งแต่ชั้นโทขึ้นไป มีวุฒิ ป.ม. หรือเทียบเท่าหรือปริญญา มีประสบการณ์การสอน

¹¹⁹กฎ ก.พ. ฉบับที่ 205 (พ.ศ. 2502) ออกตามความในพระราชบัญญัติ
ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497; การสัมมนาศึกษานิเทศก์และผู้บริหารการ
ศึกษา (พระนคร : แผนกการพิมพ์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, 2508), หน้า 31 - 32.

¹²⁰กฎ ก.พ.ฉบับที่ 295 (พ.ศ. 2504) ออกตามความในพระราชบัญญัติ
ระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497, " การสัมมนาศึกษานิเทศก์และผู้บริหารการ
ศึกษา (พระนคร : แผนกการพิมพ์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, 2508), หน้า 27.

¹²¹กระทรวงศึกษาธิการ, การสัมมนาศึกษานิเทศก์และผู้บริหารการศึกษา,
เรื่องเดิม, หน้า 39 - 40.

หรือการบริหารโรงเรียนมาแล้วอย่างน้อย 5 ปี มีความรู้ความสามารถเพียงพอที่จะทำการนี้เทศได้ทั้งในด้านเนื้อหาวิชา วิธีสอน และการบริหารโรงเรียน นอกจากวุฒิและประสบการณ์ดังกล่าวแล้ว ยังจะต้องเป็นบุคคลที่มีสุขภาพดี บุคลิกภาพน่านับถือ ความประพฤติเรียบร้อย อยู่ในระเบียบวินัยดี มีมนุษยสัมพันธ์ดี วางตัวเหมาะสมเข้ากับครูได้ มีความอุสาหะในการงาน และสนใจในการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ

ส่วนศึกษานิเทศก์ระดับกรม ซึ่งปฏิบัติงานในหน่วยศึกษานิเทศก์กรมวิสามัญศึกษา จะต้องเป็นข้าราชการครูตั้งแต่ชั้นโทขึ้นไป มีวุฒิปริญญาตรี หรือปริญญาโท และมีวุฒิสถุ หรือ มีวุฒิสถุสูงกว่าปริญญาโท สำหรับศึกษานิเทศก์ที่นิเทศวิชาเลือกกำหนดวุฒิแค่ ป.ม. หรือเทียบเท่า สำหรับประสบการณ์ในด้านการสอนจะต้องเป็นผู้ที่ทำการสอน หรือมีหน้าที่บริหารโรงเรียนมาแล้วไม่น้อยกว่า 7 ปี หรือเคยเป็นศึกษานิเทศก์ภาคมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี นอกจากวุฒิและประสบการณ์ดังกล่าวแล้ว จะต้องเป็นผู้ที่มีความประพฤติดี เป็นตัวอย่างที่ดี ทางระเบียบวินัย มีบุคลิกภาพน่านับถือ มีธรรมาจริยดี วางตัวเหมาะสม มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีวิธีการทำงานแบบประชาธิปไตย สามารถประสานงานระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายโรงเรียนได้ มีฉันทะและอุสาหะในงาน สนใจศึกษาและมีการค้นคว้าหาความรู้อยู่เสมอ สามารถนิเทศและอบรมครูในวิชาที่ตนได้

สำหรับการฝึกฝนอบรมเมื่อคัดเลือกบุคคลได้แล้วก็จะจัดให้มีการสัมมนาและยังคงใช้วิธีการเดิมซึ่งเคยยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่เริ่มต้นด้วย แต่ไม่มีการจัดอบรมเหมือนกับหน่วยศึกษานิเทศก์ของกรมวิสามัญศึกษา

ศึกษานิเทศก์กรมอาชีวศึกษาก็ได้กำหนดคุณสมบัติและหลักเกณฑ์สำหรับคัดเลือกบุคคลเพื่อทำหน้าที่นิเทศการศึกษาเช่นกัน แต่ได้แบ่งหลักเกณฑ์เป็น 2 ลักษณะคือ ศึกษานิเทศก์ที่ทำหน้าที่ทำหน้าที่นิเทศทางคานวิชาสามัญสัมพันธ์ และคานวิชาช่างโดยกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ ดังนี้¹²²

ศึกษานิเทศก์ทางสวนวิชาสามัญสัมพันธ์ ต้องมีวุฒิหรือความชำนาญตามหัวข้อต่อไปนี้ ข้อใดข้อหนึ่ง คือ

1. ปริญญาตรีหรือเทียบเท่าในค่านวิชาที่จะทำการนิเทศ และมีเวลาราชการมาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี
2. เคยเป็นผู้บริหารงานไม่ต่ำกว่าตำแหน่งครูใหญ่ หรือเทียบเท่าครูใหญ่ หรือหัวหน้าแผนกของงานที่เกี่ยวข้องกับโรงเรียนโดยตรง
3. เคยทำการสอนในวิชาที่จะนิเทศแล้วเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 5 ปี และเป็นบุคคลที่กรมอาชีวศึกษาเห็นสมควรจะคัดเลือกเข้ามาเป็นศึกษานิเทศก์ได้

จะเห็นว่าหลักเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นเน้นทางความรู้และประสบการณ์ หรือประสบการณ์อย่างเดียวกัน ซึ่งต่างกับเกณฑ์การคัดเลือกของกรมอื่นซึ่งถือเอาประสบการณ์และวุฒิเป็นสำคัญ พร้อมทั้งลักษณะส่วนบุคคลประกอบด้วย

สำหรับศึกษานิเทศก์ทางสวนวิชาช่าง ต้องมีวุฒิหรือความชำนาญงานตามหัวข้อต่อไปนี้ข้อใดข้อหนึ่ง คือ

1. ปริญญาตรี หรือเทียบเท่าในค่านวิชาที่จะทำการนิเทศ และมีเวลาราชการมาแล้วไม่ต่ำกว่า 1 ปี
2. เคยเป็นผู้บริหารไม่ต่ำกว่าตำแหน่งหัวหน้าโรงฝึกงานของโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายสายอาชีพ และมีเวลาปฏิบัติราชการในตำแหน่งนั้นมาแล้วไม่ต่ำกว่า 2 ปี
3. เคยทำการสอนในวิชาที่จะนิเทศมาแล้วเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 5 ปี และเป็นบุคคลที่กรมอาชีวศึกษาเห็นสมควรจะคัดเลือกเข้าเป็นศึกษานิเทศก์ได้
4. เป็นผู้ชำนาญงาน หรือเคยได้รับการฝึกอบรมรวมทั้งได้เคยปฏิบัติงานในวิชานั้นๆ มาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี เพื่อทำหน้าที่เป็นศึกษานิเทศก์ทางค่านการติดตั้ง ซ่อมและบำรุงรักษาอุปกรณ์การสอนประเภทจักรกลต่างๆ

ศึกษานิเทศก์ที่ทำหน้าที่หัวหน้าวิชา จะคัดเลือกจากศึกษานิเทศก์ที่ทำหน้าที่เป็น

- 2. เป็นผู้คลุมนสมบัติและความประพฤติเหมาะสมที่จะเป็นครู
- 3. เป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์อันดี มีความคิดริเริ่ม เหมาะสมกับที่จะเป็น

ผู้นำของผู้อื่น

การคัดเลือกบุคคลตามเกณฑ์ดังกล่าวนี้ ผู้ที่ได้รับการคัดเลือกเข้าทำหน้าที่ศึกษานิเทศก์ จะต้องเข้ารับการสัมมนาพร้อมกับศึกษานิเทศก์ที่มีประสบการณ์มาแล้ว ซึ่งจะจัดใหม่ขึ้นปีละครั้ง โดยมีจุดมุ่งหมายของการสัมมนา คือ ¹²⁴ ให้ศึกษานิเทศก์ทุกคนได้รับทราบนโยบายของกองต่างๆ ภายในกรม ให้ทราบถึงงานนิเทศการศึกษาของกรมอื่นที่เกี่ยวข้อง และเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน พร้อมทั้งเสนอปัญหาและข้อเสนอแนะต่อกรม นอกจากนั้นก็จะได้อบรมนโยบายหรือแผนการปฏิบัติงานของกรม และเพิ่มความรู้ด้านวิชาการด้วย

จะเห็นว่าการฝึกฝนอบรมก่อนการปฏิบัติงานทางด้านการนิเทศการศึกษาของแผนกพลศึกษานิเทศก์ไม่มีเป็นรูปแบบที่แน่นอน มุ่งแต่เพียงให้รับทราบนโยบายของการปฏิบัติงานเท่านั้น ความรู้ทางด้านการนิเทศการศึกษา หรือวิธีการนิเทศไม่ได้รับการฝึกฝนอบรมเลย

เมื่อพิจารณาเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลเพื่อทำหน้าที่นิเทศการศึกษาของแต่ละกรมแล้ว จะเห็นว่าหลักเกณฑ์สำคัญอยู่ 3 ประการ คือ

- 1. วุฒิ
- 2. ประสบการณ์
- 3. ลักษณะเฉพาะตัวทางด้านบุคลิกภาพ

แต่ละกรมจะกำหนดหลักเกณฑ์ขึ้นมา แต่ไม่ได้ออกเป็นระเบียบที่แน่นอน จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2507 กระทรวงศึกษาธิการได้ออกระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่า

¹²⁴ สัมภาษณ์ อาจารย์ ชนิต คงมนต์, วันเวลาเดิม.

ด้วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษา พ.ศ. 2507¹²⁵ โดยได้กำหนดให้ศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัดและภาคศึกษา มีหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ขึ้น แต่อาจจังหวัดหรือภาคศึกษาโดยยังหาบุคคลซึ่งเหมาะสมที่จะแต่งตั้งเป็นหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ไม่ได้ก็ให้ศึกษาธิการจังหวัดหรือผู้ตรวจการศึกษารักษาราชการไปก่อน และได้กำหนดคุณสมบัติที่จะใช้เป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกบุคคลให้ทำหน้าที่นี้เทศการศึกษาใหม่ว่า

1. ต้องเป็นข้าราชการครูสังกัดกรมสามัญศึกษา
2. ต้องมีวุฒิสามัญสอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ 6 หรือเทียบเท่า และมีวุฒิทางการศึกษาปริญญาตรี
3. ต้องทำการสอนในโรงเรียนประถมศึกษาที่สังกัดกรมสามัญศึกษามาแล้ว ไม่น้อยกว่า 2 ปี

สำหรับศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด ในกรณีที่จังหวัดใดไม่สามารถหาบุคคลที่มีวุฒิปริญญาตรี จะคัดเลือกผู้ที่มีวุฒิไม่ต่ำกว่า ป.ม. หรือ ป.กศ. สูง หรืออนุปริญญาการศึกษา เพื่อแต่งตั้งเป็นศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัดก็ได้ แต่ผู้นั้นต้องมีเวลาทำการสอนในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษามาแล้วไม่น้อยกว่า 4 ปี แต่ภายใน 2 ปีนับแต่วันใช้ระเบียบนี้ ถ้าในท้องที่จังหวัดใดไม่สามารถคัดเลือกข้าราชการครูวุฒิที่กำหนดไว้นี้ได้อธิบดีกรมสามัญศึกษาอาจพิจารณาอนุมัติให้แต่งตั้งข้าราชการครูที่มีวุฒิอื่นๆ นอกเหนือไปจากที่กำหนดไว้เป็นศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาได้ การเสนอขอแต่งตั้งบุคคลที่มีคุณสมบัติดังกล่าวแล้ว ศึกษาธิการจังหวัดจะต้องเสนอผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่อพิจารณาแต่งตั้งเป็นศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด โดยความเห็นชอบของอธิบดีกรมสามัญศึกษา สำหรับศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษา

¹²⁵ "ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษา พ.ศ. 2507," เรื่องเดิม, หน้า 244 - 245.

ประจำภาคนั้น ผู้ตรวจการศึกษาเมื่อคัดเลือกบุคคลใดตามคุณสมบัติดังกล่าว โดยเลือกจากบุคคลในจังหวัดซึ่งสังกัดในภาคนั้น เสนออธิบดีกรมสามัญศึกษาพิจารณาแต่งตั้ง

เกณฑ์การคัดเลือกบุคคลเพื่อทำหน้าที่ศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำภาคและจังหวัดตามระเบียบ พ.ศ. 2507 นี้ กับเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลเพื่อทำหน้าที่ศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัดในปี พ.ศ. 2500 และเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลเพื่อทำหน้าที่ศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำภาคในปี พ.ศ. 2503 จะเห็นว่ามีข้อแตกต่างกันในค่านวูฉิ่งตามเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลเพื่อทำหน้าที่ศึกษานิเทศก์ ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2507 นั้น กำหนดวุฒิปริญญาตรี และมีวุฒิสามัญสอบไล่ได้ชั้นมัธยมปีที่ 6 ประการสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือได้กำหนดไว้ว่าจะต้องเป็นข้าราชการครูสังกัดกรมสามัญศึกษา และสอนอยู่ในชั้นประถมศึกษามาแล้วด้วย ซึ่งถือว่าเป็นความก้าวหน้าอย่างหนึ่งที่มีขึ้นในคานการคัดเลือกบุคคลเพื่อเป็นศึกษานิเทศก์

ในระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ ว่าด้วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษา พ.ศ. 2507 ได้กำหนดการพ้นจากตำแหน่งของศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาไว้ด้วย ซึ่งมีอยู่ 4 ประการ กล่าวคือ¹²⁶

1. ขาดคุณสมบัติ
2. พ้นจากหน้าที่ราชการในจังหวัดหรือภาคนั้นแล้วแต่กรณี
3. ขอลบจากหน้าที่ด้วยความสมัครใจ
4. ผู้บังคับบัญชาเห็นสมควรให้ดำรงตำแหน่งอื่น โดยให้ศึกษาธิการ

จังหวัดเสนอผู้วาราชการจังหวัดเพื่อพิจารณา โดยความเห็นชอบของอธิบดีกรมสามัญศึกษาในกรณีที่เป็นศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด และผู้ตรวจการศึกษาเสนอให้อธิบดีกรมสามัญศึกษาพิจารณา

¹²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 245.

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่าการพ้นจากตำแหน่งของศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัดและภาคนั้น เป็นอุปสรรคประการหนึ่งในการโยกย้าย สับเปลี่ยนตัวบุคคลในแต่ละหน่วยงานของแต่ละจังหวัด ซึ่งระเบียบนี้ยังคงใช้อยู่จนถึงปัจจุบันนี้

ในปี พ.ศ. 2506¹²⁷ มีความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญประการหนึ่ง กล่าวคือ ก.พ. ได้กำหนดให้ตำแหน่งศึกษานิเทศก์ในกรมวิสามัญศึกษา มีศึกษานิเทศก์โท เอก และพิเศษ เทียบกับตำแหน่ง ประจำแผนก หัวหน้าแผนก หัวหน้ากองและผู้อำนวยการกอง และในปีเดียวกันนี้เองตามกฎ ก.พ. 415 (พ.ศ. 2506)¹²⁸ ก็ได้กำหนดตำแหน่งศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษาเป็นศึกษานิเทศก์พิเศษเช่นกัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2507 ตามกฎ ก.พ. ฉบับที่ 450 (พ.ศ. 2507)¹²⁹ ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497 ว่าด้วยการเทียบตำแหน่งที่เรียกชื่ออย่างอื่นในกรมพลศึกษา ได้กำหนดตำแหน่งศึกษานิเทศก์โท และศึกษานิเทศก์เอกขึ้น ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ ก.พ. ได้กำหนดตำแหน่งศึกษานิเทศก์ขึ้นมาในกรมพลศึกษา และในปี พ.ศ. 2508¹³⁰ ก.พ. ได้กำหนด

¹²⁷ "กฎ ก.พ. ฉบับที่ 393 (พ.ศ. 2506) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497," ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 80 ตอนที่ 76 (30 กรกฎาคม, 2506), หน้า 423 - 425.

¹²⁸ "กฎ ก.พ. ฉบับที่ 415 (พ.ศ. 2506) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497," ประชาศึกษา, ปีที่ 15 ฉบับที่ 8 (มีนาคม, 2507), หน้า 506 - 507.

¹²⁹ "กฎ ก.พ. ฉบับที่ 450 (พ.ศ. 2507) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497," การสัมมนาศึกษานิเทศก์และผู้บริหารการศึกษา (พระนคร : แผนกการพิมพ์วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, 2508), หน้า 29 - 30.

¹³⁰ "กฎ ก.พ. ฉบับที่ 498 (พ.ศ. 2508) ออกตามความในพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2497," การสัมมนาศึกษานิเทศก์และผู้บริหารการศึกษา (พระนคร : แผนกการพิมพ์ วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, 2508), หน้า 35 - 37.

ตำแหน่งศึกษานิเทศก์ในกรมอาชีวศึกษา ให้มีศึกษานิเทศก์โท เอก และพิเศษ โดยเทียบกับตำแหน่งหัวหน้าแผนก หัวหน้ากอง และผู้อำนวยการกอง

ในปี พ.ศ. 2508 ได้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกี่ยวกับการกำหนดตำแหน่งและอัตรากำลังของศึกษานิเทศก์กรมต่างๆ ซึ่งคณะกรรมการประสานงานศึกษานิเทศก์ได้ประชุมตกลงกัน และวางแนวกำหนดตำแหน่งและอัตรากำลังของศึกษานิเทศก์ขึ้น ในส่วนที่เกี่ยวกับการคัดเลือกบุคคลเพื่อทำหน้าที่ศึกษานิเทศก์นั้นได้กำหนดไว้ว่า¹³¹ ศึกษานิเทศก์ระดับกรม ระดับภาค และระดับจังหวัด ต้องมีวุฒิ ประสบการณ์ และคุณสมบัติที่เหมาะสมกับตำแหน่งทางวิชาการ กล่าวคือ

ศึกษานิเทศก์ระดับกรม ควรจะมีวุฒิปริญญาโททางการศึกษาหรือทางวิชาเฉพาะ หรือวุฒิเทียบเท่าปริญญาโท หรือสูงกว่าปริญญาโทและมีประสบการณ์ในการเป็นครูมาแล้วอย่างน้อย 2 ปี ถ้ามีวุฒิปริญญาตรีทางการศึกษาหรือวิชาเฉพาะ หรือวุฒิเทียบเท่าปริญญาตรี และมีประสบการณ์ 4 ปี หรือเป็นศึกษานิเทศก์ในระดับอื่นมาแล้วอย่างน้อย 3 ปี ถ้าบุคคลที่ต้องการมีวุฒิป.ม.หรือเทียบเท่า หรือวุฒิตวิชาชีพชั้นสูงและมีประสบการณ์ในการเป็นครูมาแล้วอย่างน้อย 6 ปี หรือเป็นศึกษานิเทศก์ระดับอื่นๆ มาแล้วอย่างน้อย 4 ปี

สำหรับศึกษานิเทศก์ภาคและจังหวัด วุฒิและประสบการณ์ควรจะมีวุฒิปริญญาตรีทางการศึกษา หรือทางวิชาเฉพาะ หรือวุฒิเทียบเท่าปริญญาตรี หรือสูงกว่าปริญญาตรี และมีประสบการณ์ในการเป็นครูมาแล้วอย่างน้อย 2 ปี ถ้ามีวุฒิป.ม.หรือเทียบเท่า หรือวุฒิตวิชาชีพชั้นสูง และมีประสบการณ์ในการเป็นครูมาแล้วอย่างน้อย 4 ปี

คุณสมบัติของบุคคลที่จะคัดเลือกเข้ามาเป็นศึกษานิเทศก์ก็ยังคงเน้นทางด้านมนุษยสัมพันธ์ การประสานงานดี มีอายุไม่น้อยกว่า 25 ปี มีลักษณะเป็นผู้นำ รู้จักใช้

¹³¹หนังสือกระทรวงศึกษาธิการ ที่ ศษ 0201/24253 ลงวันที่ 17 พฤศจิกายน 2508, เรื่อง แนวทางการกำหนดตำแหน่งและอัตรากำลังของศึกษานิเทศก์กรมต่าง ๆ.

วิธีการประชาธิปไตยในการทำงานร่วมกับคนอื่น มีศีลธรรม และวัฒนธรรมดี มีความ
ประพฤติกี่ เป็นตัวอย่างอันดีทางระเบียบวินัย ซื่อสัตย์สุจริต มีความคิดริเริ่ม มีประสพ-
การณกว้างขวาง

จะเห็นว่าการคัดเลือกศึกษานิเทศก์นั้น เน้นทางด้านวุฒิ ประสบการณ์ และ
คุณสมบัติเฉพาะตัวที่จะสามารถปฏิบัติงานตามหน้าที่ของศึกษานิเทศก์ได้ แต่ข้อกำหนด
เหล่านั้นเป็นเพียงข้อเสนอเพื่อเป็นแนวทางการปฏิบัติ ไม่ได้เป็นระเบียบที่แน่นอน
เพราะหน่วยศึกษานิเทศก์ของทุกกรมยังเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นภายใน ไม่มีในระบบ
บริหาร

ในปี พ.ศ. 2508 หน่วยศึกษานิเทศก์กรมวิสามัญศึกษากำหนดหลักเกณฑ์
การคัดเลือกศึกษานิเทศก์ขึ้น โดยได้กำหนดวิชา วุฒิ และประสบการณ์ของบุคคลที่จะ
คัดเลือกเข้ามาทำหน้าที่ศึกษานิเทศก์ในแต่ละวิชาตามหลักเกณฑ์ ดังตารางที่ 1 ซึ่งเป็น
การกำหนดวุฒิและประสบการณ์ โดยคำนึงถึงสายวิชาที่รับผิดชอบด้วย

สรุป

การนิเทศการศึกษาเริ่มเป็นระบบระเบียบ เมื่อได้มีการจัดตั้งหน่วยศึกษา
นิเทศก์ขึ้นในหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อรับผิดชอบงานทางด้านการศึกษาโดยเฉพาะ
จุดเริ่มต้นที่สำคัญซึ่งก่อให้เกิดการนิเทศการศึกษาในรูปแบบปัจจุบันก็คือ โครงการปรับปรุง
ส่งเสริมการศึกษาระยะเชิงเทราซึ่งได้เริ่มโครงการในปี พ.ศ. 2494 และการประชุม
คนควาเรื่องการศึกษาประชาบาลซึ่งจัดให้มีขึ้นในปี พ.ศ. 2494 เช่นกัน จากจุดเริ่มต้น
นี้เองผู้เชี่ยวชาญของ USOM ได้เสนอแนะให้กรมสามัญศึกษาซึ่งขณะนั้นรับผิดชอบการ
ศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา การฝึกหัดครู และโรงเรียนราษฎร์ ว่าการจะปรับ
ปรุงการศึกษาให้โดยล้นนั้นจะต้องเริ่มจากการปรับปรุงทางด้านการศึกษาฝึกหัดครูก่อน ซึ่งใน
เวลานั้นโรงเรียนฝึกหัดครูในส่วนภูมิภาคผลิตครูมูลโดยใช้เวลาเพียงปีเดียวหลังจาก
สำเร็จชั้นมัธยมปีที่ 6 ด้วยเหตุนี้กรมสามัญศึกษาจึงได้จัดให้บุคคลคณะหนึ่งออกไปช่วยเหลือ

ตารางที่ 1

หลักเกณฑ์การคัดเลือกศึกษานิเทศก์ของหน่วยศึกษานิเทศกรรมวิสามัญศึกษา พ.ศ. 2508.

เลขที่	วิชา	วุฒิ	ประสบการณ์	หมายเหตุ
1.	<p><u>สังคมศึกษา</u> วิชาหน้าที่พลเมือง</p> <p>วิชาศีลธรรม</p> <p>วิชาภูมิศาสตร์</p> <p>วิชาประวัติศาสตร์</p>	<p>1. ปริญญา น.บ.หรือ ช.บ. และ ป.ม.</p> <p>2. ปริญญา ศ.บ.</p> <p>1. ป.ม.</p> <p>1. ปริญญา อ.บ.ทางภูมิ- ศาสตร์ หรือ</p> <p>2. ประกาศนียบัตรชั้นสูงวิชา ภูมิศาสตร์ของวิทยาลัย วิชาการศึกษาประสานมิตร</p> <p>1. ปริญญาโทจากต่างประเทศ ทางประวัติศาสตร์เอเชีย อาคเนย์หรือประวัติศาสตร์ ตะวันออก</p>	<p>1. เคยรับการอบรม เกี่ยวกับพุทธศาสนา และ</p> <p>2. เคยทำหน้าที่ปกครอง นักเรียนมาแล้วอย่าง น้อย 5 ปี</p> <p>และเคยเป็นครูมาแล้ว 3 ปี</p> <p>และเคยเป็นครูมาแล้ว 3 ปี</p>	

เลขที่	วิชา	วุฒิ	ประสบการณ์	หมายเหตุ
5.	วิทยาศาสตร์	ปริญญาโททางวิทยาศาสตร์ หรือเทียบเท่า	และมีประสบการณ์ในการ สอนวิทยาศาสตร์ระดับ มัธยมศึกษามาแล้วไม่น้อย กว่า 5 ปี	
6.	<u>พละนามัย</u>	1. ปริญญา ค.บ.ทางพล- ศึกษา หรือ 2. พ.อ.	และทำการสอนมาแล้ว อย่างน้อย 3 ปี และทำการสอนมาแล้ว อย่างน้อย 5 ปี	
7.	<u>ศิลปศึกษา</u> วาดเขียน แผนกวิชาเลือก ปั้น - แกะสลัก แกะแบบพิมพ์	1. ป.ม.ช. (แผนก วาดเขียน) หรือ 2. อนุปริญญาศิลปบัณฑิต หรือ 3. ปริญญาตรีศิลปบัณฑิต (สาขาจิตรกรรม) 1. ป.ม.ช. (แผนกปั้น) หรือเทียบเท่า หรือ 2. อนุปริญญาศิลปบัณฑิต (สาขาประติมากรรม) 1. ป.ม.ช. (แผนก วาดเขียน) หรือเทียบ เท่า หรือ	และเคยทำการสอนมาแล้ว อย่างน้อย 3 ปี	

เลขที่	วิชา	วุฒิ	ประสบการณ์	หมายเหตุ
	การตกแต่งบาน	2. อนุปริญญาตรีศิลปบัณฑิต 3. ปริญญาตรีศิลปบัณฑิต (สาขาจิตรกรรมหรือ สาขามัณฑนศิลป์)	และเคยทำการสอนมาแล้ว อย่างน้อย 5 ปี	
	การตกแต่งบาน	1. ป.ม.ช.(แผนกวาด- เขียน) หรือเทียบเท่า หรือ 1. ป.ม.ช.(แผนกวาด- เขียน) หรือเทียบเท่า หรือ 2. อนุปริญญาศิลปบัณฑิต หรือ 3. ปริญญาตรีศิลปบัณฑิต (สาขามัณฑนศิลป์ หรือ สาขาสถาปัตยกรรม ไทย หรือสาขาสถา- ปัตยกรรมไทย) หรือ 4. ปริญญา สด.บ.	และเคยทำการสอนมาแล้ว อย่างน้อย 5 ปี	
คนตรี		1. จบนาฏศิลป์ชั้นสูง หรือ 2. ผู้มีความรู้ความชำนาญ เป็นพิเศษในแขนงนี้	และเคยทำการสอนมาแล้ว ไม่น้อยกว่า 5 ปี	ซึ่งจะพิจารณา เป็นราย ๆ ไป

เลขที่	วิชา	วุฒิ	ประสบการณ์	หมายเหตุ
	ชั้นรอง พื่อนรำ	1. จบนาฏศิลป์ชั้นสูง หรือ 2. ผู้มีความรู้ความชำนาญ เป็นพิเศษในแขนงนี้	และเคยทำการสอนมาแล้ว ไม่น้อยกว่า 5 ปี	ซึ่งจะพิจารณา เป็นรายๆ ไป
8.	<u>ศิลปปฏิบัติ</u> เกษตรกรรมศิลป์	1. จบนาฏศิลป์ชั้นสูง หรือ 2. ผู้มีความรู้ความชำนาญ เป็นพิเศษในแขนงนี้	เคยทำการสอนมาแล้วไม่ น้อยกว่า 5 ปี	ซึ่งจะพิจารณา เป็นรายๆ ไป
9.	ธุรกิจศิลป์	1. ปริญญาโท หรือ 2. ปริญญา กศ.บ. และวุฒิ ทางการศึกษา หรือ 3. ป.ม.ก.	และเคยทำการสอนมาแล้ว อย่างน้อย 3 ปี	
		1. ปริญญาโททางการศึกษา ทาง Business หรือ 2. ปริญญา ค.บ.ทางมัธยม ศึกษาและอนุปริญญาบัญชี (หรือพาณิชย์หรือเศรษฐ ศาสตร์) หรือ 3. ประกาศนียบัตรครุมัธยม อาชีวศึกษาทางวิชาบัญชี (หรือพาณิชย์ หรือการ ค้าขาย)	และเคยทำการสอนมาแล้ว อย่างน้อย 3 ปี	และเคยทำการสอนมาแล้ว อย่างน้อย 5 ปี

เลขที่	วิชา	วุฒิ	ประสบการณ์	หมายเหตุ
	คหกรรมศิลป์	1. ปริญญาโททางการศึกษา ทาง Home Economics หรือ 2. ปริญญาตรี หรือเทียบเท่า ทาง Home Economics หรือ 3. ป.ม.	และเคยทำการสอนมาแล้ว อย่างน้อย 3 ปี และเคยทำการสอนมาแล้ว อย่างน้อย 5 ปี และมี ความชำนาญทางเสื่อนผ้า หรือการตกแต่งภายในบ้าน	
	อุตสาหกรรมศิลป์	1. ปริญญาตรี วิทยาศาสตร์ (B.Sc.) และปริญญาโท (M.A.) ทางอุตสาหกรรม- กรรมศิลป์ หรือสูงกว่า ปริญญาโท 2. ประกาศนียบัตรวิชาชีพ ชั้นสูง และประกาศนียบ- ัตรครูมัธยมอาชีวศึกษา		
10.	<u>ห้องสมุด</u>	1. ปริญญาโททางวิชาบรรณ รักษ์ศาสตร์และวุฒิทาง การศึกษา หรือ	และเคยทำการสอนและ จัดห้องสมุดมาแล้วอย่าง น้อย 3 ปี และเคยทำการ	

เลขที่	วิชา	วุฒิ	ประสบการณ์	หมายเหตุ
11.	<u>นิเทศทั่วไป</u>	2. ปริญญา อ.บ.หรือ กศ.บ. หรือ ศ.บ.และ มีวุฒิทางวิชาบรรณรักษ์ ศาสตร์ 1. ปริญญาโท ทางการ บริหาร	สอนและจัดห้องสมุดมาแล้ว อย่างน้อย 5 ปี และมีประสบการณ์ทางการ บริหารโรงเรียนมาแล้วไม่ ต่ำกว่า 10 ปี	
12.	<u>แนะแนว</u>	ปริญญาโททางการแนะแนว	และเคยเป็นครูมาแล้วอย่าง น้อย 5 ปี	
13.	<u>โสตทัศนอุปกรณ์</u>	1. ปริญญาโท การศึกษาทาง A.V. หรือ 2. ปริญญา วท.บ.หรือ ค.บ.หรือ กศ.บ.(ทาง A.V.) หรือ 3. ป.ม.	และเคยทำการสอนมาแล้ว อย่างน้อย 3 ปี และเคยทำการสอนใน ระดับมัธยมศึกษามาแล้ว 5 ปี	

แหล่งที่มา :- หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมวิสามัญศึกษา, วุฒิและประสบการณ์ของศึกษานิเทศก์
สายวิชาต่าง ๆ , (เอกสารอัครสำเนา), หน้า 1 - 4.

ทางด้านวิชาการแก่ครูในสถาบันฝึกหัดครู โดยเริ่มต้นจากวิชาวิทยาศาสตร์ก่อน แต่คณะบุคคลที่ออกไปช่วยเหลือนี้ยังไม่เรียกว่าศึกษานิเทศก์

ในปี พ.ศ. 2494 นี้เอง กองโรงเรียนประชาบาลซึ่งเดิมสังกัดอยู่ในกรมสามัญศึกษาได้ยกฐานะขึ้นเป็นกรมประชาศึกษา และได้เปลี่ยนชื่อเป็นกรมสามัญศึกษาในปี พ.ศ. 2495 กรมสามัญศึกษาเดิมเปลี่ยนชื่อเป็นกรมวิสามัญศึกษา

ต่อมาในปี พ.ศ. 2495 กรมวิสามัญศึกษาจึงได้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์เพื่อช่วยเหลือทางด้านวิชาการแก่โรงเรียนฝึกหัดครูในส่วนภูมิภาคเป็นหน่วยแรก และในปี พ.ศ. 2496 กรมอาชีวศึกษาได้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ขึ้นอีกหน่วยหนึ่ง ในปี พ.ศ. 2497 กรมวิสามัญศึกษาจึงได้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ภาษาอังกฤษ เมื่อกองการฝึกหัดครูได้ยกฐานะขึ้นเป็นกรมการฝึกหัดครูในปีเดียวกันนั้น หน่วยศึกษานิเทศก์ที่รับผิดชอบทางด้านการศึกษาฝึกหัดครูจึงเป็นหน่วยศึกษานิเทศก์กรมการฝึกหัดครู ส่วนหน่วยศึกษานิเทศก์ภาษาอังกฤษคงเป็นหน่วยศึกษานิเทศก์ของกรมวิสามัญศึกษาอย่างเดิม และในปีเดียวกันนี้เองกรมสามัญศึกษาได้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ขึ้นอีกหน่วยหนึ่ง

หน่วยศึกษานิเทศก์ของทุกกรมที่จัดตั้งขึ้นนี้เป็นการจัดตั้งขึ้นภายในไม่อยู่ในระบบบริหาร มีฐานะเป็นหน่วยงานช่วยทางด้านวิชาการของแต่ละกรม แต่ตำแหน่งศึกษานิเทศก์ได้รับการยอมรับจาก ก.พ. ให้กำหนดตำแหน่งศึกษานิเทศก์ขึ้น

ในปี พ.ศ. 2497 นี้เอง ก็มีแผนกพลศึกษานิเทศก์ขึ้นในกองส่งเสริมพลศึกษา กรมพลศึกษา และในปี พ.ศ. 2498 เทศบาลนครกรุงเทพได้เริ่มให้มีครูทำหน้าที่นี้เทศการศึกษา และได้มีแผนกนิเทศการศึกษาขึ้นในกองการศึกษาในปี พ.ศ. 2505

สำหรับในส่วนภูมิภาค ในปี พ.ศ. 2500 กรมสามัญศึกษาได้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัดขึ้นทุกจังหวัด และจากโครงการ ค.พ.ศ. ก็ได้มีหน่วยศึกษานิเทศก์ขึ้นในปี พ.ศ. 2501 ตามภาคการศึกษาทั้ง 12 ภาค แต่เป็นการส่งศึกษานิเทศก์จากส่วนกลางไปดำเนินงานตามโครงการเท่านั้น ในปี พ.ศ. 2503 กรมสามัญศึกษาจึงได้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำภาคขึ้นในทุกภาคการศึกษา

นโยบายในการจัดการนิเทศการศึกษา ในระยะเริ่มต้นแต่ละกรมมีนโยบายของตนเองในการปฏิบัติงาน โดยเน้นการปรับปรุงการเรียนการสอนเป็นสำคัญ ในปี พ.ศ. 2498 ได้มีการประชุมศึกษานิเทศก์ของกรมต่างๆ เพื่อกำหนดนโยบายซึ่งได้กำหนดให้ศึกษานิเทศก์ปฏิบัติงานโดยไม่มีอำนาจในด้านการบริหาร ต่อมาในปี พ.ศ. 2499 ได้มีการประชุมศึกษานิเทศก์ของกรมต่างๆ อีกครั้งหนึ่ง และได้กำหนดนโยบายเป็นรายละเอียดไว้ว่า หน่วยศึกษานิเทศก์เป็นที่ปรึกษาทางด้านการวิชาการของกรม อบรมครู เป็นสื่อสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารกับฝ่ายวิชาการ และทำการวิจัยงานทางด้านการศึกษา แต่ไม่มีอำนาจทางด้านการบริหาร ส่วนศึกษานิเทศก์ในส่วนภูมิภาค คือ รัศมีภาคและจังหวัดที่จัดตั้งขึ้นก็ให้เป็นที่ปรึกษาทางด้านการวิชาการของภาคและจังหวัด โดยยึดถือนโยบายในการปฏิบัติงานเช่นเดียวกัน ส่วนนโยบายหลังจากนี้ก็คงยึดนโยบายเดิมตลอดมา

การจัดองค์กรการบริหารการนิเทศการศึกษา ทุกหน่วยงานที่เป็นหน่วยศึกษานิเทศก์ของกรมต่างๆ มีฐานะเป็นหน่วยงานช่วย มีหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์เป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารงานภายในหน่วย ขึ้นตรงต่อกรม แต่หน่วยที่จัดตั้งขึ้นไม่อยู่ในระบบบริหารเป็นการจัดตั้งขึ้นเป็นการภายในเท่านั้น เพียงแต่ ก.พ.ได้กำหนดตำแหน่งศึกษานิเทศก์ขึ้นในกรมต่างๆ เว้นแต่แผนกพลศึกษานิเทศของกรมพลศึกษา และแผนกนิเทศการศึกษาของเทศบาลที่มีระบบบริหารตามรายงานเพราะมีฐานะเป็นแผนก

ในปี พ.ศ. 2495 กรมวิสามัญศึกษาได้เริ่มดำเนินงานด้านการนิเทศการศึกษา โดยเริ่มในโรงเรียนฝึกหัดครู และโรงเรียนที่เปิดสอนชั้นอุดมศึกษาในส่วนภูมิภาค โดยทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาทางด้านการวิชาการของโรงเรียน เป็นสื่อสัมพันธ์ระหว่างกรมกับโรงเรียน โรงเรียนกับโรงเรียน และโรงเรียนกับจังหวัด บุคคลผู้ทำหน้าที่นี้เทศการศึกษาในระยะเริ่มตนยังคงเป็นครู อาจารย์ผู้ทำหน้าที่วิชาการของกรม ในปี พ.ศ. 2496 ก.พ.จึงได้กำหนดตำแหน่งศึกษานิเทศก์โท และศึกษานิเทศก์เอกขึ้นในกรมวิสามัญศึกษา เทียบกับตำแหน่งข้าราชการพลเรือนตำแหน่งหัวหน้าแผนก และหัวหน้ากองตามลำดับ

ทางด้านการอาชีวศึกษาก็ได้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ขึ้นในปี พ.ศ. 2496 และในปีเดียวกัน ก.พ.ก็ได้กำหนดใหม่ตำแหน่งศึกษานิเทศก์โท และศึกษานิเทศก์เอก ขึ้นในกรมอาชีวศึกษา การปฏิบัติงานในระยะเริ่มต้นคือ แนะนำ และตรวจสอบทางการเงินของโรงเรียน และได้กำหนดใหม่หน้าที่ให้คำปรึกษา และเสนอแนะแก่โรงเรียน ทางด้านการสอน และการบริหารโรงเรียน จัดทำแบบเรียนและเอกสารประกอบการเรียนต่างๆ เป็นที่ปรึกษาของกรมทางด้านวิชาการ ได้แบ่งสายงานออกเป็น 3 ฝ่าย คือ ฝ่ายธุรการ ฝ่ายนิเทศ และฝ่ายส่งเสริมการศึกษา โดยมีศึกษานิเทศก์หมวดวิชาต่างๆ ปฏิบัติงานอยู่ในแต่ละฝ่าย

ในปี พ.ศ. 2497 กระทรวงศึกษาธิการได้อนุมัติให้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ภาษาอังกฤษในกรมวิสามัญศึกษาอีกหน่วยหนึ่ง และในปีเดียวกันเมื่อมีพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม โดยฐานะกองฝึกหัดครูขึ้นเป็นกรมการฝึกหัดครู หน่วยศึกษานิเทศก์กรมวิสามัญศึกษาที่รับผิดชอบทางด้านการศึกษาฝึกหัดครูก็เป็นหน่วยศึกษานิเทศก์กรมการฝึกหัดครู หน่วยศึกษานิเทศก์ภาษาอังกฤษก็เป็นหน่วยศึกษานิเทศก์กรมวิสามัญศึกษา ในปีเดียวกันนี้เองกระทรวงศึกษาธิการได้อนุมัติให้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์กรมวิสามัญศึกษาขึ้น และ ก.พ.ได้กำหนดใหม่ตำแหน่งศึกษานิเทศก์ตรี ศึกษานิเทศก์โท และศึกษานิเทศก์เอก การแบ่งสายงานภายในหน่วย แบ่งตามวิชาที่มีในหลักสูตร คือ วิชาพลานามัย ภาษาไทย ศิลปศึกษา ภาษาอังกฤษ วิทยาศาสตร์เบื้องต้น คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา และหัตถศึกษา

ในปีเดียวกันนี้แผนกพลศึกษานิเทศได้จัดตั้งขึ้นในกองส่งเสริมพลศึกษา ในระยะเริ่มต้นมีเพียงฝ่ายธุรการทำหน้าที่ในแผนกเท่านั้น ผู้ทำหน้าที่นี้เทศได้ยืมตัวบุคคลมาจากวิทยาลัยพลศึกษา และได้จัดตั้งศึกษานิเทศก์ขึ้นในปีต่อมา การแบ่งสายงานภายในแผนกแบ่งเป็นฝ่ายธุรการซึ่งมีประจำแผนก เสมียนพนักงาน ส่วนฝ่ายวิชาการก็มีศึกษานิเทศก์ฝ่ายพลศึกษาฝ่ายวิชาลูกเสือ และฝ่ายวิชาอนุภาษาค หน้าที่ของแผนกพลศึกษานิเทศคือผลิตเอกสารทางด้านวิชาพลศึกษาและกีฬา คู่มือครู อบรมครู และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับกิจกรรมพลศึกษา และสาขาการสอนในวิชาสุขศึกษาและพลศึกษา

ต่อมาในปี พ.ศ. 2499 ได้มีการประชุมศึกษานิเทศก์สังกัดกรมต่าง ๆ ของ
กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดหน้าที่ของศึกษานิเทศก์ให้ในโรงเรียนในสังกัดร่วมกับ
ศึกษานิเทศก์กรมอื่น เป็นที่ปรึกษาทางด้านวิชาการของกรมเจ้าสังกัด อบรมครู เป็นสื่อ
สัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายวิชาการ โดยไม่มีอำนาจทางการบริหาร

ในปี พ.ศ. 2500 กรมสามัญศึกษาได้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษา
ประจำจังหวัดขึ้น เพื่อทำหน้าที่นิเทศการศึกษา ปรับปรุงการศึกษาในระดับประถมศึกษา
ในระยะเริ่มต้นมีศึกษานิเทศก์จังหวัดละ 4 คน ให้ให้เทศวิชาสามัญทั่วไป 2 คน วิชา
สุขศึกษาและพลศึกษา 1 คน วิชาศิลปหรือดนตรี 1 คน มีสำนักงานอยู่ที่โรงเรียนปรับ
ปรุงของจังหวัดหรือสถานที่อื่นที่เหมาะสม ให้มีหน้าที่ช่วยเหลือโรงเรียนทางด้านวิชาการ
และการบริหารการศึกษา ช่วยวางโครงการนิเทศการศึกษาของจังหวัด และเสนอความ
คิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาต่อจังหวัดในด้านวิชาการและการบริหารการศึกษา เป็นสื่อ
สัมพันธ์ระหว่างฝ่ายวิชาการกับฝ่ายบริหาร ช่วยเหลือในการอบรมครูและทำการวิจัย
การปฏิบัติงานขึ้นตรงต่อศึกษาธิการจังหวัด

เมื่อมีหน่วยศึกษานิเทศก์ขึ้นในกรมต่างๆ ในปี พ.ศ. 2500 กระทรวงศึกษา-
ธิการ จึงได้จัดตั้งคณะกรรมการประสานงานนิเทศการศึกษาขึ้น ประกอบด้วยรองปลัด
กระทรวงศึกษาธิการเป็นประธาน มีหัวหน้าหน่วยศึกษานิเทศก์ของกรมต่างๆ เป็นกรรมการ
มีหน้าที่วางระบบงาน ประสานงาน และรายงานกิจการต่างๆ ต่อกระทรวง

และในปี พ.ศ. 2503 กรมสามัญศึกษาได้จัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญ
ศึกษาประจำภาคขึ้น ขึ้นตรงต่อผู้ตรวจการศึกษภาค และมีจำนวนศึกษานิเทศก์ตามหมวด
วิชาเช่นเดียวกับศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด โดยให้มีหน้าที่จัดการอบรม
ระดับภาค ให้ความช่วยเหลือการอบรมของจังหวัด ติดตามผลและวิจัยค้นคว้าปัญหาทาง
ด้านวิชาการของโรงเรียนในภาค ช่วยเหลือศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด
นิเทศการศึกษาตามโรงเรียนต่าง ๆ

ในปีเดียวกันนี้ หน่วยงานนิเทศกรรมวิสามัญศึกษาได้แบ่งสายงานออกเป็น ฝ่ายวิชาการ และฝ่ายธุรการ โดยแบ่งศึกษานิเทศก์ให้รับผิดชอบเป็นสายวิชา มีฝ่ายวิชา วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ หอมสมุด สังคมศึกษา ฝ่ายโรงฝึกงาน- เครื่องมือ หัตถศึกษา และศึกษานิเทศก์ทั่วไปและแนะแนว

ในปี พ.ศ. 2504 หน่วยงานนิเทศกรรมการศึกษาได้จัดแบ่งสายงานออกเป็นฝ่ายเลขานุการ ฝ่ายโครงการอบรม ฝ่ายปฏิบัติการนิเทศการศึกษา ฝ่ายวิจัยและ วิชาการ ในปี พ.ศ. 2506 ได้เพิ่มฝ่ายฝึกหัดครูบนพื้นที่ขึ้นอีกฝ่ายหนึ่ง แต่ในปี พ.ศ. 2508 ได้แยกฝ่ายสถาปนิกซึ่งอยู่ในฝ่ายปฏิบัติการนิเทศ ตั้งเป็นฝ่าย ออกแบบและก่อสร้าง

ต่อมาในปี พ.ศ. 2505 หน่วยงานนิเทศกรรมวิสามัญศึกษาได้กำหนดให้มี สายนิเทศขึ้น เพื่อให้รับผิดชอบในการนิเทศการศึกษาในภาคศึกษาต่างๆ โดยแบ่งเป็น 4 สาย แต่ละสายรับผิดชอบ 3 ภาคการศึกษา มีหน้าที่ออกเยี่ยมเยียนและศึกษาดูงาน ปฏิบัติงานของหน่วยงานนิเทศระดับภาคและจังหวัด รับทราบปัญหาต่าง ๆ เพื่อเสนอกรม แต่ละสายจะมีประธานสาย 1 คน และศึกษานิเทศก์หมวดวิชาต่าง ๆ อีกประมาณ 5 คน

ในปีเดียวกันนี้ เทศบาลนครกรุงเทพได้จัดตั้งแผนกนิเทศการศึกษาขึ้นในกองการ ศึกษา ฝ่ายการศึกษาและสวัสดิการสังคมมีหน้าที่เช่นเดียวกับศึกษานิเทศก์ในกรมต่าง ๆ แบ่งสายงานออกเป็น 4 ฝ่าย คือ ฝ่ายธุรการ ฝ่ายวิชาการ และฝ่ายอุปกรณ์การศึกษา ในฝ่ายวิชาการมีศึกษานิเทศก์หมวดวิชาต่าง ๆ รับผิดชอบในการนิเทศการศึกษาใน โรงเรียนสังกัดเทศบาล ในปี พ.ศ. 2506 ได้เพิ่มฝ่ายโทรทัศน์เพื่อการศึกษาขึ้นอีก 1 ฝ่าย

ส่วนหน่วยงานนิเทศกรรมวิสามัญศึกษาได้เพิ่มศึกษานิเทศก์ฝ่ายศิลปศึกษา ศิลปปฏิบัติ และฝ่ายกองโรงเรียนราษฎร์ขึ้นในปี พ.ศ. 2505 และตัดฝ่ายโรงฝึกงาน- เครื่องมือ และหัตถศึกษาออกไป และในปี พ.ศ. 2507 ได้เพิ่มฝ่ายพละนันทนัยขึ้นอีก 1 ฝ่าย ต่อมาในปี พ.ศ. 2508 ได้เพิ่มฝ่ายอุตสาหกรรมศิลป์ ฝ่ายบริหาร ฝ่ายคหกรรมศิลป์ ธุรกิจศิลป์ เกษตรกรรมศิลป์ โสตทัศนศึกษา และแยกฝ่ายแนะแนวซึ่งรวมอยู่กับฝ่ายนิเทศ

ทั่วไปออกมาเป็นฝ่ายแนะแนวโดยเฉพาะ

ในปี พ.ศ. 2507 ได้มีการเปลี่ยนแปลงในหน่วยศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษา ประจำจังหวัดและภาค โดยกำหนดให้มีศึกษานิเทศก์หน่วยละ 9 คน ตามหมวดวิชาต่าง ๆ คือ ศึกษานิเทศก์ทั่วไป 1 คน และศึกษานิเทศก์หมวดวิชาภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ สังคมศึกษา วิทยาศาสตร์เบื้องต้น หัตถศึกษาชาย หัตถศึกษาหญิง และศิลปะศึกษา หรือพลานามัย หมวดวิชาละ 1 คน

และในปีนี้อีก ก.พ. ได้กำหนดตำแหน่งศึกษานิเทศก์ขึ้นในกรมพลศึกษาให้มี ศึกษานิเทศก์โท และศึกษานิเทศก์เอก

ต่อมาในปี พ.ศ. 2508 หน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษาได้เพิ่มหมวดวิชาขึ้น อีก 5 หมวดวิชา คือ การบริหารทั่วไป การศึกษาอนุบาล การศึกษาพิเศษ การศึกษาผู้ใหญ่ และการวัดผล ทุกสาขาวิชามีหัวหน้าแผนกวิชาเป็นผู้รับผิดชอบ

การบริหารงานบุคคล การคัดเลือกตัวบุคคลในระยะเริ่มต้นในปี พ.ศ. 2495 ของหน่วยศึกษานิเทศก์กรมวิสามัญศึกษา ซึ่งรับผิดชอบทางด้านการศึกษา ได้คัดเลือก โดยถือเกณฑ์ทางด้านประสบการณ์และความชำนาญงานทางด้านการสอนเป็นสำคัญ วุฒิกำหนด อย่างต่ำ ป.ม. และในปี พ.ศ. 2496 ก.พ. ได้ออกกฎ ก.พ. กำหนดตำแหน่งศึกษานิเทศก์ โทและศึกษานิเทศก์เอกขึ้นในกรมวิสามัญศึกษา

หน่วยศึกษานิเทศก์กรมอาชีวศึกษาในระยะเริ่มต้นคือในปี พ.ศ. 2496 ได้ คัดเลือกบุคคลที่มีความรู้ทางด้านระเบียบการเงินเป็นสำคัญซึ่งขัดต่อหลักวิชาในการคัดเลือก บุคคลเพื่อทำหน้าที่นี้เทศการศึกษา และ ก.พ. ได้กำหนดให้มีตำแหน่งศึกษานิเทศก์โท และ ศึกษานิเทศก์เอกขึ้นในปีเดียวกันนี้

ในปี พ.ศ. 2497 หน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษาได้คัดเลือกบุคคลโดยถือ เกณฑ์ทางด้านประสบการณ์ทางการสอน และวุฒಿಯ่างต่ำ ป.ม. และ ก.พ. ได้กำหนดให้มี ตำแหน่งศึกษานิเทศก์ตรี ศึกษานิเทศก์โท และศึกษานิเทศก์เอกขึ้นในกรมสามัญศึกษา

ต่อมาในปี พ.ศ. 2499 ที่ประชุมของศึกษานิเทศก์กรมต่าง ๆ ได้กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลเพื่อทำหน้าที่ศึกษานิเทศก์จะต้องมีวุฒิต่างคำ ป.ม. หรือเทียบเท่า มีประสบการณ์ในการเป็นครูมาแล้วอย่างน้อย 5 ปี และจะต้องเป็นครูในระดับการศึกษาที่จะไปนิเทศแต่ละแขนงวิชามาแล้วไม่น้อยกว่า 3 ปี และได้กำหนดว่าจะต้องเป็นบุคคลที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีลักษณะเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย มีความคิดริเริ่มดี มีไหวพริบว่องไว มีความมานะอดทน เสียสละเพื่อการทำงาน มีสุขภาพดีทั้งทางกายและทางใจ มีใจกว้างขวางยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น และแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ

สำหรับศึกษานิเทศก์ของเทศบาลนครกรุงเทพ ซึ่งได้เริ่มกำหนดให้มีตำแหน่งศึกษานิเทศก์ในปี พ.ศ. 2500 การคัดเลือกบุคคลได้กำหนดไว้ว่าจะต้องมีวุฒิต่างคำ ป.ม. มีประสบการณ์ด้านการสอน 5 ปี เป็นข้าราชการชั้นตรี และจะต้องสอบบรรจุตามที่กฎ ก.ท. กำหนดไว้

และในปี พ.ศ. 2500 กรมสามัญศึกษาได้กำหนดหลักเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลเพื่อทำหน้าที่ศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัดไว้ว่า จะต้องเป็นข้าราชการชั้นตรีวุฒิต่างคำ ป.ป. หรือเทียบเท่า มีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 8 ปี แต่ถ้ามัธยมศึกษาไม่กำหนดในตำแหน่งประสบการณ์ และมีบุคลิกภาพเหมาะสมตามที่ประชุมของศึกษานิเทศก์กรมต่าง ๆ ได้กำหนดไว้ สำหรับศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษาประจำภาคที่เริ่มจัดตั้งในปี พ.ศ. 2503 ได้กำหนดวุฒิต่างคำ ป.ม. หรือเทียบเท่า มีประสบการณ์ไม่น้อยกว่า 4 ปี

แต่ศึกษานิเทศก์กรมการฝึกหัดครูได้กำหนดวุฒิต่างคำปริญญาโท และมีประสบการณ์ด้านการสอน 5 ปี และในปี พ.ศ. 2504 ก.พ. ได้กำหนดให้ศึกษานิเทศก์เป็นตำแหน่งศึกษานิเทศก์พิเศษได้

ศึกษานิเทศก์กรมวิสามัญศึกษาได้กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลไว้ 2 ระดับ คือระดับภาค จะต้องเป็นข้าราชการครูตั้งแต่ชั้นโทขึ้นไป มีวุฒิป.ม. หรือเทียบเท่า หรือปริญญา มีประสบการณ์ด้านการสอน หรือการบริหารโรงเรียนมาแล้วอย่างน้อย 5 ปี ส่วนระดับกรม จะต้องเป็นข้าราชการตั้งแต่ชั้นโทขึ้นไป หรือมีวุฒิปริญญาโท สำหรับศึกษานิเทศก์พื้นที่เทศวิขา

เลือก กำหนดวุฒิ ป.ม. หรือเทียบเท่า มีประสบการณ์ 7 ปี หรือเคยเป็นศึกษานิเทศก์ภาค
มาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี และพิจารณาทางด้านบุคลิกภาพด้วย

ศึกษานิเทศก์กรมอาชีวศึกษากำหนดเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลไว้ 2 ลักษณะ คือ
ศึกษานิเทศก์ทางด้านวิชาสามัญสัมพันธ์ และด้านวิชาช่าง ศึกษานิเทศก์ทางด้านวิชาสามัญ
สัมพันธ์ต้องมีวุฒิปริญญาตรี หรือเคยเป็นผู้บริหารไม่ต่ำกว่าตำแหน่งครูใหญ่ และเคยสอนใน
วิชาที่จะนิเทศมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี ส่วนศึกษานิเทศก์วิชาช่างนั้น ต้องมีวุฒิปริญญาตรี
หรือเทียบเท่าในด้านวิชาที่จะนิเทศ มีเวลาราชการไม่ต่ำกว่า 1 ปี หรือเคยปฏิบัติงานไม่
ต่ำกว่าตำแหน่งหัวหน้าโรงฝึกงานของโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายสายอาชีพ
และมีเวลาปฏิบัติงานราชการในตำแหน่งนั้นมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี หรือเคยสอนในวิชาที่จะ
นิเทศมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี หรือมีความชำนาญในวิชานั้น ๆ มาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี

ส่วนศึกษานิเทศก์ในแผนกพลศึกษานิเทศ ได้กำหนดแยกเป็น 2 ระดับ คือ
ศึกษานิเทศก์โท ต้องมีวุฒิป.กศ.สูง พอลศึกษาหรือประกาศนียบัตรประโยคครูพลศึกษาเอก
หลักสูตร 5 ปี มีเวลาปฏิบัติงานมาแล้วไม่น้อยกว่า 5 ปี สำหรับศึกษานิเทศก์ตรีนั้นเป็นผู้
ที่มีวุฒิป.กศ.สูง พอลศึกษา หลักสูตร 4 ปี

ในปี พ.ศ. 2507 การคัดเลือกบุคคลเพื่อทำหน้าที่ศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษา
ประจำภาคและจังหวัด ได้กำหนดเกณฑ์ไว้ว่าต้องมีวุฒิสามัญสอบได้ได้ชั้นมัธยมปีที่ 6 หรือ
เทียบเท่า และมีวุฒิปริญญาตรีทางการศึกษา ทำการสอนในโรงเรียนประถมศึกษาไม่น้อย
กว่า 2 ปี กรณีที่เป็นศึกษานิเทศก์จังหวัด อาจคัดเลือกผู้ที่มีวุฒิต่ำกว่า ป.ม. หรือ
ป.กศ.สูง แต่ต้องมีประสบการณ์ด้านการสอนอย่างน้อย 4 ปี ศึกษานิเทศก์ฝ่ายสามัญศึกษา
ประจำภาคและจังหวัดจะพ้นจากตำแหน่งเมื่อขาดคุณสมบัติ พ้นจากหน้าที่หรือราชการใน
จังหวัดหรือภาคนั้น ขอลพ้นจากตำแหน่งด้วยความสมัครใจ และผู้บังคับบัญชาเห็นสมควรให้
ดำรงตำแหน่งอื่น

ฐานะของศึกษานิเทศก์กรมวิสามัญศึกษา และกรมสามัญศึกษา ก.พ.ได้กำหนด
ให้มีได้ถึงศึกษานิเทศก์พิเศษ ในปี พ.ศ. 2506 และในปี พ.ศ. 2508 ได้กำหนดให้

ศึกษานิเทศกรรมอาชีพศึกษาเป็นศึกษานิเทศพิเศษได้

ในปี พ.ศ. 2508 กรมวิสามัญศึกษาได้กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกบุคคลโดยพิจารณาถึงวุฒิให้ตรงกับสายวิชาที่จะรับผิดชอบ และกำหนดประสบการณ์ตามลักษณะของวิชาที่จะทำการนิเทศ

การฝึกฝนอบรมได้เริ่มมีขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2495 ซึ่งจัดขึ้นเฉพาะศึกษานิเทศของกรมวิสามัญศึกษาที่รับผิดชอบทางด้านการศึกษาฝึกหัดครูเท่านั้น ในระยะต่อมาได้ใช้วิธีการประชุมสัมมนาภายในหน่วยงาน เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์กัน สำหรับศึกษานิเทศใหม่ก็จะมีศึกษานิเทศที่มีประสบการณ์คอยให้ความช่วยเหลือและแนะนำ

หน่วยศึกษานิเทศกรรมวิสามัญศึกษาได้จัดประชุมสัมมนาศึกษานิเทศระดับกรมขึ้นเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2501 เพื่อเตรียมการสำหรับการประชุมอบรมศึกษานิเทศฝ่ายสามัญศึกษาประจำจังหวัด และได้เริ่มจัดขึ้นในปี พ.ศ. 2501 เป็นต้นมา เมื่อมีศึกษานิเทศฝ่ายสามัญศึกษาประจำภาคก็ได้จัดให้เข้ารับการประชุมอบรมด้วยหลักสูตรที่ใช้ในการประชุมอบรมประกอบด้วยวิชาพื้นฐานการนิเทศการศึกษา วิชาประกอบพื้นฐานการนิเทศการศึกษา เรื่องของหมวดวิชาที่รับผิดชอบ และวิชาประกอบอื่น ๆ สำหรับหน่วยศึกษานิเทศหน่วยอื่นใช้วิธีการประชุมและหาประสบการณ์ โดยอาศัยความช่วยเหลือแนะนำกันภายในหน่วยงาน แต่ศึกษานิเทศของแผนกนิเทศการศึกษาของเทศบาล ได้จัดส่งศึกษานิเทศเข้าร่วมประชุมอบรมร่วมกับหน่วยศึกษานิเทศกรรมสามัญศึกษาตลอดมา.